

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ

ANA BİLİM DALI

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

ÖZEL YAYINEVLERİ TARAFINDAN
YAYINLANAN ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER
DERS KİTAPLARININ HARİTA BECERİLERİ
YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

RAMAZAN ARSLAN

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ
BİLİM DALI

Antalya, 2025

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ÖZEL YAYINEVLERİ TARAFINDAN YAYINLANAN ORTAOKUL SOSYAL
BİLGİLER DERS KİTAPLARININ HARİTA BECERİLERİ YÖNÜNDEN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ramazan ARSLAN

Danışman: Prof. Dr. Ahmet KÖÇ

Antalya, 2025

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eseri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Temmuz, 2025

Ramazan ARSLAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ramazan ARSLAN'ın bu çalışması 18.06.2025 tarihinde jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programında **Yüksek Lisans Tezi** olarak **oy birliği** ile kabul edilmiştir

İMZA

Başkan : Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL
Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

Üye : Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA
Akeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

Üye (Danışman) : Prof. Dr. Ahmet KÖÇ
Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

YÜKSEK LİSANS TEZİNİN ADI: Özel Yayınevleri Tarafından Yayınlanan Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Harita Becerileri Yönünden İncelenmesi

ONAY: Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun tarihli ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimi ve tez sürecim boyunca bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren, bu süreçte içtenlikle yanımda olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Ahmet KÖÇ'e saygılarımı sunuyor, teşekkür ediyorum.

Kıymetli görüşleriyle bu çalışmaya önemli katkılar sağlayan hocalarım Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA ve Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu çalışmaya olan kıymetli katkılarından dolayı Aygöl GÜRLER'e teşekkür ederim.

Bu uzun ve zorlu süreçte desteğini her zaman yanımda hissettiğim sevgili eşim Yeşim ARSLAN'a ve değerli aileme sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

ÖZEL YAYINEVLERİ TARAFINDAN YAYINLANAN ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ HARİTA BECERİLERİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

ARSLAN, Ramazan

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet KÖÇ

Haziran 2025, xi + 95 sayfa

Bu araştırmanın amacı, özel yayınevleri tarafından yayımlanan Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında bulunan haritaların harita becerilerini kazandırmaya dönük yeterliliğini ortaya koymaktır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak Gürler (2022) tarafından hazırlanan ve ön uygulaması yapılan Harita İnceleme Formu, gerekli izinler alınarak kullanılmıştır. Çalışmada ders kitaplarının belirlenen öğrenme alanında bulunan toplam 32 harita, Harita İnceleme Formu vasıtasıyla ayrı ayrı incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulan, özel yayınevleri tarafından yayımlanan Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları oluşturmaktadır.

Yapılan değerlendirmeler neticesinde, incelenen haritalarda bulunması gereken temel unsurlar açısından bazı eksikliklerin olduğu belirlenmiştir. İncelenen haritaların bazılarında harita başlığı, lejant, ölçek ve yön oku unsurlarına yer verilmediği görülmüştür. Ancak haritalarda kullanılan renklerin hem belirgin ve ayırt edilebilir nitelikte olduğu hem de baskı kalitesinin iyi olduğu belirlenmiştir. Buna ek olarak önceki yıllarda hazırlanan ders kitapları ve çalışmalar dikkate alındığında bulguların olumlu yönde gelişim gösterdiği gözlemlenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda öneriler sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Harita, Sosyal Bilgiler, Ders Kitapları, Harita Becerileri, Beceri*

ABSTRACT

AN ANALYSIS OF MIDDLE SCHOOL SOCIAL SCIENCES TEXTBOOKS PUBLISHED BY PRIVATE PUBLISHERS IN TERMS OF MAP SKILLS

ARSLAN, Ramazan

Master of Science Thesis, Department of Turkish and Social Sciences Education

Supervisor: Prof. Dr. Ahmet KÖÇ

June 2025, xi + 95 pages

The purpose of this research is to reveal the adequacy of maps in the "People, Places and Environments" learning area in Social Studies 5th, 6th and 7th grade textbooks published by private publishing houses for acquiring map skills.

In line with the purpose of the study, qualitative research method was preferred and document analysis technique was used. As a data collection tool, the Map Review Form, which was prepared by Gürler (2022) and pre-applied, was used after obtaining the necessary permissions. In the study, a total of 32 maps in the determined learning area of the textbooks were analyzed separately through the Map Review Form. The study group of the research consists of Social Studies 5th, 6th and 7th grade textbooks published by private publishing houses and taught in schools affiliated to the Ministry of National Education in the 2023-2024 academic year.

As a result of the evaluations made, it was determined that there were some deficiencies in terms of the basic elements that should be present in the analyzed maps. In some of the maps examined, it was observed that map title, legend, scale and direction arrow elements were not included. However, it was determined that the colors used in the maps were both distinct and distinguishable and the printing quality was good. In addition, when the textbooks and studies prepared in previous years are taken into consideration, it is observed that the findings have improved positively. Recommendations are listed in line with the findings obtained as a result of the research.

Keywords: *Map, Social Studies, Textbooks, Map Skills, Skill*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
HARİTALAR LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Varsayımlar.....	3
1.5. Sınırlılıklar.....	3
1.6. Tanımlar.....	3

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Sosyal Bilgiler	5
2.1.1. Öğretim Programlarının Amaçları.....	5
2.1.2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Temel Beceriler	5
2.1.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları	5
2.2. Ders Kitapları ve Sosyal Bilgiler Dersi	6
2.2.1. Ders Kitaplarının Nitelikleri.....	6

2.3.	Harita Nedir?	7
2.3.1.	Haritaların Başlıca Özellikleri.....	7
2.3.2.	Haritaların Sınıflandırılması.....	9
2.3.3.	Haritanın Elemanları	10
2.3.3.1.	Haritanın Adı (Başlık)	11
2.3.3.2.	Haritanın Ölçeği	12
2.3.3.3.	Harita İşaretleri (Lejant)	12
2.3.3.4.	Coğrafi Koordinatlar (Paralel ve Meridyenler)	12
2.3.3.5.	Çerçeveler.....	13
2.3.3.6.	Diğer Unsurlar	13
2.3.4.	Haritalarda Kullanılan Semboller ve Yazılar.....	15
2.3.4.1.	Semboller.....	15
2.3.4.2.	Yazılar.....	17
2.3.5.	Harita Becerileri	19
2.3.5.1.	Harita Sembollerini Anlama ve Yorumlama Becerisi.....	19
2.3.5.2.	Haritayı Okuma ve Yorumlama Becerisi.....	21
2.3.5.3.	Yön Bulma Becerisi	21
2.3.5.4.	Konum ve Koordinat Belirleme Becerisi	22
2.3.5.5.	Ölçek Kullanma Becerisi.....	22
2.3.5.6.	Uzaklık, Alan ve Eğim Ölçümleri	24
2.3.5.7.	Profil Çıkarma Becerisi	25
2.3.5.8.	Haritalara Bilgi Aktarımı ve Taslak Harita Oluşturma Becerisi.....	26
2.4.	İlgili Araştırmalar	27

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1.	Araştırma Modeli.....	29
3.2.	Çalışma Grubu.....	29
3.3.	Veri Toplama Aracı	30
3.4.	Veri Toplama Süreci	30
3.5.	Verilerin Analizi.....	31

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1.	Alt Problemlere İlişkin Bulgular	32
4.1.1.	Ders Kitaplarındaki Haritaların Niteliklerine İlişkin Bulgular	32
4.1.1.1.	5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların Niteliklerine Ait Bulgular.....	33
4.1.1.1.1.	5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların, Harita Unsurları Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular	33

4.1.1.1.2. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Sayfa İçerisindeki Konumlandırılmasına Ait Bulgular	40
4.1.1.1.3. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların İçerdiği Bilgilere Ait Bulgular	41
4.1.1.1.4. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Öğretim Programı ve Kazanımlara Uygunluğuna Ait Bulgular	42
4.1.1.2. 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların Niteliklerine Ait Bulgular.....	43
4.1.1.2.1. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların, Harita Unsurları Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular	45
4.1.1.2.2. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Sayfa İçerisindeki Konumlandırılmasına Ait Bulgular	57
4.1.1.2.3. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların İçerdiği Bilgilere Ait Bulgular	58
4.1.1.2.4. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Öğretim Programı ve Kazanımlara Uygunluğuna Ait Bulgular	60
4.1.1.3. 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların Niteliklerine Ait Bulgular.....	63
4.1.1.3.1. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların, Harita Unsurları Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular	64
4.1.1.3.2. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Sayfa İçerisindeki Konumlandırılmasına Ait Bulgular	71
4.1.1.3.3. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların İçerdiği Bilgilere Ait Bulgular	72
4.1.1.3.4. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Öğretim Programı ve Kazanımlara Uygunluğuna Ait Bulgular	74
4.1.1.4. 5, 6 ve 7. Sınıf Ders Kitaplarında Bulunan Haritaların Özelliklerine Ait Bulgular	75

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma.....	78
5.2. Öneriler.....	82
KAYNAKLAR	84
EKLER	90
EK-1. Ölçek İzin Formu	90
EK-2. Harita İnceleme Formu	91
ÖZGEÇMİŞ	93
İNTİHAL RAPORU	94

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4. 1. Araştırmada İncelenen Kitaplar	32
Tablo 4. 2. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritalar ve Harita Kodları	33
Tablo 4. 3. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların, Harita Başlığı ve Çerçevesine Ait Bulguları	34
Tablo 4. 4. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Lejantına Ait Bulgular	36
Tablo 4. 5. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Ölçeğine Ait Bulgular	37
Tablo 4. 6. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Yön Okuna Ait Bulgular	37
Tablo 4. 7. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Coğrafi Koordinat Bilgilerine Ait Bulgular	38
Tablo 4. 8. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Yer Bulduru Haritası Bilgilerine Ait Bulgular	38
Tablo 4. 9. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Renklendirme Özelliklerine Ait Bulgular	39
Tablo 4. 10. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Sayfa İçerisindeki Konumlandırılmasına Ait Bulgular	40
Tablo 4. 11. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların İçerdiği Bilgilere Ait Haritalar	41
Tablo 4. 12. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Öğretim Programı ve Kazanımlara Uygunluğuna Ait Bulgular	43
Tablo 4. 13. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritalar ve Harita Kodları	44
Tablo 4. 14. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların, Harita Başlığı ve Çerçevesine Ait Bulgular	45
Tablo 4. 15. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Lejantına Ait Bulgular	47
Tablo 4. 16. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Ölçeğine Ait Bulgular	52
Tablo 4. 17. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Yön Okuna Ait Bulgular	53
Tablo 4. 18. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Coğrafi Koordinat Bilgilerine Ait Bulgular	53
Tablo 4. 19. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Yer Bulduru Haritası Bilgilerine Ait Bulgular	55
Tablo 4. 20. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Renklendirme Özelliklerine Ait Bulgular	56
Tablo 4. 21. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Sayfa İçerisindeki Konumlandırılmasına Ait Bulgular	57
Tablo 4. 22. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların İçerdiği Bilgilere Ait Bulgular	59
Tablo 4. 23. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Öğretim Programı ve Kazanımlara Uygunluğuna Ait Bulgular	61
Tablo 4. 24. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritalar ve Harita Kodları	64
Tablo 4. 25. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların, Harita Başlığı ve Çerçevesine Ait Bulgular	65
Tablo 4. 26. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Lejantına Ait Bulgular	67
Tablo 4. 27. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Ölçeğine Ait Bulgular	69
Tablo 4. 28. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Yön Okuna Ait Bulgular	69
Tablo 4. 29. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Coğrafi Koordinat Bilgilerine Ait Bulgular	70
Tablo 4. 30. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Yer Bulduru Haritası Bilgilerine Ait Bulgular	70

Tablo 4. 31. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Renklendirme Özelliklerine Ait Bulgular	71
Tablo 4. 32. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Sayfa İçerisindeki Konumlandırılmasına Ait Bulgular	71
Tablo 4. 33. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların İçerdiği Bilgilere Ait Bulgular.....	73
Tablo 4. 34. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Öğretim Programı ve Kazanımlara Uygunluğuna Ait Bulgular	74
Tablo 4. 35. 5,6 ve 7. Sınıf Ders Kitaplarında Bulunan Haritalara Ait Bulgular.....	76

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1. Bir Haritada Bulunması Gereken Temel Unsurlar	11
Şekil 2. 2. Farklı Sembollerin Bulunduğu Harita İşaretleri Bölümü	16
Şekil 2. 3. Kesir Ölçek.....	23
Şekil 2. 4. Çizgi Ölçek.....	23
Şekil 2. 5. Yamaç Eğimi	25
Şekil 2. 6. Profil Çıkarma	26

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 4. 1. Çerçevesi Bulunmayan Harita Örneği	35
Harita 4. 2. Çerçevesi ve Harita Başlığı Bulunmayan Harita Örneği.....	46
Harita 4. 3. Çerçevesi ve Harita Başlığı Bulunmayan Harita Örneği.....	47
Harita 4. 4. Türkiye İlleri Nüfus Haritası	49
Harita 4. 5. Harita İşaretleri Bölümü Okunaklı Olmayan Harita Örneği	50
Harita 4. 6. Türkiye Tarım ve Hayvancılık Haritası	51
Harita 4. 7. Dilsiz Kıtalar ve Okyanuslar Haritası.....	54
Harita 4. 8. Örnek Lokasyon Haritası.....	56
Harita 4. 9. Yaş Grubuna Uygun Olmayan Harita Örneği.....	62
Harita 4. 10. Yaş Grubuna Uygun Olmayan Harita Örneği.....	63
Harita 4. 11. Çerçevesi Bulunmayan Harita Örneği	66

KISALTMALAR LİSTESİ

Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
<i>f</i>	: Frekans
İYÇ	: İnsanlar Yerler ve Çevreler
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
s	: Sayfa
SBDÖP	: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TYÇ	: Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.	: Ve benzeri

BÖLÜM I

GİRİŞ

Çalışmanın bu kısmında, araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve araştırmada yer alan kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Haritalar, yeryüzünün doğal ve sosyo-ekonomik özelliklerini özlü bir şekilde aktaran, üzerinde düşünmeye teşvik eden, aynı zamanda çeşitli unsurların dağılımını ve nedenlerini ortaya koyan önemli araçlardandır (Atalay, 1994). Günümüzde teknolojinin ilerlemesi sayesinde toplumun her kesimi haritalara kolayca erişebilmekte ve bunlardan yararlanabilmektedir (Sever, 2018). Harita bilgi yönetimi, vergi düzenlemeleri, imar planlaması, arsa ve arazi kullanımının organize edilmesi, mühendislik projelerinin tasarlanması ve uygulanmasında önemli bir araçtır. Ayrıca, sosyal, kültürel, turistik ve ekonomik planların oluşturulmasında; kırsal yerlerde toprak ile ilgili her türlü düzenlemede kritik bir role sahiptir. Nüfus dağılımı, tarımsal faaliyetler, endüstri, kırsal ve kentsel yerleşimler, üretim, tüketim, pazarlama, ulaşım, madencilik, ormancılık ve turizm gibi alanların coğrafi dağılımını göstermek için olmazsa olmaz kaynaklardandır (Akkuş ve Kuzey, 2018).

İnsanlar, dünyanın her yerinde yaşadıkları mekân hakkında bilgi edinme arayışındadır. Farklı yerler hakkında bilgi edinmek için en önemli araçlardan biri de haritalardır. Öğrencilerin çeşitli haritaları okuma becerilerini kazanmaları mekanları daha iyi anlamaları açısından oldukça önemlidir (Kızılçaoğlu, 2007). Yaşadığımız teknoloji çağında, araçların yön bulmasını sağlayan cihazlar dahi temel harita bilgisi ve harita becerilerine sahip olmayı gerektirmektedir. Bu durum harita becerilerini kazanmış bireylerin yetiştirilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle, sosyal bilgiler dersindeki eğitim öğretim faaliyetlerinde, ilköğretim öğrencilerinin harita becerileri kazanmaları oldukça önemlidir (Sönmez ve Aksoy, 2012).

Ders kitapları, öğrenme ve öğretme faaliyetlerini yönlendiren öğrenme aracıdır. Öğretim programı doğrultusunda kazanım alanlarından uzaklaşılması, öğrencinin ne öğreneceği ve öğretmenin ne öğreteceği konusunda önemli bir rehber niteliği taşır. Ders kitaplarının ülkemizde sınıf içinde en yaygın kullanılan araçlar arasında yer alması, hazırlık aşamasında

daha özenli olunmasını gerektirmektedir. Kitaplar, eğitim öğretim süreçlerinde uzun bir geçmişe sahip olup, öğretimin kalitesini önemli ölçüde etkileyen araçlardır (Top, 2009). Ders kitapları, öğrencilerin gelişim seviyelerine uygun, bilimsel temellere dayanan, dil ve anlatım ile görsel tasarım unsurlarına dikkat edilerek hazırlanmalıdır. Ancak, ders kitaplarında bulunan haritaların taşıdığı niteliklere ilişkin çalışmalara bakıldığında ders kitaplarında ve haritalarda bazı eksikliklerin olduğu ifade edilmektedir.

Bu çalışmada söz konusu ders kitaplarındaki haritaların, harita becerisi kazandırmaya yönelik yeterliliği değerlendirilmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, özel yayınevleri tarafından yayımlanan Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında bulunan haritaların harita becerilerini kazandırmaya dönük yeterliliğini ortaya koymaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Öğrencilerin, Türkiye’nin güncel ekonomik ve toplumsal yapısını, tarihi ve kültürel zenginliklerini, turizm olanaklarını, doğal güzelliklerini ve karşı karşıya kaldığı doğal afetleri kapsamlı bir şekilde anlayabilmeleri için sosyal bilgiler öğretiminde haritalardan yararlanması gerekmektedir (Karatekin ve Sönmez, 2016). Haritalarla ilk karşılaşmalarını genellikle ders kitapları aracılığıyla yaşayan öğrenciler için bu materyaller, öğretim sürecinin temel araçlarından biridir. Ders kitaplarının etkili bir şekilde kullanılabilmesi için evrensel ölçütlere uygun olarak hazırlanması gerekmektedir. Bu bağlamda, kitaplarda yer alan görsellerin sayısı, kalitesi ve metinle olan uyumu gibi ölçütlerin dikkate alınması büyük önem taşımaktadır (Demircioğlu, 2016).

Bir ders kitabının, ait olduğu öğretim programının kazanımları, öğrenme öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme faaliyetleriyle uyum içerisinde olması beklenir. Ayrıca ders kitabı içeriklerinin öğrenci gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlanması gerekmektedir (Aktürkoğlu, 2021).

Literatür incelendiğinde, ders kitaplarındaki haritaların hem harita becerileri hem de taşıdıkları nitelikler bakımından çeşitli araştırmalara konu edildiği görülmektedir. Bu çalışmada, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda

okutulan ve özel yayınevleri tarafından yayımlanan Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. Sınıf ders kitaplarındaki haritaların incelenmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte, ders kitaplarında bulunan haritaların, harita becerileri kazandırma açısından yeterlilik düzeyinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, kitap yazım komisyonları ile yayınevlerinin, ders kitaplarında yer verecekleri harita ve görselleri, harita becerilerini geliştirecek biçimde hazırlamalarına katkı getireceği düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

1. Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan Harita İnceleme Formu'nun geçerlik ve güvenirlik bakımından yeterli olduğu kabul edilmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma,

1. 2023-2024 öğretim yılında kullanılan, özel yayınevleri tarafından yayımlanan ortaokul sosyal bilgiler ders kitapları (5,6 ve 7. sınıf),
2. Ders kitaplarında bulunan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında bulunan haritalar ile sınırlandırılmıştır.
3. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının 2024-2025 öğretim yılında kullanılmaya başlanması ve çalışma kapsamında yer alan haritaların incelenme sürecinin tamamlanmış olması nedeniyle, araştırmaya dahil edilmemiştir.

1.6. Tanımlar

Harita: “Dünyanın tümü veya herhangi bir sahasının belli bir oran dahilinde küçültülerek, koordinat ve yönleri gösterilerek yapılmış ve üzerinde doğal, beşeri-ekonomik olayların veya öğelerin (unsurların) dağılışını çeşitli simge, sembollerle gösteren şekildir” (Atalay, 1994, s. 41). Yeryüzünün tamamının ya da bir bölümünün kuş bakışı görünümünün, matematiksel yöntemlerle, belirlenen ölçek doğrultusunda küçültülerek özel işaretleriyle bir düzleme aktarılmasıdır (Ünlü vd., 2002). Haritalar şehirlerin ve ülkelerin Dünya üzerindeki konumlarını göstermek, yeryüzünde meydana gelen doğal ve beşerî olayların diğer olaylarla

olan neden-sonuç ilişkisini ortaya çıkarmak için kullanılır (Tuna vd., 2012). “Yeryüzünün tamamının ya da bir bölümünün kuş bakışı görünüşünün belli ölçekte (oranda) küçültülüp bir düzlem üzerine aktarılmasıyla elde edilen çizime harita denir” (Doğanay ve Sever, 2022, s. 363).

Harita Becerisi: Harita becerisi, bir harita tasarlamak ve yönleri belirtmek, ölçek kullanmak ve uzaklığı hesaplamak, harita ve küre üzerinde yerlerin konumunu tespit etmek, özel konumu ifade etmek, harita sembollerini ve görsellerin anlamlarını yorumlama becerisi olarak ifade edilmektedir (Parker, 2018).

Ders Kitabı: “Bir derste kullanılan ve dersin geliştirilmesine esas oluşturan araçlardan birisidir. Bir başka deyişle ders kitabı (Sosyal Bilgiler. Matematik vb.) öğretimi için belli bir düzeydeki (İlkokul 1, ortaokul 7 gibi) öğrencilere yönelik olarak yazılan; içeriği öğretim programlarına uygun olan, incelemesi yapılmış ve onaylanmış temel kaynaktır.” (Gülersoy, 2013, s. 8).

BÖLÜM II

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Sosyal Bilgiler

Günümüzde sosyal bilgilerin herkes tarafından kabul edilen kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak farklı tanımlar karşılaştırıldığında bazı ortak noktaların olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler, bireylerin geçmişten günümüze toplum ve çevreyle olan etkileşimini ortaya koyan yurttaşlık eğitimini temel alan bilgiler bütünüdür (Doğanay, 2008).

2.1.1. Öğretim Programlarının Amaçları

Ülkemizde öğretim programları, Milli Eğitim Temel Kanunun 2. maddesinde belirtilen “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Milli Eğitiminin Temel ilkeleri” temel alınarak oluşturulmuştur. 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında eğitim ve öğretim programları, “okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde birbirini tamamlayıcı bir şekilde” belirtilen hedeflere ulaşmaya yöneliktir.

2.1.2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Temel Beceriler

Beceri, TDK Güncel Türkçe Sözlük’te “Kişinin yatkınlık ve öğrenime bağlı olarak bir işi başarma ve bir işlemi amaca uygun olarak sonuçlandırma yeteneği; maharet.” olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2024). 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında Türkiye Yeterlilikler Çerçevesine (TYÇ) uyumlu şekilde oluşturulmuş, öğrencilerin kazanmaları hedeflenen 27 temel beceri bulunmaktadır.

2.1.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına göre öğrenme alanı, birbiri ile alakalı bilgi, beceri ve değerlerin bir bütün olarak görüldüğü, öğrenmeyi planlayan disiplinler arası bir yapıdır. SBDÖP’de 7 öğrenme alanı yer almaktadır.

İlköğretim kurumları (ilkokul-ortaokul) haftalık ders çizelgesine göre Sosyal Bilgiler ders saati, haftalık 3 ders saati olarak belirlenmiştir.

2.2. Ders Kitapları ve Sosyal Bilgiler Dersi

Eğitim programında belirlenen hedef, içerik, eğitim durumları ve ölçme değerlendirme süreci doğrultusunda oluşturulmuş ve öğrenme için kullanılan basılı öğretim aracıdır. Eğitim öğretim sürecinin amacına uygun şekilde yürütülebilmesi için ders kitaplarının, MEB tarafından onaylanmış öğretim programlarına uygun olarak hazırlanması gerekmektedir (Demirel ve Kıröğlu, 2021).

Sosyal bilgilerin yapısından dolayı sürekli bir değişim yaşanmaktadır. Sosyal bilgiler bireyi ve toplumu ilgilendirir; bu nedenle birey ve toplum sürekli gelişim ve değişim içindedir. Sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan değişiklikler, özellikle ders programları ve ders kitaplarıyla ilişkilidir. Ders kitapları öğretmenlerin eğitim-öğretim sürecini yürütmelerinde ilk ve temel kaynaktır. Ders kitapları, programın somut bir yansımasıdır ve bu kitaplar öğretimi daha işlevsel hale dönüştürmektedir (Oruç, 2021). Ders kitabı öğrencinin düşünme yetisini geliştiren özellikler taşır, bilgilerin yapılandırılmasına yardımcı olur, öğrencilere kaynak görevi üstlenir hatta okul ile öğrenci arasında bir bağ kurabilir. Bununla birlikte, ders kitabı temel bilgilerin kazanılmasında, grup çalışmalarında ve öğrencilerin belirli bir konuya yoğunlaşmalarında önemli bir eğitim aracıdır (Baştürk, 2021).

2.2.1. Ders Kitaplarının Nitelikleri

Araştırmacılar tarafından ifade edilen, bir ders kitabının sahip olması gereken genel özellikler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır (Demirel ve Kıröğlu, 2021):

1. Öğrencilerin sosyo-ekonomik, fiziksel ve duyuşsal özelliklerini dikkate alır.
2. Öğrencilerin çok yönlü gelişimini destekler.
3. Öğrenme sürecinde, öğrencilerin aktif katılımını desteklemede öğretmene destek olur.
4. Düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik etkili sorgulama yöntemlerine sahiptir.
5. Yeni kavramların öğrenilmesinde öğrencilere rehberlik eder.
6. Öğrencilerin günlük yaşamlarıyla ilgili örnekler sunar.
7. Konuya dair kuram, ilke ve kuralları kullanır.
8. Alanla ilgili yenilikleri öğrencilere sunar.
9. Öğrenme hedeflerine uygun değerlendirme yöntemleri önerir.
10. Verilen konunun önceki ve sonraki konularla bağlantısını kurar.
11. Kazanımlara uygun araç gereç ile materyal önerilerinde bulunur.
12. Bilgiyi öğrenci merkezli eğitim yaklaşımına göre aktarır.

13. Değerlendirme soruları üst düzey bilişsel becerileri ölçebilecek şekilde tasarlanır.
14. Dili açık ve anlaşılır, dil bilgisi kurallarına uygundur.
15. Görsel unsurlar ve içerik bakımından dikkat çekici ve hedeflenen yaş grubuna uygundur.

2.3. Harita Nedir?

“Harita, yeryüzünün bütününün veya bir bölümünün, esas alınan bir ölçeğe göre düzlem üzerine aktarılması sonucu elde edilen gereçtir” (Doğanay, 1993, s. 143). “Haritalar insanoğlunun ilk ortaya çıktığı dönemden itibaren dünyayı nasıl gördüğünü yansıtan ve bu görünüşü biçimlendiren güçlü araçlar olmuştur” (Ünlü vd., 2002, s. 14). “Haritalar, insanoğlunun hayatında meydana gelen tüm gelişmelerin dünya üzerindeki yaşandığı mekân ile olan ilişkilerin ortaya konulmasında kullanılan en yaygın araçların başında gelir” (Sarigül, 2021, s. 8). İzbirak, haritayı, “Yeryüzünün bir bölümünün alınan bir ölçeğe göre bir düzlem üzerinde çizilmiş durumu” şeklinde tanımlamıştır (İzbirak, 1964, s. 153).

2.3.1. Haritaların Başlıca Özellikleri

İnsanoğlunun dünyaya bakış açısını yansıtan ve bu bakışı şekillendiren haritalar, insanlığın ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren önemli araçlar olarak işlev görmüştür (Ünlü vd., 2002). “Haritalar, insanlarda bir yerin konumu ve coğrafi konumunu rahatlıkla gözlemleyebilme ve gösterilen sembolleri okuyup yeryüzü şekilleri, iklim, yerleşim ve uzaklık arasındaki ilişkiyi kolayca öğretebilme yetisini geliştirmiştir.” (Kartal, 2021, s. 92). Ayrıca haritaların özelliklerini iyi bilmek kullanım amaçları hakkında bilgi sahibi olmak, günümüz yaşamında, haberlerde, dergilerde ve benzeri alanlarda insanlara yarar sağlaması bakımından önemlidir. Bu bağlamda, haritalar örgün ve yaygın eğitim-öğretim süreçlerinde en önemli araçlar arasında yer almaktadır (Kartal, 2021).

Doğruluk: Haritaların oluşturulması sırasındaki tüm doğru yol ve işlemlerin uygulanmasıdır (Kartal, 2021).

Tamamlık (Noksansızlık): Küçük ölçekli haritalarda gösterilen alanlar küçük görüldüğü için tüm detaylarını yansıtmak mümkün değildir. Harita ölçeği büyüdükçe sunulan detaylar da orantılı olarak artar. Bu detaylara örnek olarak yollar, şehirler, sanayi bölgeleri ve bitki örtüsü gibi yerler sayılabilir. Bu detaylar hem doğal etkenler hem insan faaliyetleriyle değişebilmektedir. Bu tür değişimler, küçük ölçekli haritaların güncelliğini yitirmesine yol açar

ve bu haritaların yenilenmesini gerektirir. Diğer bir ifadeyle, harita en güncel durumunu yansıtmalıdır (Harita Genel Müdürlüğü, t.y.).

Gaye (Amaca) Uygunluk: Haritaların hangi amaca yönelik hazırlanacaksa ona uygun projeksiyon sistemi ve ölçek kullanılmasıdır. Teknik amaç için hazırlanan haritalar büyük ölçekliyen coğrafya haritaları ise küçük ölçeklidir (Harita Genel Müdürlüğü, t.y.).

Açıklık ve Anlaşılabilirlik: Haritada özel işaretlerin olabildiğince gerçekçi bir şekilde gösterilmesi, renklerin uyumlu tonlarda seçilmesi ve konulara uygun olarak kullanılmasıdır (Harita Genel Müdürlüğü, t.y.).

Kolay Okunabilirlik: Haritada yer alan işaretler bir insanın rahatlıkla görebileceği büyüklükte olmalıdır. Bununla birlikte haritalar gereksiz işaretlerle doldurulmamalıdır (Harita Genel Müdürlüğü, t.y.).

Nefaset/Güzellik (Estetiklik): Bir haritanın genel bir bakışla bıraktığı olumlu izlenim, o haritanın estetik değerinin ölçüsüdür. Bu olumlu izlenim harita elemanlarının birbirine uyumlu olmasıyla sağlanır. Bir haritanın estetik seviyesini belirleyen başlıca unsurlar, renk seçimi, yazı puntosu, öğelerin dağılımı ve baskı kalitesidir (Harita Genel Müdürlüğü, t.y.).

Güvenirlilik: “Kullanıcının haritaları veriler açısından herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadan kullanabilme özelliğidir. Güvenirlilik, haritayı üreten kurum ya da kişi tarafından belirlenmektedir.” Bu nedenle, haritaların güvenilir sayılabilmesi için verilerin güncelliği, verilerin gerçekliği ve çizimde kullanılan yöntemler açısından güvenilir olması gerekir (Kartal, 2021, s. 93).

“Haritalar, fonksiyonel olarak bir toplumun sadece bugünü anlaması açısından değil aynı zamanda geçmişi yorumlayarak tarihi bilincin oluşmasını sağlamak ve bunun yanında geçmişten alınan ilhamla geleceği planlamak açısından da topluma yol gösteren önemli ve stratejik araçlardır.” (Sarıgül, 2021, s.13). Bir çizimin harita olarak nitelendirilebilmesi için belirli özellikler ve unsurlar taşıması gerekir (Yıldırım, 2021). Bir haritanın doğal ve yapay unsurları ölçülmüş arazi parçasına, amaca uygun bir projeksiyon sistemine, belli bir ölçekte küçültme oranına, çizgi ve özel işaretler kullanılarak bir düzlem üzerine aktarılabilme gibi özelliklere sahip olması gerekir. Bir haritanın çiziminde ölçek yoksa bu çizim yalnızca kroki olarak kabul edilir (Doğanay ve Sever, 2022).

2.3.2. Haritaların Sınıflandırılması

Haritalar kullanım amaçları, ölçekleri, içerdiği bilgiler ve yapım yöntemlerine göre kartograflar veya coğrafyacilar tarafından çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır (Harita Genel Müdürlüğü, t.y.).

Kullanım Amaçlarına Göre Haritalar

Genel Haritalar

Toplumun tüm kesimleri tarafından kullanılabilen haritalardır. Küçük ölçekli haritalar olup çok geniş alanları içine alırlar (Doğanay ve Sever, 2022). Bu haritalar, referans haritalar olarak da bilinir (Kartal, 2021). Bu gruba, topografya, duvar, ansiklopedik ve turistik haritalar dahildir (Durmuş, 2013).

Topografik Haritalar: Harita Genel Komutanlığı tarafından hazırlanan topografya haritaları, pek çok alanda kullanılan temel haritalardır. Bu haritalar genellikle 1/25 000, 1/100 000 ve 1/250 000 ölçeklerinde hazırlanırlar. Fiziki ve beşerî coğrafya özelliklerini ayrıntılı olarak gösteren haritalardır (Doğanay ve Sever, 2022).

Fiziki Haritalar: Eğim ve yükselti verileri kullanılarak, dağ, ova, plato, akarsu ve göl gibi yeryüzü şekillerine ait bilgilerin anlaşılmasını sağlar (Kartal, 2021).

İdari ve Siyasi Haritalar: Yeryüzündeki kıta, ülke, bölge, il ve ilçelerin sınırlarını gösteren haritalara siyasi haritalar denir. Siyasi haritalara Türkiye Siyasi Haritası, Avrupa Siyasi Haritası, Dünya Siyasi Haritası örnek gösterilebilir. Ülke içerisindeki il, ilçe, kasaba ve köy gibi idari birim sınırlarını gösteren haritalara ise idari haritalar denir (Kartal, 2021).

Atlas Haritaları: Değişik konularda hazırlanan küçük ölçekli haritalardır. Coğrafi önemiyle birlikte tarihi bir değere de sahiptir. Çeşitli alanlarda en çok yararlanılan kaynaklardan biridir. Temel ders araçlarındandır. Genel Atlaslar, Kaya ve Mineral Atlasları, Jeoloji Atlasları gibi çeşitli konularda atlaslar hazırlanmaktadır (Doğanay ve Sever, 2022).

Özel Haritalar

Genel haritalarda olduğu gibi bir bölgeyi, ülkeyi ya da dünyayı içine alan haritalardır. Belirli bir konuyu ayrıntılarıyla gösterirler (Doğanay ve Sever, 2022). Bu haritalar hazırlanırken uzman bilgisi gerektiren ve her okuyucunun kolaylıkla anlayamayacağı türde haritalardır. Belirli bir ihtiyaca yönelik olarak hazırlanmış olup planlama ve kullanım kolaylığı sunarlar (Kartal, 2021). Genel olarak fiziki, beşerî ve ekonomik coğrafya konularında hazırlanırlar (Sever, 2018).

Ölçeklerine Göre Haritalar

Haritalar ölçeklerine göre küçük ölçekli, orta ölçekli ve büyük ölçekli haritalar olarak sınıflandırılmaktadır.

Küçük Ölçekli Haritalar:

1/500 000 veya 1/800 000'den daha küçük ölçeğe sahip haritalardır (Sever, 2018). Bu haritalarda gösterilen alan geniş fakat ayrıntıya yer verme durumları az olmaktadır. Atlaslar ve duvar haritaları küçük ölçekli haritalar olarak sayılabilir. (Doğanay ve Sever, 2022).

Orta Ölçekli Haritalar:

1/200 000 ile 1/500 000 arasında ölçeğe sahip olan haritalar genel olarak bu grupta yer almaktadır. Zaman zaman 1/800 000 ölçekli haritaların da bu grupta yer aldığı olur (Sever, 2018). Bazı topografya haritaları, coğrafya haritaları ve bazı özel haritalar (deprem, jeoloji gibi) orta ölçekli haritalara örnek olarak gösterilebilir (Doğanay ve Sever, 2022).

Büyük Ölçekli Haritalar:

1/200 000'den büyük ölçeğe sahip haritalardır. Harita Genel Komutanlığı tarafından hazırlanan 1/25 000, 1/100 000 ve 1/200 000 ölçekli topografya haritaları da bu grupta bulunur (Sever, 2018). Bunların yanında, turist ve ulaşım haritaları da genellikle büyük ölçekli olarak hazırlanırlar (Durmuş, 2013). Bu grup içerisinde planlar da yer alır. Planlar oldukça küçük bir alanı detaylı bir şekilde gösterirler (Doğanay ve Sever, 2022).

2.3.3. Haritanın Elemanları

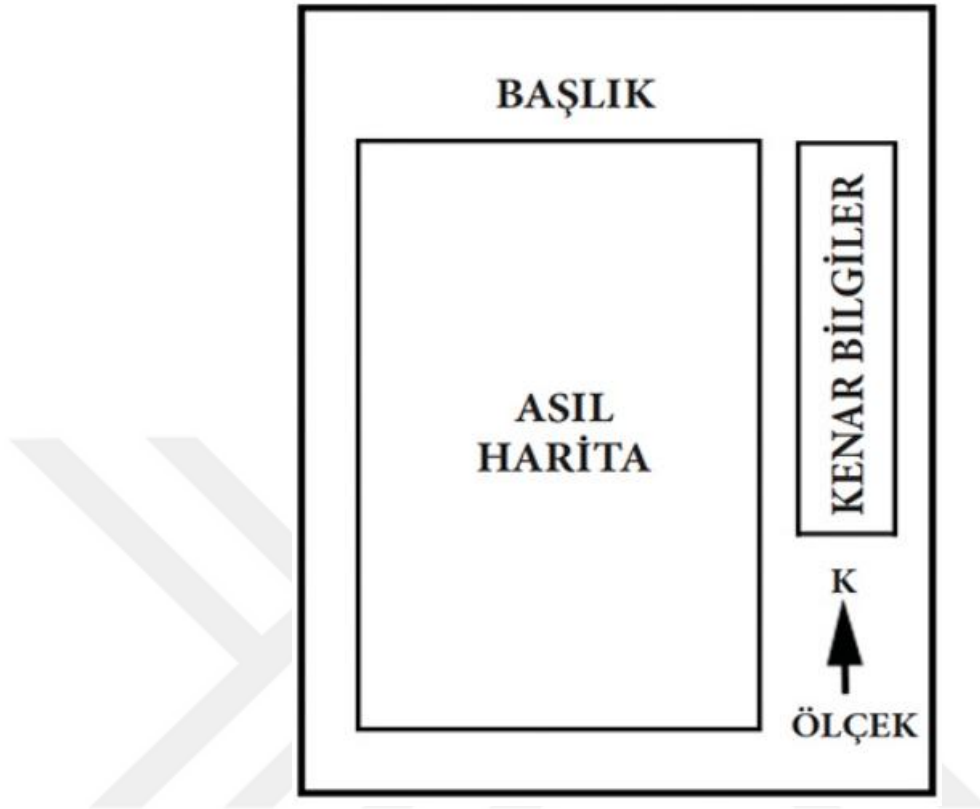
Bir çizimin harita olarak değerlendirilebilmesi için belirli özelliklere sahip olması gerekir. Bu özellikler harita elemanları olarak adlandırılır. Tüm haritalarda yer alması gereken beş temel eleman vardır. Bunlar (Durmuş, 2013):

1. Ad (Başlık)
2. Ölçek
3. Harita anahtarı (Lejant)
4. Enlem-boylam
5. Çerçeve.

Harita elemanlarının yanı sıra haritanın; amacına uygun, doğru, eksiksiz, açık ve anlaşılabilir, kolay okunabilir niteliklere sahip olması gerekir (Durmuş, 2013).

Şekil 2. 1

Bir Haritada Bulunması Gereken Temel Unsurlar

Kaynak: Durmuş, 2013, s. 90

2.3.3.1. Haritanın Adı (Başlık)

Haritanın adı kullanım amacı ve lokasyonuna göre belirlenir. Haritanın adı açık ve anlaşılır olmalıdır. Harita adında, haritanın yeri, amacı, tarihi net bir şekilde belirtilmelidir. Ayrıca harita adı haritanın üst kısmına veya en uygun yerine büyük harflerle ve dikkat çekici bir şekilde yazılır. Haritanın adı okuyucu tarafından ilk bakışta kolayca okunabilmelidir. Örneğin; “ELAZIĞ İLİ’NDE YÜKSELTİ BASAMAKLARINA GÖRE YERLEŞMELERİN DAĞILIŞI” gibi (Durmuş, 2013, s. 90).

Bazı haritalarda çerçevenin üst veya alt kısmına ek olarak başlık verilebiliyor olmasına rağmen başlık genellikle harita üzerinde uygun bir yere yerleştirilerek ayrı bir çerçeve içerisinde normal başlıklar şeklinde hazırlanabilir. Böylece haritada yer alan bölge ve konu hakkında bilgi verilmiş olur (Bilgin, 2019).

2.3.3.2. Haritanın Ölçeği

Durmuş'a göre "Haritanın ölçeği haritanın içeriğine etki eden en önemli faktördür" (Durmuş, 2013, s. 90). Dünyanın tamamını ya da bir bölgesini bir kâğıt üzerinde göstermek mümkün olmadığından, uzunluk ve alanlar gerçeğe kıyasla belli bir oranda küçültülerek çizilir. Bu küçültme oranına ölçek denir. Bir başka ifadeyle ölçek; harita üzerinde iki nokta arasındaki uzunluğun gerçek uzunluğa oranına denir (Doğanay ve Sever, 2022).

Sever de harita içerisinde ölçeğin ne kadar önemli olduğunu "Her haritanın mutlaka bir ölçeği olmalıdır. Ölçeksiz harita olmaz" cümleleriyle ifade etmiştir (Sever, 2018, s. 184).

2.3.3.3. Harita İşaretleri (Lejant)

Harita üzerinde bulunan sembollerin haritada ne anlama geldiğini ifade eden bölümdür (Ünlü vd., 2002). İşaretler, anahtar tablosu, referans, izahlar şeklinde ifade edilse de çoğunlukla lejant olarak isimlendirilir. Bu tablo, harita üzerinde en uygun ve konu ile an az ilgili yere yerleştirilmelidir. Eğer haritanın tüm bölgeleri eşit derecede önem taşıyorsa lejant, alt kenarın tam ortasına yerleştirilmelidir. Bununla birlikte haritadaki dengenin korunmasına özellikle dikkat edilmelidir (Bilgin, 2019).

2.3.3.4. Coğrafi Koordinatlar (Paralel ve Meridyenler)

Bir yer veya bölgenin dünya üzerindeki konumuna coğrafi konum denir. Yeryüzündeki bir noktanın enlem ve boylam kullanılarak tanımlanmasına matematik konum, çevresindeki önemli coğrafi unsurlara (kıtalara, denizlere, komşu ülkelere, boğazlara geçitlere, yer şekillerine vb.) göre belirlenmesine ise özel konum denir (Doğanay ve Sever, 2022). Coğrafi konumun belirlenebilmesi için matematik esaslara ihtiyaç duyulur. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için paralel, meridyen, baş meridyen, ekvator, enlem, boylam, yarım küre, kutup noktaları gibi coğrafi terimlerin bilinmesi gerekir (Sever, 2018).

Birçok haritada özellikle genel amaçlı dağılış haritalarında, paralel ve meridyen çizgilerine yer verilmez. Çünkü paralel ve meridyenler haritanın görünümünü ciddi şekilde etkileyerek karmaşık bir hale getirebilir. Bu durumda paralel ve meridyenler çerçeve kenarında işaretlenebilir (Bilgin, 2019).

2.3.3.5. Çerçevesiz

Bazı kitaplarda kullanılacak küçük ve basit haritalar çerçevesiz oluşturulabilir. Ancak bunun dışında, haritaların mutlaka bir çerçevesi olmalıdır. Çerçevesiz, haritanın konusu olan bölgeyi içine alacak şekilde genellikle yatık veya dikdörtgen şeklinde hazırlanırlar. Bu sırada lejant ve başlık için yer ayrılır. Farklı özelliklere sahip haritalarda çeşitli çerçeve türleri kullanılır. Kitaplarda yer alacak haritalar için çerçeve çok kalın olmayacak şekilde tek bir çizgiden oluşmalıdır. Büyük haritalarda, biri kalın biri ince olmak üzere iki çizgi kullanılabilir (Bilgin, 2019).

2.3.3.6. Diğer Unsurlar

Yön Oku

Büyük ölçekli haritalar, bir bütünün bölümlerine ayrılmış parçalardan oluşur. Bu sebeple her bir parça için ayrı yön işaretlerinin kullanılması gerekir. Geniş alanları gösteren küçük ölçekli haritalarda yön belirtilmesi zorunlu değildir. Genellikle özel amaçlarla hazırlanmış büyük ölçekli haritalarda yön işareti kullanılır. Haritalarda yön oku genellikle kuzeyi gösterir, K veya N harfleri ifade edilir (Durmuş, 2013). Eski dönemlerde, haritalar üzerinde yönler yıldız biçiminde gösterilir ve özellikle süsleyici amaçlarla hazırlanırdı. Liman ve şehir haritalarında sıkça yön bilgisine ihtiyaç duyulduğu için kuzeyi gösteren bir yön işareti konur. Bunun aksine, küçük ebattaki haritalar yan kenarı kuzeyi gösterecek şekilde hazırlanmış veya üzerinde meridyen ve paralel ağı gösterilmişse yön oku eklemeye gerek yoktur. Yan kenarı kuzeye dönük olmayan özel nitelikli haritalara yön işareti mutlaka konmalıdır. Bu işaretin önüne N harfi (North kuzey) yazılmalıdır (Bilgin, 2019).

Anahtar Harita (Lokasyon Haritası)

Haritaların bir köşesine yerleştirilen küçük haritalardır. Kullanılan haritanın dünya veya bölge içindeki konumunun neresi olduğunu göstermeye yarar (Ünlü vd., 2002).

Veri Kaynağı

Haritadaki verilerin hangi kurum ya da kuruluştan alındığını belirtir. Örneğin yararlanılan veri Meteoroloji Genel Müdürlüğüne ait ise MGM, 2024 şeklinde gösterilebilir. Haritanın göze çarpmayan bir yerine konulabilir (Yıldırım S. , 2021).

Projeksiyon Bilgisi

Haritalar hazırlanırken oluşabilecek hata ve bozulmaları en aza indirmek için geliştirilen yöntemlere projeksiyon denir. “Projeksiyon; üzerine harita çizilebilmesi mümkün olabilecek

şekilde yer kürenin koordinatlar sisteminin (paralel ve meridyenler ağı) belirli bir metot dahilinde bir düzleme geçirilmesidir.” (Doğanay ve Sever, 2022, s. 364).

Harita Tasarım İlkeleri

Haritadaki bilgilerin doğru anlaşılabilmesi için kartografik tasarım ilkelerine uygun şekilde oluşturulması gerekir. Haritalar, doğru ve güncel olmalı, kartografik tasarım ilkelerine uygun şekilde hazırlanmalı, anlaşılır ve okunaklı olmalıdır. Ayrıca, öğrencinin sınıf seviyesine ve yeteneklerindeki değişimlere göre tasarlanmasına dikkat edilmelidir (Buğdaycı ve Bildirici, 2009). Haritalar hazırlanırken dikkat edilmesi gereken tasarım ilkelerini Yıldırım şu şekilde ifade etmiştir:

Denge

Haritadaki ögeler, ana harita esas alınarak çizim alanına dengeli bir şekilde yerleştirilmelidir. Ögelerin çoğu bir tarafta, bir kısmı ise diğer tarafta yer alıyorsa ve sayfanın bir bölümü boş kalmışsa dengenin sağlandığı söylenemez. Ögelerin genellikle ana haritaya göre sağ tarafa konumlanması daha uygun olacaktır.

Hiyerarşi

Haritada öge ve etiketlerin önem dereceleri hiyerarşi ile ortaya konur. Tasarımcılar hiyerarşiyi oluşturmak için yazı tipi boyutları, renkler ve yerleşim gibi unsurları kullanır.

Okunabilirlik

Harita içerisindeki yazılar okunabilir olmalıdır. Bununla birlikte hedef kitlenin özelliklerine göre sembol ve etiketlerin de okunabilirliği sağlanmalıdır. Küçük yazı boyutları ve italik yazı tipi okunabilirliği olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Figür-Taban İlişkisi

Figür, ön plan (vurgulanmak istenen yer) veya odak noktası, taban ise arka plan anlamına gelmektedir. Örnek olarak bir adayı gösteren topografya haritasında ada, figürü; çevresindeki deniz ise tabanı temsil etmektedir. Aynı alanı gösteren batimetri haritasında deniz figür, taban ise adadır.

Zıtlık (Kontrast)

Tasarımın önemli ilkelerinden biri de zıtlıktır. Bu ilke ile figür ile tabanın birbirinden ayırt edilebilmesi amaçlanmaktadır. Haritada figür ile tabanın oluşturduğu renk farklılıkları ve uyumu zıtlık ilkesi kapsamındadır. Örnek olarak mavi renk tonu ile denizlerin yeşil veya kahverengi renk tonu ile karaların gösterilmesi zıtlık ilkesi açısından uygundur. Ancak mavi

renk tonu hem karaların hem denizlerin gösterilmesinde kullanılırsa zıtlık ilkesi açısından uygun olmaz (Yıldırım S. , 2021).

2.3.4. Haritalarda Kullanılan Semboller ve Yazılar

Haritalar doğada var olan unsurların tamamını yansıtmaz. Bu bağlamda haritalar, belirli bir seçime tabi tutulan unsurların sembollerle gösterildiği ve yazılarla desteklenmiş bir tasvirdir (Bilgin, 2019).

2.3.4.1. Semboller

Harita üzerinde neredeyse tüm şekiller sembollerle ifade edilir. Harita üzerindeki bilgiler, mevcut olayları açıkça göstermek, bunlar arasındaki ilişkileri ortaya koymak ve anlatmak amacıyla seçilip sembollerle temsil edilmiş bir şekilde sunulur.

Bugün haritalar üzerinde çok çeşitli semboller kullanılmaktadır. Bu sembollerin kullanımı yüzyıllar boyunca gelişim göstermiş ve bu süreçte, belirli unsurlar temsil eden semboller genel bir standart haline gelmiştir. Özellikle büyük ölçekli haritalarda kullanılan sembollerde bir standardizasyona yaklaşılmıştır.

Haritalarda yer alan unsurların farklılık göstermesi ve çeşitli özelliklere sahip olması nedeniyle, kullanılan sembollerin çeşitlilik göstermesinin önüne geçilememiş ve kesin bir standardizasyon sağlanamamıştır. Aşağıda genel haritalar ve topografya haritalarında yer alan bazı sembollere yer verilmiştir (Bilgin, 2019).

Şehir Sembolleri

Küçük ölçekli ve genel nitelikli haritalarda, şehirler çeşitli büyüklükte ve sayıda dairelerle belirtilir. Bu daire sembolleri, şehrin nüfusuna bağlı olarak daha büyük ya da iç içe geçmiş daireler şeklinde hazırlanabilir (Bilgin, 2019).

Karayolları

Karayolları haritalarında, yollar farklı renk ve şekilde sembollerle gösterilir. Çeşitli tipte ve kalitedeki yollar birbirinden ayrılır. Büyük ölçekli haritalarda, çeşitli tip ve genişlikteki yollar farklı kalınlıktaki çizgilerle gösterilir. Küçük ölçekli haritalarda ise, haritanın fazla detay içermemesi için sadece çok önemli yolların gösterilmesi tercih edilir (Bilgin, 2019).

Demiryolları

Haritalarda demiryolları farklı bir şekilde gösterilir. Yol güzergahı, tek veya çift çizgiyle belirtilir ve bu çizgiler enine hatlarla taranır. Ayrıca, iki paralel çizgisi arasındaki alan küçük

parçalara ayrılır ve bu parçaların içi bir taranıp bir boş kalacak şekilde doldurulur. Haritalarda gösterilecek demiryolları, önem derecelerine göre sınıflandırılabilir. Böylece ana hatlar, ikinci derece hatlar ve küçük hatlar ayırt edilir (Bilgin, 2019).

Mevki Sembolleri

Haritalarda; harabe, kale, değirmen, deniz feneri, okul, hava alanı, maden işletmesi, petrol kuyusu gibi belirli yerleri ve buradaki özellikleri göstermek amacıyla kullanılan sembollerdir (Bilgin, 2019).

Fizyografik Semboller

Haritalarda, yüzey özelliklerini ifade eden sembollerdir. Böylece kum ocakları, taş ocakları, bataklıklar, ormanlar, çayırlar, çalılıklar, buzullar gibi bölümler sembollerle gösterilir (Bilgin, 2019).

Diğer Semboller

Büyük ölçekli topografya haritalarında, özellikle askerî açıdan önemli olan evler, ağllar, kuyular ve çeşmeler gibi unsurlar belirtilir ve bunlar için özel semboller kullanılır. Ayrıca, genel haritaların bazılarında, örneğin motorist ve turist haritalarında, postane, telefon kulübesi ve benzin istasyonu gibi unsurlar harflerle belirtilerek gösterilir. Ayrıca, sanayi tesisleri, turistik mekanlar ve servis istasyonları gibi unsurların gösterimi için geometrik semboller tercih edilmektedir (Bilgin, 2019).

Şekil 2. 2

Farklı Sembollerin Bulunduğu Harita İşaretleri Bölümü

Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü, 2023

2.3.4.2. Yazılar

Yeryüzü şekillerini ve unsurlarını tanıtmak ve yerleri belirtmek amacıyla, haritalara ülke, bölge, şehir, akarsu gibi isimler ve çeşitli yazılar eklenir. Haritalarda bulunan çeşitli şekil ve unsurların oluşturduğu karmaşık görünüme rağmen, yazıların yerleştirilmesi, haritanın görüşü açısından üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Baskı tekniklerinin gelişiminden önceki haritalarda yazılar elle yazılıyordu. Orta Çağ'da hazırlanan haritalarda, genellikle Romen harfleri ve Gotik yazı stili kullanılmıştır. Zamanla farklı yazı stillerinin kullanılmasıyla birlikte 18. Yüzyılda Modern Stil olarak adlandırılan yeni yazı tipleri geliştirildi (Bilgin, 2019).

Yazı Tipleri

Haritanın genel görünümü, üzerindeki yazıların düzenli bir şekilde yerleştirilmesine ve özellikle yazı tiplerinin doğru seçilmesine bağlıdır (Bilgin, 2019). Serif ve Sans Serif en yaygın kullanılan yazı tipleridir. Dolayısıyla okuduğumuz kitapların yazıları da büyük olasılıkla bu iki tipten birine aittir. Serif, dergi ve kitap gibi basılı materyaller için daha elverişli bir seçenektir. Sans Serif ise dijital ekranlar ve web sayfalar için daha uygundur (Yıldırım S. , 2021).

Haritalarda, farklı özelliklere sahip coğrafi unsurlar ve şekiller, çeşitli yazı türleri kullanılarak ifade edilir. Bu açıdan oldukça köklü gelenekler de bulunmaktadır. Örneğin, birçok topografya haritasında hidrografik unsurlar gösterilirken italik yazılar, topografya şekilleri gösterilirken gotik yazılar, yerleşim alanları ile kültürel unsurlar gösterilirken ise romen stilindeki yazılar ve italik gotik yazılar kullanılır (Bilgin, 2019).

Yazı Puntosu (Yazı Ebatı)

Yazı büyüklüğü veya punto, metinlerin yazıldığı boyutu belirtir (Yıldırım, S. , 2021). Harflerin boyutu, haritadaki yazıların okunabilirliğinde önemli bir etkidir. 1 punto yaklaşık 0,35 mm'ye denk gelir. Örneğin, 20 puntoluk bir harfin boyu 7 mm'dir (Bilgin, 2019). Yazı boyutu seçilirken, 6 puntodan küçük yazıların haritalarda yer almamasına dikkat edilmelidir. A4 boyutunda 10-14 punto, yakın okumalar için ideal bir seçim olabilir (Yıldırım, S. , 2021).

Yazı Düzeni

Yazıların, haritada belirtilen temel bilgilere uygun şekilde düzenlenmesi ve harita üzerindeki şekil ve hatların yansıttığı doku ile uyumlu olması gerekmektedir. Bu yazı düzenini sağlamak için bazı temel kurallar mevcuttur:

1. Haritacılıkta genel bir kural olarak yazılar ufki yerleştirilir. Bu, yazıların paralellerle uyumlu şekilde hizalanması anlamına gelir.

2. Ülke, havza, ova ve plato isimleri yazılırken harfler ilgili sembolün şekline uygun ve sembol içine yayılacak şekilde yerleştirilmelidir. Harfler, aralarında yeterli boşluk bırakılarak ve hafif kavisler oluşturacak şekilde yazılmalıdır.
3. Akarsu isimlerinde, büyük akarsular için büyük harfler, küçük akarsular ve kolları için küçük harfler kullanılarak italik yazı tercih edilir. İsimler yazılırken harfler arasında boşluk bırakılarak yayılma yapılmamalıdır.
4. Ada, göl ve bataklık gibi daha küçük birimlerin isimleri, ya bu alanların içine sığacak şekilde yazılır ya da şeklin yönüne uygun olarak dışarıya yerleştirilir.
5. Zirve isimleri yazılırken, ilk olarak bir “+” veya küçük bir üçgen yerleştirilir.
6. Yerleşme isimleri düzenlenirken dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır: Haritalarda, işaretlenen her yerleşim yerinin ismi belirtilmelidir. Büyük veya önemli yerleşim alanlarında tüm harfler büyük, küçük ve önemsiz yerleşim alanlarında ise küçük harfler kullanılmalıdır. Yerleşim alanı genişse, isim sembolün içinde yer alır. İç içe daireler veya tek bir daire ile temsil edilen yerleşimlerde, yatay yazılacak isimler için en uygun konum sembolün altıdır. Yoğun yerleşmelerin yer aldığı kıyı bölgelerinde, liman ve diğer yerleşim isimleri deniz üzerine yazılabilir.
7. Haritalarda yazı yoğunluğunun oluşturacağı kalabalık görünümü önlemek amacıyla, isimler kısaltılabilir. Başarılı bir kısaltma, lejant tablosuna ihtiyaç duyulmadan anlaşılabilir olmalıdır. Ancak, özellikle özel kısaltmalar ve yabancı kelimelerin kullanıldığı durumlarda, haritalara genellikle Yazı Kısaltmaları tablosu eklenir (Bilgin, 2019).

Yazıların Rengi

Haritalarda kullanılan yazılar genellikle siyah renkte olur. Haritadaki yazıların dikkat çekici ve okunabilir olması, bunların bulundukları alandaki zemin ile yazılar arasındaki kontrast seviyesine bağlıdır (Bilgin, 2019). Yıldırım’a (2021) göre yazı rengini seçerken aşağıdaki önemli noktalara özen gösterilmelidir:

1. Koyu zeminlerde açık renk yazılar, açık zeminlerde ise koyu renk yazılar kullanılabilir.
2. Kırmızı renk, yalnızca çok önemli bir vurgulama yapılması gerektiğinde tercih edilmelidir.
3. Hidrografik özellikler için mavi renk kullanılmalıdır.
4. Doğal özellikler, örneğin dağ sıraları ve milli parklar, için genellikle kahverengi ve yeşil tonları kullanılır.
5. Beşerî özellikleri belirtmek için siyah ve gri renk tonları kullanılır.

2.3.5. Harita Becerileri

Türk Dil Kurumuna göre beceri, kişinin yeteneği ve öğrenimi doğrultusunda bir işi başarıyla yapabilme ve istenen sonuca ulaştırma yeteneği; maharet şeklinde ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2024). “Beceri veya maharet, bireyin herhangi bir iş sahasında veya sanatta kazandığı özel ustalıktır” (Doğanay, 1993, s. 109). Beceri, öğretim süreci boyunca öğrencilere kazandırılması ve zamanla geliştirilmesi hedeflenen kabiliyetler şeklinde tanımlanabilir (Ünlü, 2011).

Haritalar ve küreler, bir yeri sembollerle ifade eden araçlardır. Tüm harita ve kürelerde yer alması gereken unsurlar; karelere bölme sistemi, renkler, ölçek, çeşitli semboller ve bu sembollerin ne anlama geldiğini açıklayan lejanttır. Harita ve küreleri okuma ile yorumlama becerisi, birden çok alt beceriden oluşmaktadır. Harita becerileri, harita tasarlama ve yönlerini belirtme, ölçek kullanma ve mesafe hesaplama, harita ve küre üzerinde yer alan noktaların konumunu belirleme, özel konumu ifade etme, harita sembolleri ile görsellerin anlamını açıklamak şeklinde sıralanabilir (Parker, 2018). Harita becerileri, öğrencilerin zihinsel gelişimi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu beceriler, öğrencilerin iki boyutlu görselleri anlamlandırarak öğrenmelerini analiz, sentez ve uygulama boyutlarına taşımalarını sağlar (Ünlü, 2021). Coğrafi beceriler arasında en kapsamlı ve en yaygın şekilde kullanılan, harita becerisidir. Bunun sebebi, coğrafyacıların olay, olgu ve özelliklerin dağılışı göstermek için haritaları başlıca öğretim aracı olarak tercih etmeleridir (Koç, 2013). Bir bireyin haritaları algılayabilmesi, okuyabilmesi ve yorumlayabilmesi için dört temel aşama bulunmaktadır:

1. Kartografların haritaları meydana getirirken şekil-zemin ilişkisinde zıtlık oluşturmaları ve bireyin zıtlıkları fark etmesi,
2. Kullanıcının sembolleri algısal işlemlerle tanımlaması ve mekânsal analiz gerçekleştirmesi,
3. Harita kullanıcısının, sembolleri ve mekânsal analiz sonuçlarını kullanarak haritadan elde ettiği temel bilgileri yazılı ya da sözlü ifade etmesi,
4. Haritadan edinilen bilgilerin, bireyin uzun süreli belleğinde bulunan bilgilerle birleştirilerek türetilmiş bilgiye ulaşmasıdır (Koç, 2021).

2.3.5.1. Harita Sembollerini Anlama ve Yorumlama Becerisi

Sembollerin olmadığı bir harita tasavvur edilemez. Semboller, haritaların lejant kısmında bulunur ve bu bölüm, haritanın anlaşılması ve yorumlanması açısından önemlidir. Bu bağlamda, lejant haritanın dili ve aynı zamanda anahtarı niteliğindedir. “Semboller, dağılım

gösteren gerçek olay, olgu ve özelliklerin kartograflar tarafından düzleme kodlanmış halidir” (Koç, 2021, s. 123). “Semboller, haritaları okumamızı sağlayan iletişim araçlarıdır” (Ünlü, 2014, s. 244). Birçok bilginin aynı anda bir düzleme aktarılması her zaman mümkün olmayabilir. Aktarılsa bile bu durum bilgi kirliliği ve karışıklığa yol açabilir. Bu karmaşayı önlemek amacıyla haritaların hazırlanmasında semboller ve renklerden yararlanılır. Haritalarda semboller kullanılmadığında, harita yazılar veya açıklamalarla doldurulmak zorunda kalınabilir. Bu durum, haritanın estetik yapısının bozulmasına ve temel işlevinden uzaklaşmasına neden olur. Bu bağlama, sembollerin kullanımında aşağıdaki noktaların göz önünde bulundurulması önemlidir:

1. Haritalarda kullanılan sembollerin açıklamaları, haritanın lejant bölümünde yer alır. Bu semboller rastgele seçilmek yerine belirli standartlara göre oluşturulmaktadır. Özellikle Harita Genel Müdürlüğü ve Devlet Su İşleri gibi yetkili devlet kurumları tarafından belirlenen ve uluslararası kabul gören semboller kullanılmalıdır.
2. Sembol seçimi, haritayı kullanacak hedef kitlenin yaş grubu ve bilgi seviyesine göre de şekillenir. Bu nedenle, semboller seçilirken farklı yaş gruplarının bilişsel gelişimi dikkate alınmalı ve somuttan soyuta doğru bir anlayışı yansıtacak şekilde olmalıdır.
3. Renkli haritalarda genellikle rölyefle ilgili işaretler kahverengi, sulara ait unsurlar mavi, bitki örtüsüne ilişkin işaretler yeşil, yerleşim alanlarına ait işaretler ise kırmızı ve bu renklerin tonları ile gösterilir.
4. Fiziki haritalarda renklendirme, bölgelerin yükselti basamaklarını belirli renklerle ifade edilerek yapılır. Bu yöntemde renkler sembol işlevi görür ve her bir renk farklı bir yükselti basamağını temsil eder. Örneğin, 0-500 metre arasındaki yükseltiler, koyu yeşilden açık yeşile geçiş yapacak şekilde gösterilir. 500 metreyi aşan yükseltiler ise sarı, turuncu, kahverengi ve mor tonlarında ifade edilirken, 4000 metre ve üzerindeki yükseltiler beyaz renk ile kalıcı karları simgeler.
5. Renkli haritalarda hidrolojik unsurlar, yani okyanuslar, denizler, göller ve akarsular, mavi renk tonlarında sembollerle temsil edilir.

Bu kadar farklı bilginin bir arada bulunduğu haritalar, renkler ve semboller aracılığıyla bilgiyi daha sade ve anlaşılır şekilde kullanıcıya aktarır. Ancak bu bilgilerin doğru anlaşılması ve yorumlanabilmesi, harita okuma becerisinin gelişmiş olmasını gerektirir (Ünlü, 2021).

2.3.5.2. Haritayı Okuma ve Yorumlama Becerisi

Harita okuma ve yorumlama, birden fazla harita becerisinin eş zamanlı kullanımını gerektiren zihinsel bir süreçtir. Haritanın okunması, haritada yer alan verilerin analiz edilip sentezlenmesi ile sağlanır. Bir bölgenin zihinsel olarak üç boyutlu şekilde canlandırılması harita okuma becerileri sayesinde gerçekleşir. Harita üzerinde dağ, çukur, yamaç ve ova gibi yer şekillerinin anlaşılmasını sağlar. Harita okuma, yorumlama ya da harita okuryazarlığı, haritada yer alan tüm bilgilerin doğru bir şekilde tanımlanmasıyla mümkün hale gelir (Ünlü, 2021). Harita okuma süreci, öncelikle haritanın lejantında bulunan renk, şekil ve semboller gibi kodlanmış verilerin anlamını çözmekle başlar. Lejantta yer alan bu sembol ve renkler, haritanın türüne bağlı olarak farklılık göstermektedir. Harita kullanıcılarının, harita üzerinde gösterilen bilgileri kolayca fark edip sınıflandırabilmesi için kartografların harita unsurları arasında zıtlıklar oluşturması önemlidir (Koç, 2013). Harita okuma ve yorumlama sürecine yeni adım atan bireyler, haritanın nasıl incelenmesi gerektiği konusunda bir rehberliğe ihtiyaç duymaktadır (Koç, 2008).

2.3.5.3. Yön Bulma Becerisi

Türk Dil Kurumu tanımlamasına göre yön, “Bir yere gitmek için izlenen yol; cihet” olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2025). Bir diğer tanıma göre yön, bir noktaya nasıl ulaşılacağını ve orada hangi adımların atılacağını açıklayan talimatlardır (Demirkaya, vd., 2004).

Haritadan Yaralanarak Yön Bulma

Yeryüzünde herhangi bir noktanın konumunu tespit etmek amacıyla, birbirini dik kesen çizgilerden faydalanılır. Bu çizgiler sayesinde, dünya üzerindeki her noktanın enlem ve boylamı belirlenir. Aynı zamanda bu sistem yön tayininde de kullanılır. Coğrafi kuzey, kuzey kutbunun bulunduğu konumu ifade eder ve değişmez. Manyetik kuzey pusulanın işaret ettiği kuzey yönüdür ve kuzey kutbunu tam olarak göstermez. Grid kuzey, meridyenlerin yönünü temsil eden doğrulardır, kullanılan projeksiyona bağlı olarak farklılık gösterebilir. Coğrafi kuzey ile manyetik kuzey arasındaki açı ise manyetik sapma açısı olarak tanımlanır (Ünlü, 2021).

Arazide Yön Bulma

Günlük yaşamda yanımızda harita veya pusula bulunmayabilir. Böyle durumlarda, gezegenler, yıldızlar, ağaçlar gibi doğadaki çeşitli unsurlardan yararlanarak yön tayini yapmak mümkündür. Ancak yön belirlemenin en pratik yollarından biri, harita kullanımı sırasında

pusuladan faydalanmaktadır. Pusulanın koyu renkli ibresi, manyetik kuzeyi işaret eder. Kuzey yönü belirlendikten sonra, gidilecek yöne uygun bir yer seçilerek, hareket edilebilir (Ünlü, 2021).

2.3.5.4. Konum ve Koordinat Belirleme Becerisi

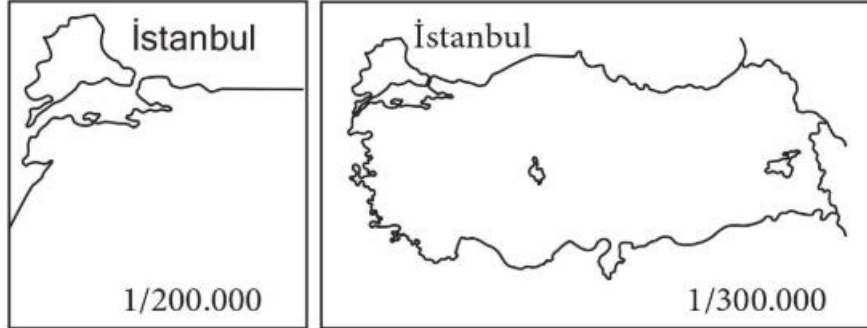
Yeryüzündeki bir noktanın dünya üzerindeki konumunu, koordinat sistemi kullanarak belirleyebilmek mümkündür. (Koç, 2013). Yeryüzünde bir noktanın konumunu belirtmek için enlem ve boylam değerlerinin bilinmesi gereklidir. Haritada bir noktanın yerini belirlemek amacıyla, dünya üzerinde var olduğu kabul edilen paralel ve meridyenlerden, ayrıca bu çizgilerin açı cinsinden ifade edildiği enlem ve boylam sisteminden yararlanılır. Bu sistemler evimizin, okulumuzun veya iş yerimizin konumunu belirlememizi sağladığı gibi harita üzerinde bir noktanın yerini tespit etmemize, iki nokta arasındaki yerel saat farkını hesaplamamıza, iki nokta arasındaki mesafeyi ve bir bölgenin alanını belirlememize de imkân tanır (Ünlü, 2021).

2.3.5.5. Ölçek Kullanma Becerisi

Türk Dil Kurumunun tanımına göre ölçek, harita ya da resimdeki uzunlukların, gerçek uzunluklara olan oranı şeklinde ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2025). “Harita üzerindeki bir uzunluğun, yeryüzündeki gerçek uzunluğa oranı” (İzbırak, 1964, s. 154). Haritalarda mutlaka bir ölçek bulunmalıdır, çünkü ölçeksiz bir harita düşünülemez. Ölçek, gösterilecek alanın büyüklüğüne bağlı olarak değişir. Gösterilen alan büyüdükçe ölçek küçülür, alan küçüldükçe ölçek büyür. Haritalarda ölçekler, kesir ölçek ve grafik (çizgi) ölçek olmak üzere iki şekilde gösterilir. Kesir ölçek pay ve paydadan meydana gelir. Pay harita üzerindeki mesafeyi, payda ise gerçek mesafeyi temsil eder. Bu ölçek türünde pay her zaman sabit olup 1’dir. Payda ise küçültme oranını ifade eder ve haritanın ölçeğini belirler. Örneğin arazideki bir mesafe 5000 kat küçültülmüşse ölçek $\frac{1}{5000}$ şeklinde ifade edilir. Haritalarda kesir ölçek, üç farklı şekilde yazılarak gösterilir: $\frac{1}{5000}$, 1/5000, 1:5000 (Doğanay ve Sever, 2022).

Şekil 2. 3

Kesir Ölçek

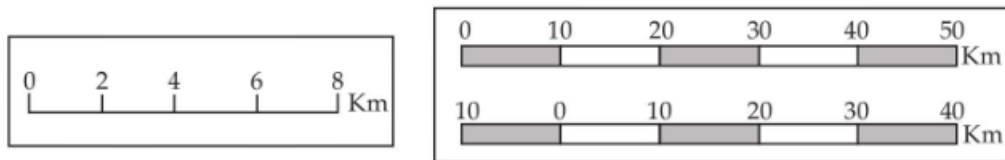

Kaynak. Sever, 2018, s. 184

Haritalarda ölçek gösterim yöntemlerinden biri de grafik (çizgi) ölçektir. Grafik ölçek, haritanın bir köşesinde yer alan, yatay bir doğru üzerinde belirli aralıklarla işaretlenmiş ve metre ya da kilometre birimleriyle ifade edilmiş bir ölçektir. Bu tür ölçekler, harita üzerindeki mesafelerin gerçek uzunluklarının kolayca hesaplanmasını sağlar. Ayrıca, herhangi bir matematiksel işlem yapmadan, haritalardaki mesafelerin kuş uçuşu uzaklıkları bu ölçekler yardımıyla belirlenebilir. Çizgi ölçeklerin, kesir ölçeklere kıyasla daha çok tercih edilebilir bir yönü, haritalar üzerinde büyütme ve küçültme işlemleri yapıldığında ölçeğin bozulmamasıdır. Grafik ölçeklerin farklı kullanım şekilleri mevcuttur. Aşağıda bunlardan bazıları yer almaktadır (Doğanay ve Sever, 2022).

Şekil 2. 4

Çizgi Ölçek

Kaynak. Sever, 2018, s. 185

Haritaların ölçeğinin hesaplanması gereken durumlar olabilir. Örneğin, grafik ölçeğin kesir ölçeğe veya kesir ölçeğin grafik ölçeğe dönüştürülmesi, herhangi bir ölçek türünün olmadığı durumlarda ölçeğin belirlenmesi, harita ölçeğinde bir hata olasılığının bir hata olasılığının kontrol edilmesi gibi durumlarda yeniden hesaplama yapılması gerekebilir. Ölçek

becerisinin anlaşılması, karmaşık bir süreçtir. Ölçek değişimiyle ortaya çıkan farklı özellikleri kavrama ve bir takım matematiksel işlemleri gerçekleştirme kabiliyetidir (Ünlü, 2021).

2.3.5.6. Uzaklık, Alan ve Eğim Ölçümleri

Harita becerileri arasında bu becerinin yapılabilmesi büyük bir öneme sahiptir. Harita üzerinde santimetre ya da milimetre cinsinden belirtilen mesafelerle, arazideki gerçek mesafeler arasında bağlantı kurulmasını içerir. Bununla birlikte, bu becerinin uygulanabilmesi belirli bir düzeyde matematiksel bilgi gerektirir. Bu bağlamda harita becerileri, öğrencilerin yaşlarına ve zihinsel gelişim düzeylerine bağlı olarak, soyut düşünme yeteneklerinin başladığı ortaokul dönemi itibarıyla kullanılması mümkündür (Ünlü, 2021).

Uzaklık Ölçümleri

Yeryüzündeki iki nokta arasındaki mesafenin, arazi yapısı ve engebenin göz önünde bulundurularak belirlenmesine gerçek uzaklık denir. Arazi yapısı ve engebe faktörleri dikkate alınmadan, iki nokta arasındaki en kısa mesafe kuş uçuşu uzaklık olarak adlandırılır. Harita üzerinde yapılan uzaklık ölçümlerinde, genellikle kuş uçuşu uzaklık dikkate alınır (Ünlü, 2021). Harita uzunluğu ile harita ölçeği biliniyorsa, gerçek uzunluğu bulmak için aşağıdaki formül kullanılır (Durmuş, 2013);

$$\text{Gerçek Uzunluk} = \text{Harita Uzunluğu} \times \text{Ölçek Paydası}$$

Grafik ölçek kullanılarak yapılan ölçümlerde, harita üzerindeki iki nokta arasındaki mesafe grafik ölçek üzerine taşınarak belirlenebilir (Doğanay ve Sever, 2022). Harita üzerinde belirlenmek istenen mesafe kalem, cetvel ya da düz bir kâğıt yardımıyla ölçülerek, ölçüm aracına işaretlenir. Sonrasında, işaretlenen ölçüm aracı çizgi ölçeğin üzerine yerleştirilerek haritada ölçülen mesafeye karşılık gelen gerçek uzunluk tespit edilir. Ölçek uzunluğundan daha büyük mesafelerin ölçülmesi gerektiğinde ise orantı kullanılır (Ünlü, 2021). Haritalarda alan ve eğim hesaplamaları, aşağıdaki formüller kullanılarak gerçekleştirilebilir (Doğanay ve Sever, 2022; Durmuş, 2013).

Haritalarda Alan ve Eğim Hesaplamaları

Haritalarda alan ve eğim hesaplamaları, aşağıdaki formüller kullanılarak gerçekleştirilebilir (Doğanay ve Sever, 2022; Durmuş, 2013).

Gerçek Alan: Harita üzerindeki alan ve harita ölçeği bilindiğinde, gerçek alanı belirlemek için aşağıdaki formül kullanılabilir (Doğanay ve Sever, 2022).

$$\text{“Gerçek Alan} = \text{Harita Alanı} \times \text{Ölçek Paydası}^2\text{”}$$

Harita Alanı: Gerçek alan ve harita ölçeği bilindiğinde, harita üzerindeki alanı hesaplamak için aşağıdaki formül kullanılabilir (Doğanay ve Sever, 2022).

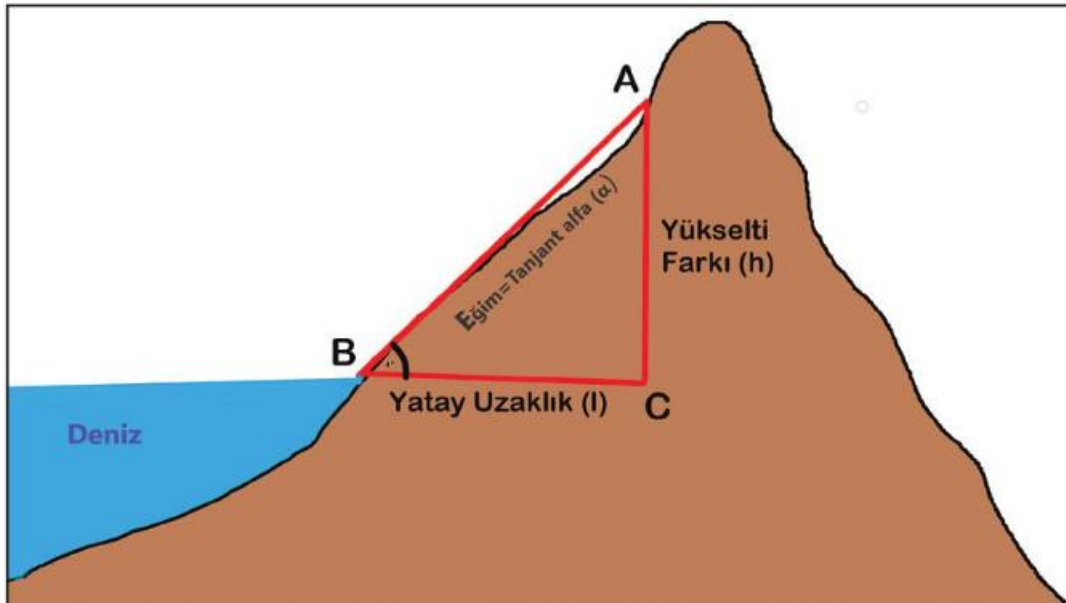
$$\text{Harita Alanı} = \frac{\text{Gerçek Alan}}{\text{Ölçek Paydası}^2} \text{ veya } \left(\frac{\sqrt{\text{Gerçek Alan}}}{\text{Ölçek Paydası}} \right)^2$$

Eğim Hesaplamaları: Bir yerin eğimi, iki nokta arasındaki yükselti farkının yatay uzaklığa oranı belirlenerek hesaplanır (Ünlü, 2021). Eğim yüzde (%) veya binde (‰) şeklinde ifade edilir (Durmuş, 2013). Bir yerin eğimini hesaplamak için aşağıdaki formül kullanılır.

$$\text{Eğim: } \frac{\text{Yükselti Farkı (H)m}}{\text{Yatay Uzaklık (L)m}} \times 100 \text{ veya } 1000$$

Şekil 2. 5

Yamaç Eğimi

Kaynak: Ünlü, 2021, s. 409

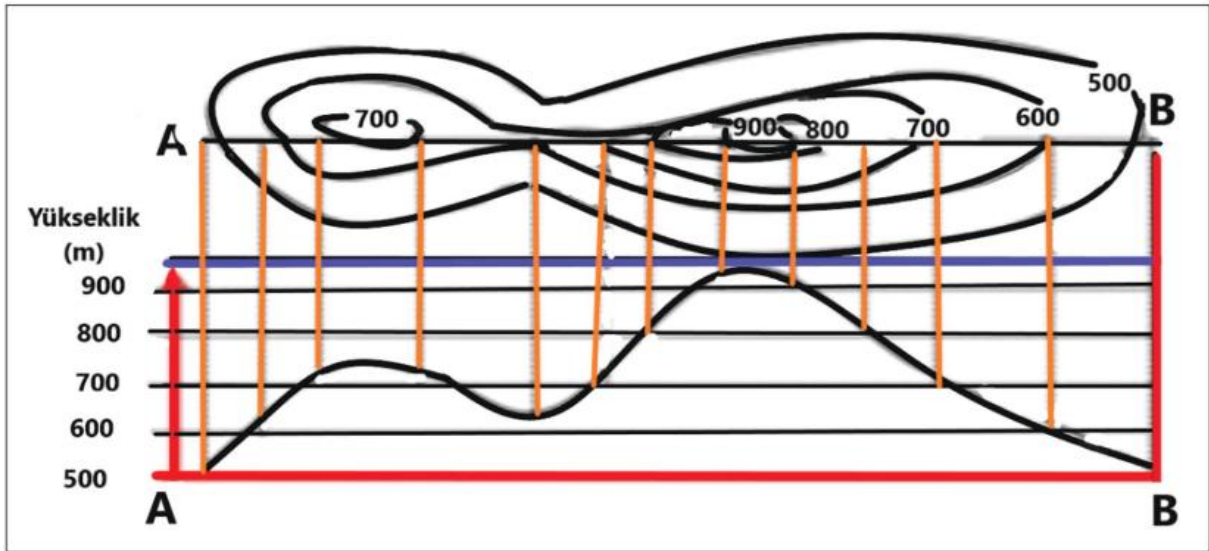
2.3.5.7. Profil Çıkarma Becerisi

Eş yükselti eğrileriyle oluşturulan bir haritada, iki nokta arasındaki alanın eğim ve yükselti farklarını daha ayrıntılı bir şekilde incelenebilmesi için profilleri çıkartılır (Ünlü, 2021). Profil çıkarma süreci şu adımlardan oluşur:

1. Profil çıkarılacak noktalar belirlenir ve bu noktalar düz bir çizgi ile birleştirilir.
2. Belirlenen çizginin, farklı yükseltilerdeki izohipsleri kestiği noktalar bir kâğıt şerit üzerine işaretlenir.
3. Milimetrik kâğıda yatay bir çizgi çizilir ve bu çizginin uç noktalarından dik doğrular çizilerek yükseltiyi ifade eden bir ölçek oluşturulur. Kâğıt şeritte konumu ve yükseltisi işaretlenmiş olan kesişim noktaları, milimetrik kâğıda aktarılır.
4. Aktarılan noktalar birleştirildiğinde, profil çizimi tamamlanmış olur (Koç, 2008).

Şekil 2. 6

Profil Çıkarma

Kaynak. Ünlü, 2021, s. 412

2.3.5.8. Haritalara Bilgi Aktarımı ve Taslak Harita Oluşturma Becerisi

Taslak haritaların hazırlanması, harita becerileri kapsamında ileri düzey beceriler arasında kabul edilir. Bu haritalar, temel unsurları oluşturulmuş ancak tamamlanmamış çeşitli harita türlerini içermektedir. Bu yönleriyle taslak haritalar, harita niteliği taşımakta olup, üzerinde düzenleme ve eklemeler yapmaya elverişli bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda, coğrafi bilginin görsel olarak aktarılmasını sağlayan iletişim aracıdır (Ünlü, 2021). Harita oluşturma,

sahada gerçekleştirilen gözlemleri kaydetmek veya belirli bir konuya dikkat çekmek amacıyla taslak haritaların kullanılmasıdır (Demiralp, 2006).

2.4. İlgili Araştırmalar

Ünal'ın (2008) gerçekleştirdiği “İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası Ünitesinde Geçen Haritaların Kullanılabilirlik Düzeyi” başlıklı doktora tezinde, sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda, haritaların coğrafi özellikleri bilgisi bakımından orta; sosyal kültürel ve ekonomik ilişkiler bakımından az; komşu ülkelerle olan ilişkileri yönünden ise hiç düzeyde kullanılabildiği ifade edilmiştir. Başarı testine verilen yanıtlar doğrultusunda, 8. sınıf öğrencilerinin harita kullanılabilirliğinin az düzeyde olduğu fikrine sahip oldukları görülmüştür.

Aksoy ve Ünlü (2012) tarafından yürütülen araştırmada, öğrencilere harita becerisi kazandırmak amacıyla gerçekleştirilen uygulamaların ardından, öğrencilerin coğrafya dersine ilişkin tutum ve görüşlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Sonuçlar arasında, öğrencilerin taslak haritalarını oluşturma beceri düzeyine erişemedikleri görülmüştür.

Buğdaycı (2012) tarafından hazırlanan doktora tezinde, 4-7. sınıf düzeyleri arasındaki ders kitapları değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, öğretim programında harita bilgilerine yönelik eksikliklerin bulunduğu, harita tasarımlarında sorunların olduğu ve atlas kullanımında öğrenci düzeylerinin yeterince dikkate alınmadığı ortaya konulmuştur.

Oruç ve Liman'ın (2012) gerçekleştirdiği çalışmada, sosyal bilgiler ders kitapları ile öğrenci çalışma kitaplarında yer alan harita ve şekillerin ne kadar ve hangi amaçlarla kullanıldığı incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, 4. sınıf düzeyindeki ders ve çalışma kitaplarında harita kullanımının yetersiz olduğu belirlenmiştir. Öte yandan, harita ve şekil kullanımının en fazla olduğu düzeyin 6. sınıf ders ve çalışma kitapları olduğu görülmüştür. Ayrıca MEB tarafından hazırlanan ders ve çalışma kitaplarının, özel yayınevlerine ait kitaplara kıyasla daha fazla harita ve şekil içerdiği sonucuna varılmıştır.

Kuzey (2016) tarafından gerçekleştirilen “Ortaokul Öğrencilerinin Harita ve Yön Okuryazarlığı Üzerine Bir İnceleme” başlıklı doktora tezinde, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli tercih edilmiştir. Çalışma grubunu, 8. sınıf düzeyindeki öğrencilerden anket yoluyla veri toplanan 300 öğrenci ile örnek olay incelemesine tabi tutulan 90 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma verileri değerlendirildiğinde, öğrencilerin yön bulma, tarif etme ile

konum ve koordinat belirleme becerilerinde başarılı oldukları, ölçek kullanma ve uzunluk ölçme becerisinde ise başarı gösteremedikleri sonucuna ulaşmıştır.

Uyanık (2016) tarafından gerçekleştirilen yüksek lisans tezinde sosyal bilgiler ders kitaplarının, harita okuma becerisinin gelişimine olan yeterlilik düzeyinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Elde edilen sonuçlar, ders kitaplarındaki haritaların öğrencilerin harita okuma becerilerini geliştirmede yeterince etkili olmadığını göstermiştir.

Mercimek (2021) tarafından yürütülen çalışmada, 5,6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi haritaların yeterlilik düzeylerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında seçilen 13 ders kitabındaki toplam 134 harita, “Harita Değerlendirme Formu” aracılığıyla incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, incelenen coğrafi haritaların, öğrenci gelişim düzeyi dikkate alındığında iyi düzeyde olmadıkları belirlenmiştir. Harita unsurları açısından değerlendirildiğinde haritaların; başlık, ölçek, lejant ve veri kaynağı gibi unsurların orta düzeyde oldukları, bununla birlikte yön oku, koordinat ve tarih unsurları itibarıyla olabildiğince eksik oldukları sonucu elde edilmiştir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s.37). Nitel araştırmalarda, araştırmacılar genellikle bilgiyi doğrudan kaynaktan almak isterler. Bu durumda dokümanla doğrudan ilişki içinde olmayı ve uzun zaman harcamayı gerektirir. Nitel araştırmalarda elde edilen verilerden sonra genellemeler yapabilmek için tümevarım yolu kullanılarak kuramlar geliştirilir. (Büyüköztürk vd., 2022, s.254). Nitel araştırmada elde edilen veriler, nicel araştırmalardaki gibi sayısal değerlere indirgenemez. Nitel araştırmalarda amaç, araştırma konusuyla ilgili okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s.44).

Çalışmanın konusu ve içeriği değerlendirildiğinde, araştırmanın nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemine uygun olduğu belirlenmiştir. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s.189). Araştırmacı, gereksinim duyulan verilere gözlem ve görüşme yöntemlerine başvurmadan da ulaşabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu yöntemle ders kitapları içerisindeki belirlenen öğrenme alanlarında bulunan haritalar incelenerek, bu haritaların harita becerilerini kazandırmaya dönük yeterliliği tespit edilecektir.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulan, özel yayınevleri tarafından yayımlanan Sosyal Bilgiler

5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları oluşturmaktadır. Söz konusu kitapların, Ocak 2023 tarihli ve 2783 sayılı MEB Tebliğler Dergisi'nde ders kitabı olarak okutulacağı kabul edilmiştir.

Bu ders kitapları aşağıda sıralanmıştır;

1. Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı (Ata Yayıncılık, Ankara)
2. Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı (Anadol Yayıncılık, Ankara)
3. Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı (Ekoyay Eğitim Yayıncılık, Ankara)

3.3. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veri toplama süreci, nitel veri toplama aracı kullanılarak yürütülmüştür. Veri toplama sürecine başlamadan önce, kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve veri toplama aracının kullanımı için gereken izinler sağlanmıştır.

Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. Sınıf ders kitaplarındaki İYÇ öğrenme alanında bulunan haritaların harita becerilerini kazandırmaya dönük yeterliliğini ortaya koymak amacıyla “Harita İnceleme Formu” kullanılmıştır. Çalışmada, Gürler'in (2022) “Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Harita Becerileri Yönünden Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde oluşturulan ve ön uygulaması yapılan veri toplama aracı, gerekli izinler alınarak kullanılmıştır.

Gürler (2022) çalışmasında, Harita İnceleme Formu'nun oluşturulma aşamalarına ayrıntılı şekilde yer vermiştir. Bu kapsamda Harita İnceleme Formu, ilk olarak beş bölüm ve 38 madde şeklinde oluşturulmuştur. Formun taslak hali, alanında uzman üç kişiden alınan görüşler doğrultusunda değerlendirilmiş ve gerekli düzenlemeler yapılarak dört bölüm ve 36 maddeye indirgenmiştir. Uzman görüşleriyle son şekli verilen formun kullanılabilirliğini test etmek amacıyla Gürler (2022) tarafından bir ön uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu ön uygulamada, sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer alan haritalar incelenmiş ve formun kullanım sürecinde herhangi bir problem yaşanıp yaşanmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Ön uygulama sonucunda formun uygulanabilir olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada kullanılan veri toplama aracına EK:2'de yer verilmiştir.

3.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmada veri toplamak için konuya ilişkin mevcut literatür incelenmiştir. Daha sonra, Gürler (2022) tarafından hazırlanan ve ön uygulaması yapılan Harita İnceleme Formu, gerekli izinler alınarak kullanılmıştır. Bu form aracılığıyla,

5. sınıf Ata Yayıncılık ders kitabındaki 6 harita,
6. sınıf Anadol Yayıncılık ders kitabındaki 21 harita ve
7. sınıf Ekoyay Eğitim Yayıncılık ders kitabındaki 5 harita ayrıntılı olarak incelenmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada, özel yayınevleri tarafından yayımlanan 5. sınıf ders kitabında 6; 6. sınıf ders kitabında 21 ve 7. sınıf ders kitabında 5 harita olmak üzere toplam 32 harita incelenmiştir. Haritaları incelemek için Gürler (2022) tarafından hazırlanan ve ön uygulaması yapılan “Harita İnceleme Formu” gerekli izinler alınarak kullanılmıştır.

Araştırmanın güvenilirliğini arttırmak amacıyla, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir okulda görev yapan farklı bir sosyal bilgiler öğretmeni süreç hakkında bilgilendirilerek çalışmaya dahil edilmiştir. İlgili öğretmen, sosyal bilgiler 5,6 ve 7. sınıf ders kitaplarındaki toplam 32 haritayı Harita İnceleme Formu Aracılığıyla değerlendirmiştir. Elde edilen bulgular, araştırmacı tarafından ulaşılan bulgularla karşılaştırılmış ve benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bununla birlikte benzer araştırmalarda gerçekleştirilen harita incelemeleriyle karşılaştırmalar yapılarak, çalışmalar arasındaki benzer ve farklı yönler belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada haritaların değerlendirilmesi belirli aşamalar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Her harita için ayrı bir inceleme formu doldurulmuş ve elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Ardından tüm sınıf seviyelerinde (5,6 ve 7. sınıf) her bir maddeye ilişkin toplam frekans ve yüzdelik değeri hesaplanmıştır. Bölüm ve maddelere ilişkin ölçüm sonuçları doğrultusunda tablolar oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular tablolar aracılığıyla aktararak, ders kitaplarından alınan harita örnekleriyle desteklenmiş ve yorumlanmıştır. Son olarak ulaşılan bulgular, harita becerilerinin kazandırılmasına yönelik yeterlilikleri açısından değerlendirilmiştir.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR

Bu bölümde 2023-2024 eğitim öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulan, özel yayınevleri tarafından yayımlanan Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarındaki İYÇ öğrenme alanı kapsamındaki haritaların yeterlilik düzeylerinin tespitine yer verilmiştir.

4.1. Alt Problemlere İlişkin Bulgular

Tablo 4. 1

Araştırmada İncelenen Kitaplar

Kitabın Adı	Yazarı/Yazarları	Yayınevi	Yayın Yılı	Sayfa Sayısı
Sosyal Bilgiler 5	Seçil Büket Harut	Ata	2023	192
Sosyal Bilgiler 6	Erhan Şahin	Yayıncılık/Ankara	2023	288
Sosyal Bilgiler 7	Hikmet Azer	Anadol	2023	252
		Yayıncılık/Ankara		
		Ekoyay Eğitim	2023	252
		Yayıncılık/Ankara		

Tablo 4.1’de belirtildiği gibi, incelenen üç ders kitabı 2023 yılında yayımlanmıştır. Özel yayınevleri tarafından yayımlanan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları, tek yazarlı kitaplar olup herhangi bir editör tarafından düzenlenmemiştir. Bu ders kitaplarının her birinin hazırlanma sürecinde bir dil uzmanı ve bir görsel tasarımcı yer almıştır.

4.1.1. Ders Kitaplarındaki Haritaların Niteliklerine İlişkin Bulgular

“Özel yayınevleri tarafından yayımlanan Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında bulunan haritaların harita becerilerini kazandırmaya dönük yeterliliğini ortaya koymaktır.” şeklinde ifade edilen araştırma amacı doğrultusunda, bu öğrenme alanında toplam 32 harita, “Harita İnceleme Formu” çerçevesinde incelenmiştir.

4.1.1.1. 5. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların Niteliklerine Ait Bulgular

Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabının tüm ünitelerinde yer alan haritalara ilişkin veriler Tablo 4.2’de sunulmaktadır. Ders kitabında, Türkiye Haritası ve Türk Dünyası Haritası da dahil 13 harita yer almaktadır. Araştırma kapsamına alınan harita sayısı 6 olup, ünitelerdeki haritaların dağılımı dikkate alındığında incelenen haritaların toplam haritalara oranı %54,5’tir.

Tablo 4. 2

5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritalar ve Harita Kodları

Harita Başlığı	Harita Kodları	Haritanın Yer Aldığı Ünite	Haritanın Yer Aldığı Sayfa
Mezopotamya Uygarlıkları Haritası		2.Ünite/Geçmiş Yolculuk	34
Anadolu Uygarlıkları Haritası		2.Ünite/Geçmiş Yolculuk	37
Kral Yolu Haritası (MÖ 6.yy)		2.Ünite/Geçmiş Yolculuk	41
Türkiye Doğal Varlık ve Tarihi Eser Haritası		2.Ünite/Geçmiş Yolculuk	42-43
Türkiye Fiziki Haritası	5.3.1	3.Ünite/İnsan ve Çevre	62-63
Türkiye İklim Haritası	5.3.2	3.Ünite/İnsan ve Çevre	66
Karasal İklim Haritası	5.3.3	3.Ünite/İnsan ve Çevre	66
Akdeniz İklimi Haritası	5.3.4	3.Ünite/İnsan ve Çevre	68
Karadeniz İklimi Haritası	5.3.5	3.Ünite/İnsan ve Çevre	70
Türkiye Deprem Tehlike Haritası	5.3.6	3.Ünite/İnsan ve Çevre	76
Türkiye Fiziki Haritası		5.Ünite/Ekonomi ve İnsan Yaşamı	118-119

Kaynak: Harut, 2023.

4.1.1.1.1. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların, Harita Unsurları Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitaplarında yer alan haritalar, Harita İnceleme Formunda belirtilen dört temel ölçüt çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu bölümde, “harita başlığı ve çerçevesi, harita işaretleri, ölçek, yön işareti, coğrafi koordinat bilgileri, lokasyon haritası, harita renklendirmesi” kriterleri doğrultusunda gerçekleştirilen değerlendirmelere yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının İYÇ öğrenme alanında bulunan haritalar, başlık ve çerçeve açısından değerlendirildiğinde, Tablo 4.3’te belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır. İnceleme sonucunda bu öğrenme alanında yer alan altı haritanın tamamının bir başlığa sahip olduğu belirlenmiştir. 5.3.1 kodlu Türkiye Fiziki Haritası başlığının, haritanın alt kenarının sağ tarafına konumlandırıldığı; diğer dört harita başlığının ise (5.3.2 Türkiye İklim Haritası, 5.3.3 Karasal

İklim Haritası, 5.3.4 Akdeniz İklimi Haritası, 5.3.5 Karadeniz İklimi Haritası) haritalarının alt kısmında ve sol tarafta yer aldığı tespit edilmiştir. 5.3.6 kodlu Türkiye Deprem Tehlike Haritasının başlığı, haritanın üst kenarının orta bölümünde yer almakta olup, büyük ve kalın harflerle yazılmıştır. Harita başlıklarının harita üzerine ortalanarak yazılması önerilen bir yöntemdir. İncelenen haritalar arasında, Türkiye Deprem Tehlike Haritası (5.3.6) haricindeki tüm haritalarda (5.3.1 Türkiye Fiziki Haritası, 5.3.2 Türkiye İklim Haritası, 5.3.3 Karasal İklim Haritası, 5.3.4 Akdeniz İklimi Haritası ve 5.3.5 Karadeniz İklimi Haritası) yalnızca ilk kelimenin baş harfinin büyük, diğer kelimelerin ise küçük harflerle yazıldığı belirlenmiştir. Ancak başlıkların kalın yazılması ve her kelimenin baş harfinin büyük olması uygun görülmektedir. Buna karşılık Türkiye Deprem Tehlike Haritası başlığındaki tüm kelimelerin baş harflerinin büyük yazıldığı görülmüştür.

Tablo 4. 3

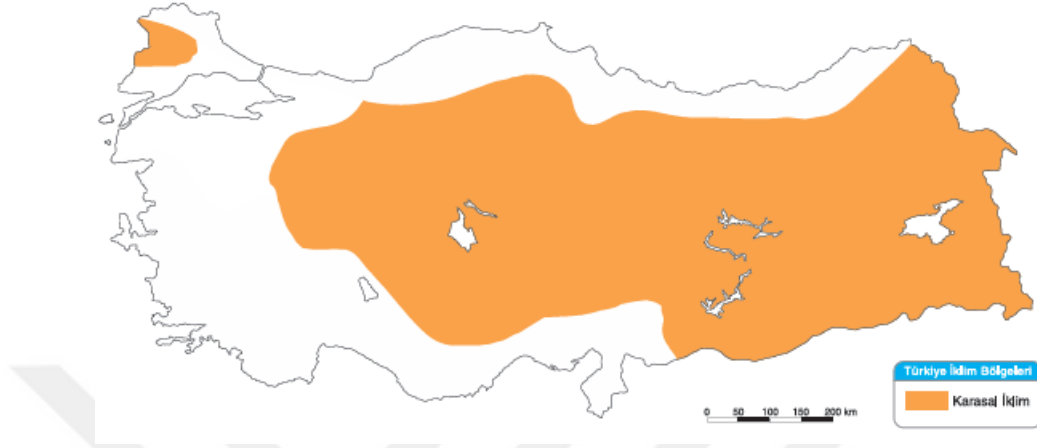
5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların, Harita Başlığı ve Çerçevesine Ait Bulguları

Haritanın Başlığı ve Çerçevesi	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritanın başlığı uygun bir yerde ve belirgin olarak verilmiş mi?	6	100				
Haritanın çerçevesi var mı?	3	50			3	50
Haritanın başlığı harita için uygun mu?	6	100				

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında bulunan haritaların “Haritanın çerçevesi var mı?” sorusuna ilişkin değerlendirilmesi sonucu, haritaların %50’sinin ($f=5$) çerçeveye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, 5.3.3 kodlu Karasal İklim Haritası, 5.3.4 kodlu Akdeniz İklimi Haritası ve 5.3.5 kodlu Karadeniz İklimi Haritasında çerçeve bulunmamaktadır. “Haritanın başlığı harita için uygun mu?” sorusuna yönelik yapılan değerlendirme sonucunda, incelenen tüm haritaların %100 ($f=6$) başlıklarının içerikle uyumlu olduğu ve doğru şekilde adlandırıldığı belirlenmiştir. Özellikle 5.3.1, 5.3.2 ve 5.3.6 kodlu harita başlıklarında, haritanın ait olduğu bölgenin coğrafi bölgenin açıkça belirtilmiş olması, harita başlığının oluşturulmasına ilişkin kurallara uygunluk göstermektedir.

Harita 4. 1

Çerçevesi Bulunmayan Harita Örneği

Kaynak: Harut, 2023, s. 66

Sosyal bilgiler 5.sınıf ders kitabında yer alan haritaların işaretler bölümüne ilişkin yapılan inceleme neticesinde, Tablo 4.4’te sunulan bulgular elde edilmiştir. “Haritanın işaretler bölümü (lejant) var mı?” kriterine göre gerçekleştirilen değerlendirme doğrultusunda İYÇ öğrenme alanında bulunan altı haritanın tamamında (%100) işaretler bölümünün bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca, bu haritaların tümünde işaretler bölümünün sağ alt köşeye konumlandırıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.4’te sunulan verilere göre, “İşaretler bölümü haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?” kriteri değerlendirildiğinde, haritaların %50’sinin ($f=3$) işaretler bölümünün haritadaki verilerle uyumlu olduğu, %50’sinin ($f=3$) kısmen uygun olduğu belirlenmiştir. Kısmen uygun olduğu tespit edilen haritalar, 5.3.1, 5.3.2 ve 5.3.6 kodlu haritalardır. 5.3.1 kodlu Türkiye Fiziki Haritasında yer alan kısaltmaların açılımına işaretler bölümünde yer verilmediği, 5.3.2 kodlu Türkiye İklim Haritasında yer alan ülke sınırlarının işaretler bölümünde gösterilmediği ve 5.3.6 kodlu Türkiye Deprem Tehlike Haritasında ise harita bölümünde gösterilen göller ve il sınırlarının işaretler bölümünde bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.4’te yer alan bulgular incelendiğinde, “Harita işaretleri bölümü açıkça görünüyor mu?” ölçütüne göre yapılan değerlendirme sonucunda, haritaların tamamında (%100, $f=6$) işaretler bölümünün net bir şekilde görülebildiği belirlenmiştir.

Tablo 4.4’te yer alan verilere göre, “Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?” ölçütü değerlendirildiğinde, bazı haritalarda sembollerin yeterince

anlaşılır ve okunaklı olmadığı tespit edilmiştir. Haritaların %33,3'ü ($f=2$) okunabilir işaretler bölümüne sahipken, geri kalan haritalarda bu durum yeterli düzeyde değildir. Özellikle sembollerin küçük olması nedeniyle 5.3.3, 5.3.4, 5.3.5, 5.3.6 kodlu haritaların tam olarak anlaşılacağı görülmüştür. Bununla birlikte, 5.3.6 kodlu Türkiye Deprem Tehlike Haritasında işaretler ile açıklamaların birbirine çok yakın konumlandırılması, görsel açıdan karmaşıklığa yol açmıştır. Haritaların etkili bir şekilde kullanılabilmesi için temel unsurların eksiksiz ve anlaşılır olması gerekmektedir.

Tablo 4. 4

5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Lejantına Ait Bulgular

Harita İşaretleri (Lejant)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritanın işaretler bölümü (lejant) var mı?	6	100				
İşaretler bölümü haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?	3	50	3	50		
Harita işaretleri bölümü açıkça görünüyor mu?	6	100				
Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?	2	33,3	4	66,6		
İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?	6	100				
Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve semboller) anlaşılır mı?	5	83,3	1	16,6		
Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf düzeyine uygun mu?	5	83,3	1	16,6		

Tablo 4.4'te yer alan bulgular doğrultusunda, "İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?" kriteri değerlendirildiğinde, incelenen tüm haritalarda %100 ($f=6$) işaretler bölümünde belirtilen sembollerin harita içerisinde eksiksiz bir şekilde kullanıldığı belirlenmiştir.

Tablo 4.4'te yer alan "Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve sembolleri) anlaşılır mı?" ölçütüne ilişkin değerlendirme sonucunda, 5.3.6 kodlu Türkiye Deprem ve Tehlike Haritasında bu durumun kısmen sağlandığı tespit edilmiştir. Haritanın doğru yorumlanabilmesi için hem harita içindeki hem işaretler bölümünde kullanılan renklerin açık ve anlaşılır olması gerekmektedir. Ancak, incelenen haritada renk geçişlerinin yeterince belirgin olmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 4.4'te yer alan “Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf düzeyine uygun mu?” ölçütü doğrultusunda yapılan değerlendirmede, 5.3.1 kodlu Türkiye Fiziki Haritasının kısmen uygun olduğu, 5.3.2, 5.3.3, 5.3.4, 5.3.5, 5.3.6 kodlarına sahip diğer beş haritanın ise sınıf düzeyine uygun olduğu tespit edilmiştir. Fiziki haritaların lejant bölümünde yer alan yükseklik ve derinlik basamaklarının sayısının azaltılması, öğrencilerin hem işaretler bölümünü hem de haritayı daha rahat yorumlamalarına katkı sağlayacaktır.

Tablo 4. 5

5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Ölçeğine Ait Bulgular

Ölçek	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada ölçek belirtilmiş mi?	6	100				
Haritada kesir ölçek var mı?					6	100
Haritada çizgi ölçek var mı?	6	100				
Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?	6	100				
Haritanın ölçeği konuda gösterilmesi gereken alana uygun mu?	6	100				

Tablo 4.5'te yer alan verilere göre harita ölçeğine ilişkin ölçütler değerlendirilmiştir. “Haritada ölçek belirtilmiş mi?”, “Haritada çizgi ölçek var mı?”, “Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?” ve “Haritanın ölçeği konuda gösterilmesi gereken alana uygun mu?” ölçütlerine yönelik tüm haritalarda evet sonucuna ulaşılmıştır. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında incelenen altı haritada ölçeğin, özellikle çizgi ölçek biçiminde yer aldığı görülmektedir. “Haritada kesir ölçek var mı?” ölçütü dikkate alındığında, incelenen tüm haritalarda (5.3.1, 5.3.2, 5.3.3, 5.3.4, 5.3.5, 5.3.6) kesir ölçeğin yer almadığı belirlenmiştir. Harita üzerinde doğrudan ölçüm yapılmasına imkân sağlaması nedeniyle, çizgi ölçek yaygın olarak kullanılmaktadır.

Tablo 4. 6

5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Yön Okuna Ait Bulgular

Yön İşareti (Yön Oku)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada yön işareti var mı?	3	50			3	50
Haritadaki yön işareti görünür ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiş mi?	3	50			3	50

Tablo 4.6’da yer alan verilere göre, incelenen altı haritadan 5.3.1, 5.3.2 ve 5.3.6 kodlu haritalarda yön işaretinin bulunduğu (%50) ancak 5.3.3, 5.3.4, 5.3.5 kodlu haritalarda yön işaretine yer verilmediği belirlenmiştir. “Haritadaki yön işareti görünür ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiş mi?” ölçütü açısından yapılan değerlendirmede, yön oklarının bulunduğu haritalarda açık ve anlaşılır biçimde ifade edildiği görülmüştür. Haritaların doğru bir şekilde yorumlanabilmesi için yön okunun harita üzerinde yer alması gerekmektedir.

Tablo 4. 7

5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Coğrafi Koordinat Bilgilerine Ait Bulgular

Coğrafi Koordinat Bilgileri	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada coğrafi koordinat bilgileri (Ekvator, paralel, meridyen, enlem, boylam vb.) var mı?					6	100
Haritadaki koordinat bilgileri amaca uygun ve anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş mi?					6	100

Tablo 4.7’de sunulan veriler doğrultusunda, 5. sınıf ders kitabında yer alan haritaların tamamında (%100) coğrafi koordinat bilgilerine yer verilmediği belirlenmiştir. Bununla birlikte, sosyal bilgiler dersi öğretim programında 5. sınıf düzeyindeki kazanım ve açıklamalarda coğrafi konumla ilgili kavramlara yer verilmemiştir. Ancak bu kavramlar 6. sınıf kazanım ve açıklamaları içerisinde bulunmaktadır. Haritalarda yer alan koordinat bilgilerinin amaca uygun ve anlaşılır şekilde düzenlenip düzenlenmediğine ilişkin yapılan değerlendirmede, sonuç %100 oranında hayır olarak tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programı incelendiğinde, 5. sınıf kazanım ve açıklamalarında coğrafi koordinat bilgilerine yönelik bir kazanımın bulunmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda, haritalarda coğrafi koordinat bilgilerine rastlanmamıştır.

Tablo 4. 8

5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Yer Bulduru Haritası Bilgilerine Ait Bulgular

Lokasyon Haritası (Yer Bulduru Haritası)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?					6	100
Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?					6	100
Lokasyon haritasının konumu doğru mu?					6	100

Tablo 4.8 incelendiğinde, “Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?” ölçütüne göre yapılan değerlendirme sonucunda, sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında lokasyon haritasının yer almadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda “Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?” ile “Lokasyon haritasının konumu doğru mu?” ölçütleri açısından yapılan değerlendirmede, lokasyon haritası bulunmaması nedeniyle her iki ölçüt için de sonuç %100 oranında hayır şeklinde belirlenmiştir.

Tablo 4. 9

5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Renklendirme Özelliklerine Ait Bulgular

Harita renklendirilmesi	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?	5	83,3	1	16,6		
Haritadaki renklerin baskı kalitesi iyi mi?	5	83,3	1	16,6		

Tablo 4.9’da yer alan “Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?” kriterine ilişkin değerlendirme sonucunda, 5.3.2, 5.3.3, 5.3.4, 5.3.5, 5.3.6 kodlu haritaların %83,3 oranında evet, 5.3.1 kodlu harita için ise kısmen olarak belirlenmiştir. 5.3.1 kodlu Türkiye Fiziki Haritasında illerin sarı renkle işaretlenmiş olması, bazı bölgelerde yükseklik ve derinlik basamaklarının renkleriyle karışmasına yol açmış ve bu durum, harita üzerindeki renklerin ayırt edilmesini zorlaştırmıştır. “Haritadaki renklerin baskı kalitesi iyi mi?” ölçütü değerlendirildiğinde 5.3.1, 5.3.2, 5.3.3, 5.3.4 ve 5.3.5 kodlu haritalarda bu kriterin %83,3 oranında evet olarak, 5.3.6 kodlu haritada ise %16,6 oranında kısmen olarak karşılandığı belirlenmiştir. Türkiye Deprem Tehlike Haritası (5.3.6) incelendiğinde baskı kalitesi açısından bazı bölgelerde renk geçişlerinin yeterince belirgin olmadığı ve yazıların okunabilirliğinin düşük olduğu görülmüştür.

4.1.1.1.2. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Sayfa İçerisindeki Konumlandırılmasına Ait Bulgular

Tablo 4. 10

5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Sayfa İçerisindeki Konumlandırılmasına Ait Bulgular

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritanın sayfadaki yeri uygun seçilmiş mi?	2	33,3	3	50	1	16,6
Harita sayfada tüm unsurları ile görünüyor mu?	5	83,3			1	16,6

Tablo 4.10’da sunulan verilere göre, “Haritanın sayfadaki yeri uygun seçilmiş mi?” ölçütü değerlendirildiğinde %33,3 evet (5.3.2, 5.3.6) ($f=2$), %50 kısmen (5.3.3, 5.3.4, 5.3.5) ($f=3$) ve %16,6 hayır (5.3.1) ($f=1$) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 5.3.1 kodlu Türkiye Fiziki Haritası, geniş bir alanı ayrıntılı biçimde gösterebilmek amacıyla karşılıklı iki tam sayfa halinde düzenlenmiştir. Ancak bu yerleşim, haritanın sayfa birleşim noktasında kalan bölümlerinin net bir şekilde görünmesini zorlaştırmaktadır. 5.3.3 kodlu Karasal İklim Haritası, 5.3.4 kodlu Akdeniz İklimi Haritası, 5.3.5 kodlu Karadeniz İklimi Haritası, konuya ait görselle birlikte yan yana konumlandırılmıştır. Tablo 4.10’da yer alan “Harita sayfada tüm unsurları ile görünüyor mu?” ölçütü değerlendirildiğinde, yalnızca bir haritanın yerleşiminde sorun olduğu belirlenmiştir. Karşılıklı iki sayfaya yerleştirilen 5.3.1 kodlu Türkiye Fiziki Haritasının orta kısmı, sayfa birleşim noktasında kaldığı için haritadaki unsurların tam olarak görünebilmesini ve anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

4.1.1.1.3. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların İçerdiği Bilgilere Ait Bulgular

Tablo 4. 11

5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların İçerdiği Bilgilere Ait Haritalar

	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?	5	83,3	1	16,6		
Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?	6	100				
Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?	5	83,3			1	16,6
Haritada verilen bilgiler güncel mi?	6	100				
Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?	1	16,6			5	83,3
Haritanın tarihi belirtilmiş mi?	1	16,6			5	83,3
Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?					6	100
Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı var mı?					6	100

Tablo 4.11’de haritada yer alan bilgilere ilişkin frekans ve yüzdelik oranları sunulmuştur. “Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?” ölçütüne göre yapılan değerlendirmede, %83,3 oranında doğru işaretleme yapıldığı, %16,6 oranında ise kısmen doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 5.3.1 kodlu Türkiye Fiziki Haritası incelendiğinde, bazı coğrafi bölgelerin doğru konumlandırılmadığı tespit edilmiştir. Örneğin, İstanbul Boğazı’nın haritada gerçek konumundan daha kuzeyde gösterildiği belirlenmiştir. Ayrıca İhlara Vadisi’nin, Hasan Dağı’nın kuzeydoğusunda bulunması gerekirken kuzeybatısında konumlandırıldığı, Terme Ovası’nın ise Çankırı’nın güneyinde bulunması gerekirken kuzeyinde gösterildiği görülmüştür. Ders kitabının İYÇ öğrenme alanında bulunan altı harita, “Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?” ölçütü çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda, haritalarda belirtilen yer isimlerinin tamamının doğru olduğu tespit edilmiştir. İncelenen haritalarda herhangi bir yazım hatasına veya yanlış yer ismi kullanımına rastlanmamıştır. Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabında bulunan haritalar, “Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?” ölçütüne göre değerlendirilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda, haritalarda bulunan yazı ve işaretlerin %83,3’ünün ($f=5$) okunaklı olduğu, %16,6’sının ($f=1$) ise okunamadığı tespit edilmiştir. Yazı ve işaretleri okunamayan haritanın, yazı puntosunun oldukça küçük olduğu 5.3.6 kodlu Türkiye Deprem Tehlike Haritası olduğu belirlenmiştir. Tablo 4.11 doğrultusunda

yapılan incelemede, ilgili üniteye yer alan haritalardan sadece 5.3.6 kodlu Türkiye Deprem Tehlike Haritasında 2018 yılına ait verilerin kullanıldığı belirtilmiştir. Bu nedenle söz konusu haritanın güncel verileri içerdiği söylenebilir. 5.3.1, 5.3.2, 5.3.3, 5.3.4 ve 5.3.5 kodlu haritalarda herhangi bir tarih bilgisi bulunmamaktadır. Ancak Türkiye Fiziki Haritası (5.3.1), Türkiye İklim Haritası (5.3.2), Karasal İklim Haritası (5.3.3), Akdeniz İklimi Haritası (5.3.4) ve Karadeniz İklimi Haritası (5.3.5) incelendiğinde, bu haritalarda sunulan bilgilerin güncel verilerle örtüştüğü tespit edilmiştir.

“Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?” ölçütü incelenmiş ve Tablo 4.11’deki verilere göre, haritaların %16,6’sında kaynak gösterildiği ($f=1$; 5.3.6) tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında incelenen İYÇ öğrenme alanındaki haritaların %83,3’ünde ise kaynak bilgisine yer verilmediği belirlenmiştir. Ayrıca haritaların kaynakça bölümünde belirtilme durumu değerlendirilmiş ve öğrenme alanında yer alan altı haritadan dördünde kaynağın kaynakçada gösterildiği ancak Türkiye Fiziki Haritası ve Akdeniz İklimi Haritasının harita üzerinde ve kaynakça bölümünde, herhangi bir kaynağa yer verilmediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.11’de yer alan “Haritanın tarihi belirtilmiş mi?” ölçütüne ilişkin veriler değerlendirildiğinde, haritaların %16,6’sında ($f=1$) tarih bilgisinin bulunduğu, %83,3’ünde bu bilginin yer almadığı tespit edilmiştir. Tarih içeren tek haritanın 5.3.6 kodlu Türkiye Deprem Tehlike Haritası olduğu belirlenirken, diğer beş haritada herhangi bir tarih bilgisinin bulunmadığı görülmüştür.

Tablo 4.11’de yer alan “Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?” ölçütü incelendiğinde, değerlendirilen tüm haritalarda (%100; $f=6$) bu tür görsel öğelerin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, 5. sınıf ders kitabında bulunan özel haritalarda öğrencilerin dikkatini çekebilecek resim, şekil gibi görsel materyallere yer verilmediği anlaşılmaktadır.

Tablo 4.11’deki “Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı var mı?” ölçütü incelendiğinde, bu maddeye ilişkin tüm değerlendirmelerin “hayır” şeklinde olduğu, dolayısıyla haritaların amaca ve sınıf düzeyine uygun biçimde hazırlandığı anlaşılmaktadır.

4.1.1.1.4. 5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Öğretim Programı ve Kazanımlara Uygunluğuna Ait Bulgular

Ders kitabının İYÇ öğrenme alanındaki haritalar, öğretim programı ve kazanımlara uygunluk bakımından incelenmiş; elde edilen veriler doğrultusunda Tablo 4.12 oluşturulmuştur. “Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?” ölçütü çerçevesinde yapılan

değerlendirmede, %83,3 ($f=5$) oranında evet ve %16,6 ($f=1$) oranında kısmen sonucuna ulaşılmıştır. Kısmen uygun olarak değerlendirilen harita, 5.3.1 kodlu haritadır. Bu harita (Türkiye Fiziki Haritası) “Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevrenin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.” biçiminde ifade edilen kazanım kapsamında kullanılmıştır. Ancak haritanın iki sayfa boyunca yer alması, sayfa birleşim yerlerinde kalan alanların net görünmelerini engellemektedir. Bu nedenle, 5.3.1 kodlu harita, ilgili ölçüt kapsamında kısmen şeklinde değerlendirilmiştir.

Tablo 4. 12

5. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Öğretim Programı ve Kazanımlara Uygunluğuna Ait Bulgular

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?	5	83,3	1	16,6		
Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?	5	83,3	1	16,6		

Tablo 4.12 incelendiğinde, “Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?” ölçütüne ilişkin olarak %83,3 oranında ($f=5$) evet ve %16,6 oranında ($f=1$) kısmen değerlendirmesine ulaşılmıştır. Harita 5.3.1’in kısmen şeklinde değerlendirilmesinin nedeni, işaretler bölümündeki yükselti ve derinlik basamakları sayısının 5. sınıf düzeyindeki öğrenciler için fazla olmasıdır.

4.1.1.2. 6. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların Niteliklerine Ait Bulgular

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan haritalara ilişkin veriler Tablo 4.13’te sunulmaktadır. Ders kitabında, Türkiye Haritası ve Türk Dünyası Haritası ile 38 harita bulunmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen harita sayısı 21 olup, bu sayı ders kitabındaki toplam harita sayısına oranlandığında, haritaların incelenen kısmının %58,3 olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 13**6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritalar ve Harita Kodları**

Harita Başlığı	Harita Kodları	Haritanın Yer Aldığı Ünite	Haritanın Yer Aldığı Sayfa
Asya Kıtası Fiziki Haritası		2.Ünite/Tarihe Yolculuk	40
Asya Hun Devleti Haritası (MÖ 220-MS 216)		2.Ünite/Tarihe Yolculuk	42
Türklerin Orta Asya'dan Göç Yolları Haritası		2.Ünite/Tarihe Yolculuk	43
Kök Türk Devleti Haritası (552-630)		2.Ünite/Tarihe Yolculuk	45
Uygur Devleti Haritası (745-840)		2.Ünite/Tarihe Yolculuk	47
İslamiyet Öncesi Arap Yarımadası Haritası		2.Ünite/Tarihe Yolculuk	49
İslamiyet'in Doğuşu ve Yayılışı Haritası		2.Ünite/Tarihe Yolculuk	51
Karahanlılar Devleti Haritası (840-1212)		2.Ünite/Tarihe Yolculuk	56
Gazneliler Devleti Haritası (969-1187)		2.Ünite/Tarihe Yolculuk	57
Anadolu'da Kurulan İlk Türk Beylikleri Haritası (1072-1409)		2.Ünite/Tarihe Yolculuk	61
Türkiye Selçuklu Devleti Haritası (1077-1308)		2.Ünite/Tarihe Yolculuk	63
İpek Yolu Haritası		2.Ünite/Tarihe Yolculuk	69
Baharat Yolu Haritası		2.Ünite/Tarihe Yolculuk	70
Türkiye Fiziki Haritası	6.3.1	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	85
Türkiye'nin Mutlak Konumu Haritası	6.3.2	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	86
Dünya Siyasi Haritası	6.3.3	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	87
Türkiye Doğal Gaz ve Petrol Boru Hatları Haritası	6.3.4	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	88
Kıtalar ve Okyanuslar Haritası	6.3.5	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	89
Kıtalar ve Okyanuslar Haritası	6.3.6	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	90
Türkiye Fiziki Haritası	6.3.7	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	92
Türkiye Rüzgârlar Haritası	6.3.8	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	94
Türkiye Dağların Uzunluğu Yönü Haritası	6.3.9	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	94
Türkiye İklim Haritası	6.3.10	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	95
Türkiye Bitki Örtüsü Haritası	6.3.11	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	95
Türkiye Nüfus Haritası	6.3.12	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	98
Türkiye İlleri Nüfus Haritası	6.3.13	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	100
Türkiye Tarım ve Hayvancılık Haritası	6.3.14	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	104
Türkiye Turizm Haritası	6.3.15	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	106
Türkiye Sanayi Haritası	6.3.16	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	108
Türkiye Maden ve Enerji Kaynakları Haritası	6.3.17	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	108
Türkiye Akarsular ve Göller Haritası	6.3.18	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	110
Türkiye Orman Dağılımı Haritası	6.3.19	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	110
Dünyada Görülen İklimler Haritası	6.3.20	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	112
Dilsiz Kıtalar ve Okyanuslar Haritası	6.3.21	3.Ünite/Yeryüzünde Yaşam	123
Ülkemizin İthal Ettiği Ürünler Haritası		7.Ünite/Uluslararası İlişkilerimiz	248
Ülkemizin İhraç Ettiği Ürünler Haritası		7.Ünite/Uluslararası İlişkilerimiz	249

Kaynak: Şahin, 2023.

4.1.1.2.1. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların, Harita Unsurları Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular

Tablo 4. 14

6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların, Harita Başlığı ve Çerçevesine Ait Bulgular

Haritanın Başlığı ve Çerçevesi	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritanın başlığı uygun bir yerde ve belirgin olarak verilmiş mi?	14	66,7			7	33,3
Haritanın çerçevesi var mı?	14	66,7			7	33,3
Haritanın başlığı harita için uygun mu?	13	61,9	1	4,8	7	33,3

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki 21 harita, başlık ve çerçeve açısından incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo 4.14’te sunulmuştur. “Haritanın başlığı uygun bir yerde ve belirgin olarak verilmiş mi?” sorusuna yönelik yapılan değerlendirme sonucunda, incelenen 21 haritanın 14’ünde (%66,7) başlığın bulunduğu ancak 7 haritada (%33,3) herhangi bir başlığa rastlanmadığı belirlenmiştir. Bazı haritalarda başlık, resim altı yazı şeklinde sunulurken bazı haritalarda ise harita işaretleri bölümünde yer aldığı tespit edilmiştir. Başlık içermeyen haritalar; 6.3.2, 6.3.5, 6.3.6, 6.3.8, 6.3.9, 6.3.12 ve 6.3.21 numaraları ile kodlanmıştır. Bu haritalarda alt kısımda yalnızca harita numarasının bulunduğu ancak haritanın üzerinde veya alt kısmında herhangi bir başlığa yer verilmediği belirlenmiştir. Harita başlığı, haritanın amacını kısa ve anlaşılır şekilde belirtir. Kullanıcıların dikkatini çekebilmek ve haritanın anlaşılabilirliğini arttırmak açısından da büyük öneme sahip olan harita başlığına mutlaka yer verilmelidir.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bulunan haritalar, “Haritanın çerçevesi var mı?” ölçütüne göre incelendiğinde, haritaların %66,7’sinin ($f=14$) çerçeveye sahip olduğu, %33,3’ünün ($f=7$) ise çerçevesinin olmadığı tespit edilmiştir. Çerçeve bulunmayan haritalar, 6.3.2, 6.3.5, 6.3.6, 6.3.7, 6.3.12, 6.3.20, 6.3.21 kodlu haritalar olarak belirlenmiştir. Harita çerçevesi, tüm harita öğelerini içine alacak biçimde ve ince çizgilerle oluşturulmalıdır.

“Haritanın başlığı harita için uygun mu?” ölçütüne ilişkin yapılan değerlendirme sonucunda, incelenen haritaların %61,9’unun ($f=13$) başlığının uygun olduğu, %4,8’inin ($f=1$) kısmen uygun olduğu, %33,3’ünün ($f=7$) bu açıdan yersiz olduğu belirlenmiştir. 6.3.2, 6.3.5, 6.3.6, 6.3.8, 6.3.9, 6.3.12 ve 6.3.21 kodlu haritalarda başlık yer almadığı için bu haritalar hayır şeklinde değerlendirilmiştir. 6.3.13 kodlu haritada ise başlık, “TÜİK (Türkiye İstatistik

Kurumu) verilerine göre 2022 yılında Türkiye'nin illerinin nüfus miktarı haritası" şeklinde verilmiştir. Ancak, harita başlığının temel işlevi, haritanın amacını kısa ve anlaşılır biçimde belirterek kullanıcının dikkatini çekebilmektir. Bu nedenle 6.3.13 kodlu harita kısmen olarak değerlendirilmiştir. Bu harita için "Türkiye İlleri Nüfus Haritası" ifadesinin kullanılması daha uygun olacaktır.

Harita 4. 2

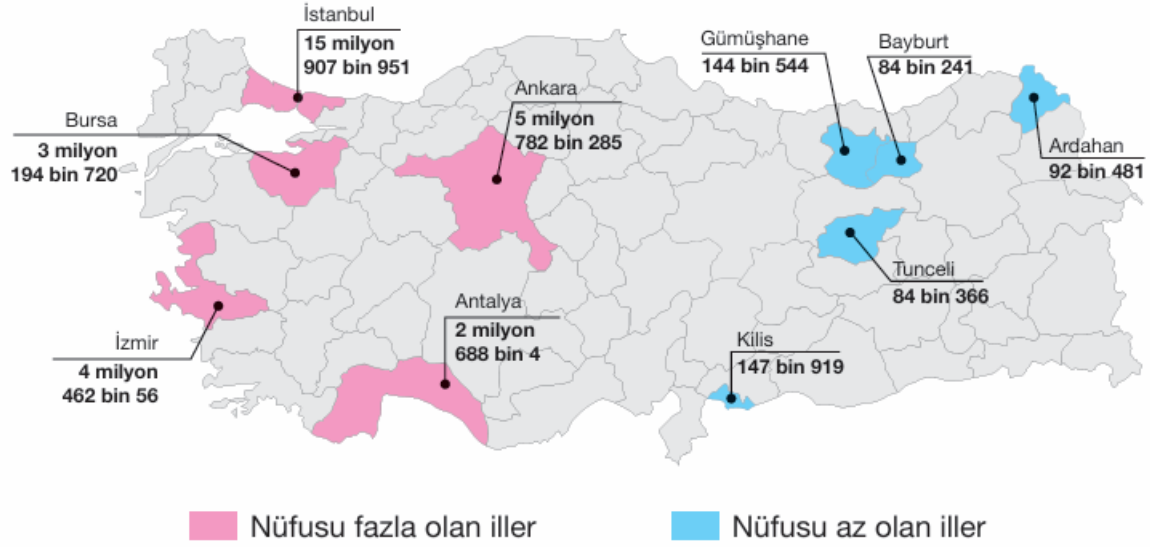
Çerçevesi ve Harita Başlığı Bulunmayan Harita Örneği

Kaynak: Şahin, 2023, s. 89

Harita 4. 3

Çerçevesi ve Harita Başlığı Bulunmayan Harita Örneği

Kaynak: Şahin, 2023, s. 98

Tablo 4. 15

6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Lejantına Ait Bulgular

Harita İşaretleri (Lejant)	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Haritanın işaretler bölümü (lejant) var mı?	12	57,1			9	42,8
İşaretler bölümü haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?	1	4,7	11	52,3	9	42,8
Harita işaretleri bölümü açıkça görünüyor mu?	12	57,1			9	42,8
Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?	10	47,6	1	4,7	10	47,6
İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?	10	47,6	2	9,5	9	42,8
Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve semboller) anlaşılır mı?	11	52,3			10	47,6
Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf düzeyine uygun mu?	7	33,3	5	23,8	9	42,8

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabındaki haritaların işaretler bölümü (lejant) açısından incelenmesi sonucunda Tablo 4.15'te sunulan verilere ulaşılmıştır. "Haritanın işaretler bölümü

(lejant) var mı?” ölçütü doğrultusunda yapılan değerlendirmede, İYÇ öğrenme alanında bulunan 21 haritanın %57,1’inde ($f=12$) işaretler bölümünün yer aldığı görülmektedir. Bunun yanında, 9 haritada ise bu bölümün bulunmadığı tespit edilmiştir. Haritada kullanılan sembollerin anlamını ifade eden işaretler bölümünün bulunmadığı haritalar; 6.3.2, 6.3.3, 6.3.5, 6.3.6, 6.3.7, 6.3.8, 6.3.9, 6.3.15 ve 6.3.21 kodlu haritalardır.

Tablo 4.15 incelendiğinde, “İşaretler bölümü haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?” ölçütü kapsamında yapılan değerlendirme sonucunda, haritaların yalnızca %4,7’sinin ($f=1$) işaretler bölümünün harita verileriyle uyumlu olduğu belirlenmiştir. Buna karşılık, %52,3 ($f=11$) oranında kısmen, %42,8 ($f=9$) oranında hayır bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; 6.3.20 numaralı harita evet, 6.3.1, 6.3.4, 6.3.10, 6.3.11, 6.3.12, 6.3.13, 6.3.14, 6.3.16, 6.3.17, 6.3.18, 6.3.19 numaralı haritalar kısmen, 6.3.2, 6.3.3, 6.3.5, 6.3.6, 6.3.7, 6.3.8, 6.3.9, 6.3.15 ve 6.3.21 numaralı haritalar ise hayır olarak değerlendirilmiştir. Haritalarda dikkat çeken temel eksikliklerden biri, harita üzerinde yer verilmiş olmasına rağmen kısaltmalar ile çeşitli coğrafi ve idari unsurların işaretler bölümünde belirtilmemesidir. Bu kapsamda; kısaltmalar, başkent, il merkezi, ülke sınırı, büyük şehirler, il sınırı, akarsular, baraj ve göller, tarım ürünü, ülke sınırı nehir, orman bölge müdürlüğü sınırı gibi unsurların işaret ve sembollerle gösterildiği halde bu işaret ve sembollerin anlamlarına işaretler bölümünde yer verilmediği tespit edilmiştir. Harita 4.4’te yer alan Türkiye İlleri Nüfus Haritasında, harita üzerindeki sembollerin (kısaltmalar, başkenti simgeleyen yıldız işareti ve illeri gösteren siyah noktalar) neyi ifade ettiğine yönelik işaretler bölümünde açıklamaya yer verilmemiştir. Bu durum, harita üzerindeki işaretlerin ne anlama geldiğine dair yorum yapmayı güçleştirmektedir.

Harita 4. 4

Türkiye İlleri Nüfus Haritası

Kaynak: Şahin, 2023, s. 100

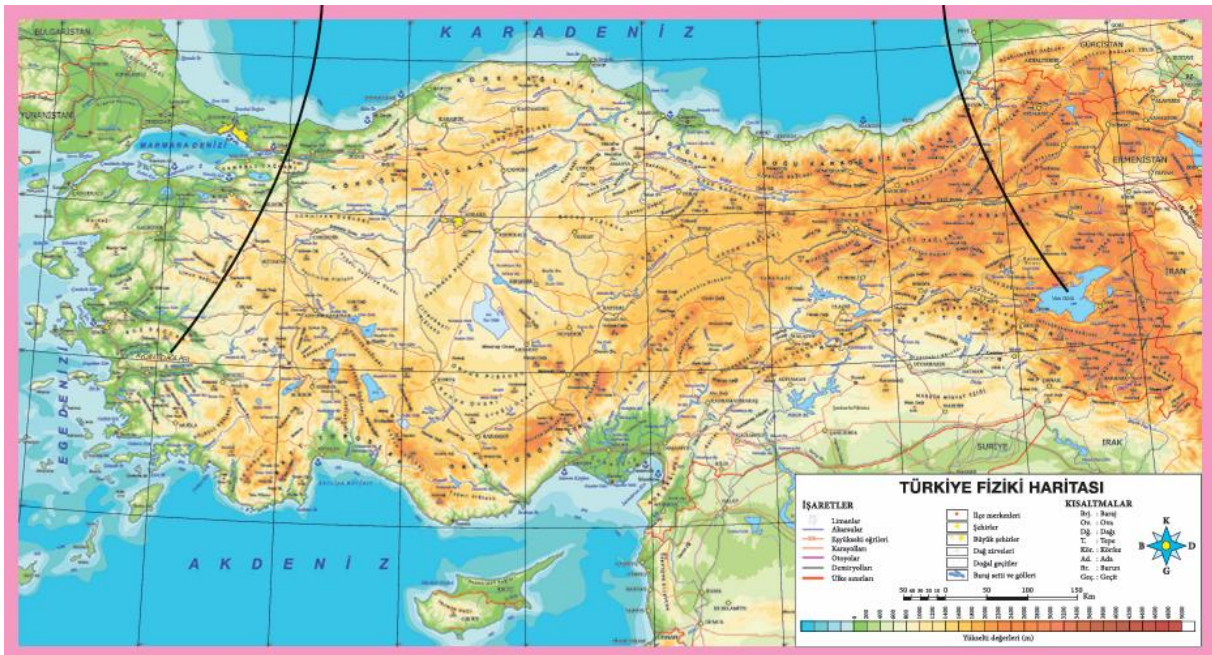
Tablo 4.15'teki verilere göre, "Harita işaretleri bölümü açıkça görünüyor mu?" ölçütü doğrultusunda yapılan incelemede %57,1 ($f=12$) evet ve %42,8 ($f=9$) hayır sonucuna ulaşılmıştır. İnceleme sonucunda, 6.3.1, 6.3.4, 6.3.10, 6.3.11, 6.3.12, 6.3.13, 6.3.14, 6.3.16, 6.3.17, 6.3.18, 6.3.19 ve 6.3.20 numaralı haritalarda evet; 6.3.2, 6.3.3, 6.3.5, 6.3.6, 6.3.7, 6.3.8, 6.3.9, 6.3.15 ve 6.3.21 numaralı haritalarda ise hayır bulgularına ulaşılmıştır.

Tablo 4.15 incelendiğinde, "Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?" ölçütüne göre yapılan değerlendirme sonucunda haritaların %47,6'sında ($f=10$) sembollerin anlaşılır ve okunaklı olduğu (evet), %4,7'sinde ($f=1$) kısmen anlaşılır olduğu, %47,6'sında ise ($f=10$) bu niteliklerin yeterince sağlanamadığı (hayır) görülmektedir. Bu kapsamda; 6.3.4, 6.3.10, 6.3.11, 6.3.12, 6.3.13, 6.3.16, 6.3.17, 6.3.18, 6.3.19 ve 6.3.20 numaralı haritalarda işaretlerin anlaşılır ve okunaklı olduğu; 6.3.14 numaralı haritada kısmen bu özelliğe sahip olduğu; 6.3.1, 6.3.2, 6.3.3, 6.3.5, 6.3.6, 6.3.7, 6.3.8, 6.3.9, 6.3.15, 6.3.21 numaralı haritalarda ise bu özelliklerin yetersiz olduğu (hayır) belirlenmiştir. Harita 4.5 incelendiğinde, baskı kalitesinin düşük olduğu ve harita üzerindeki yazı, işaret, sembol ile çizgilerin oldukça küçük puntolarla yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, haritanın okunabilirliğini azaltmakta; dolayısıyla haritanın anlaşılması ve yorumlanmasını

güçleştirmektedir. Ders kitaplarında kullanılacak yazı karakteri büyüklüğünün genellikle 10 ile 14 punto arasında olması önerilmektedir. Kitapta yer alan yazı; işaret ve sembollerin sayfa üzerinde yer alacaksa mutlaka okunabilir nitelikte olması gerekmektedir. Aksi takdirde bu unsurların kullanımı tercih edilmemelidir.

Harita 4. 5

Harita İşaretleri Bölümü Okunaklı Olmayan Harita Örneği

Kaynak: Şahin, 2023, s. 85

“İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?” ölçütüne ilişkin yapılan değerlendirme sonuçları tablo 4.15’te sunulmuştur. Tablo 4.15’te görülebileceği üzere %47,6 ($f=10$) oranında evet, %9,5 ($f=2$) oranında kısmen ve %42,8 ($f=9$) oranında hayır sonucuna ulaşılmıştır. Hayır olarak değerlendirilen haritalar işaretler bölümü yer almayan haritalardır. Kısmen olarak değerlendirilen haritalardan biri olan 6.3.1 numaralı haritada; limanlar, akarsular, eşyükselti eğrileri, karayolları, ilçe merkezleri, şehirler, büyük şehirler gibi çeşitli sembollere yer verilmiştir. Ancak işaretler bölümünde kullanılan eşyükselti eğrileri ve doğal geçitler harita üzerinde gösterilmemiştir. Benzer şekilde (harita 4.6’da görülen) 6.3.14 numaralı haritanın işaretler bölümünde buğday, tütün, patates, kayısı, arı, kırmızı

mercimek ve ayçiçeği gibi pek çok sembol işaretler bölümünde yer almaktadır. Ancak işaretler bölümünde kullanılan sembollerden pirinç, fasulye ve susam harita üzerinde bulunmadığı belirlenmiştir.

Harita 4. 6

Türkiye Tarım ve Hayvancılık Haritası

Kaynak: Şahin, 2023, s. 104

Tablo 4.15'teki verilere göre, "Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve semboller) anlaşılır mı?" ölçütü doğrultusunda %53,3 ($f=11$) oranında evet, %47,6 ($f=10$) oranında ise hayır bulgusuna ulaşılmıştır. Hayır sonucuna ulaşılan haritaların, 6.3.1 numaralı harita ile işaretler bölümü bulunmayan haritalar olduğu görülmektedir. 6.3.1 numaralı haritada baskı kalitesinin düşük olması, yükselti basamaklarını temsil eden renklerin ayırt edilmesini güçleştirmektedir.

"Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf düzeyine uygun mu?" ölçütü doğrultusunda yapılan değerlendirmede %33,3 ($f=7$) oranında evet, %23,8 ($f=5$) oranında kısmen ve %42,8 ($f=9$) hayır bulgusuna ulaşılmıştır. Bu ölçütte işaretler bölümü olmayan haritalar hayır olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4. 16*6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Ölçeğine Ait Bulgular*

Ölçek	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada ölçek belirtilmiş mi?	16	76,1			5	23,8
Haritada kesir ölçek var mı?	10	47,6			11	52,3
Haritada çizgi ölçek var mı?	16	76,1			5	23,8
Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?	16	76,1			5	23,8
Haritanın ölçeği konuda gösterilmesi gereken alana uygun mu?	15	71,4	1	4,7	5	23,8

Tablo 4.16’da incelenen haritaların ölçekle ilgili unsurlarına ait bulgular sunulmuştur. “Haritada ölçek belirtilmiş mi?”, “Haritada çizgi ölçek var mı?” ve “Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?” ölçütleri temel alınarak yapılan değerlendirmede, %76,1 ($f=16$) oranında evet, %23,8 ($f=5$) oranında hayır sonucuna ulaşılmıştır. Hayır sonucuna ulaşılan haritalar 6.3.2, 6.3.8, 6.3.9, 6.3.12 ve 6.3.21 numaralı haritalardır. Haritaların bu şekilde değerlendirilmesinin sebebi, haritalarda ölçeğin yer almamasıdır. Bir çizimin harita olarak nitelendirilebilmesi için en önemli öğeler arasında ölçek bulunmaktadır.

“Haritada kesir ölçek var mı?” ölçütüne ilişkin yapılan değerlendirme sonucunda, haritaların %47,6’sında ($f=10$) kesir ölçeğin yer aldığı, %52,3’ünde ($f=11$) ise bulunmadığı tespit edilmiştir. 6.3.3, 6.3.4, 6.3.7, 6.3.13, 6.3.14, 6.3.15, 6.3.16, 6.3.17, 6.3.19 ve 6.3.20 numaralı haritalarda kesir ölçek ile çizgi ölçek birlikte kullanılmıştır. Buna karşılık, 6.3.1, 6.3.2, 6.3.5, 6.3.6, 6.3.8, 6.3.9, 6.3.10, 6.3.11, 6.3.12, 6.3.18 ve 6.3.21 numaralı haritalarda ise kesir ölçeğe yer verilmemiştir.

“Haritanın ölçeği konuda gösterilmesi gereken alana uygun mu?” ölçütü çerçevesinde yapılan değerlendirmede, yalnızca 6.3.14 numaralı haritanın kısmen uygunluk taşıdığı belirlenmiştir. Söz konusu haritanın daha büyük ölçekle hazırlanması harita üzerindeki sembol ve işaretlerin daha dengeli ve estetik biçimde yerleştirilmesine imkân tanıyacağı gibi haritanın okunabilirliğini arttıracaktır.

Tablo 4. 17*6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Yön Okuna Ait Bulgular*

Yön İşareti (Yön Oku)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada yön işareti var mı?	16	76,1			5	23,8
Haritadaki yön işareti görünür ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiş mi?	16	76,1			5	23,8

“Haritada yön işareti var mı?” ölçütü doğrultusunda yapılan değerlendirmeye göre, Tablo 4.17’de görüldüğü gibi incelenen 21 haritanın 16’sında yön işaretinin yer aldığı (%76,1), buna karşılık 6.3.2, 6.3.8, 6.3.9, 6.3.12 ve 6.3.21 numaralı ($f=5$) haritalarda yön işaretinin bulunmadığı tespit edilmiştir. “Haritadaki yön işareti görünür ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiş mi?” ölçütü açısından yapılan incelemede %76,1 oranında ($f=16$) evet, %23,8 oranında ($f=5$) ise hayır düzeyinde oldukları belirlenmiştir. Genel olarak yön işaretinin haritalarda görünür ve anlaşılır biçimde yer almıştır.

Tablo 4. 18*6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Coğrafi Koordinat Bilgilerine Ait Bulgular*

Coğrafi Koordinat Bilgileri	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada coğrafi koordinat bilgileri (Ekvator, paralel, meridyen, enlem, boylam vb.) var mı?	8	38			13	61,9
Haritadaki koordinat bilgileri amaca uygun ve anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş mi?	4	19	2	9,5	15	71,4

Tablo 4.18 incelendiğinde, “Haritada coğrafi koordinat bilgileri (Ekvator, paralel, meridyen, enlem, boylam vb.) var mı?” ölçütüne göre değerlendirilen haritaların %38’inin ($f=8$) bu bilgilere sahip olduğu (evet), %61,9’unun ise ($f=13$) bu tür bilgilere yer vermediği belirlenmiştir. Coğrafi koordinat bilgilerini içeren haritalar; 6.3.1, 6.3.2, 6.3.3, 6.3.5, 6.3.6, 6.3.7, 6.3.20 ve 6.3.21 numaralı haritalardır.

Tablo 4.18’de yer alan “Haritadaki koordinat bilgileri amaca uygun ve anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş mi?” ölçütüne ilişkin yapılan değerlendirme sonuçlarına göre, haritaların %19’u ($f=4$) evet, %9,5’i ($f=2$) kısmen ve %71,4’ü ($f=15$) ise hayır şeklinde sınıflandırılmıştır. 13 haritanın bu şekilde değerlendirilmesinin nedeni, haritalarda coğrafi koordinat bilgilerine yer verilmediği için evet veya kısmen şeklinde değerlendirilememesidir. 6.3.7 ve 6.3.21

numaralı 2 haritanın hayır şeklinde değerlendirilmesinin nedeni, her ne kadar koordinat bilgisi içerseler de harita üzerinde paralel ve meridyen derecelerine yer verilmemesi ve ayrıca ekvator ile başlangıç meridyeni gibi unsurların belirtilmemiş olmasıdır.

Harita 4. 7

Dilsiz Kıtalar ve Okyanuslar Haritası

Kaynak: Şahin, 2023, s. 123

Harita 4.7’de kıtalar rakamlarla, okyanuslar ise harflerle gösterilmiş olup, öğrencilerden bu alanlara ait adlandırmaları yapmaları beklenmiştir. Ancak haritada coğrafi koordinat bilgilerinin yetersizliği, öğrencilerin kıtaların mutlak konumlarını doğru şekilde belirlemelerini güçleştirmekte ve haritanın anlaşılabilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca harita üzerinde ekvator çizgisi görsel olarak yer alsa da ekvatora dair herhangi bir açıklama yapılmamış; paralel ve meridyen dereceleri ise harita üzerinde gösterilmemiştir.

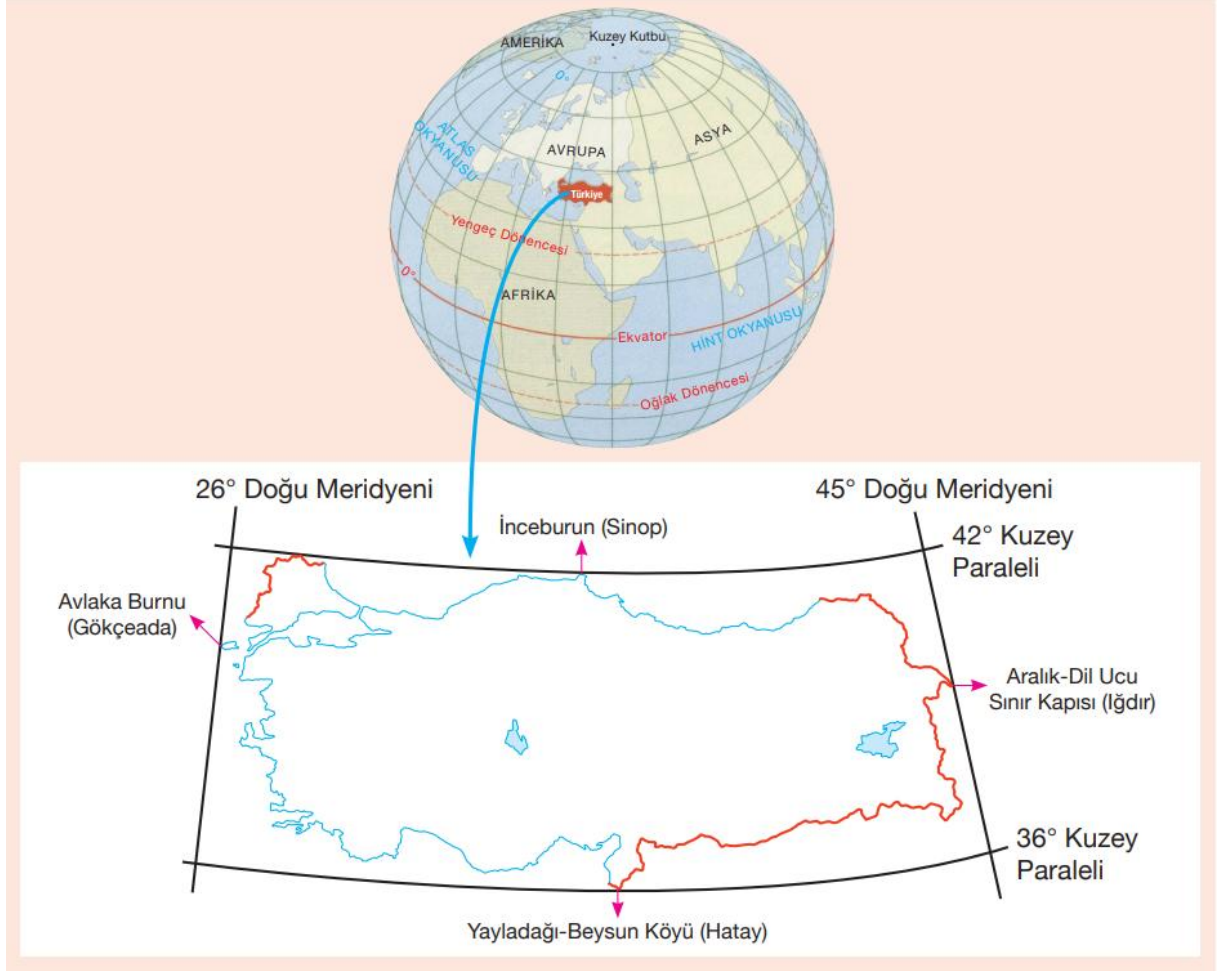
Tablo 4. 19*6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Yer Bulduru Haritası Bilgilerine Ait Bulgular*

Lokasyon Haritası (Yer Bulduru Haritası)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?	1	4,7			20	95,2
Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?	1	4,7			20	95,2
Lokasyon haritasının konumu doğru mu?	1	4,7			20	95,2

Tablo 4.19 incelendiğinde, “Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?” ölçütüne göre değerlendirilen haritalardan yalnızca birinde lokasyon haritasının yer aldığı belirlenmiştir ($f=1$)(%4,7). “Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?” ile “Lokasyon haritasının konumu doğru mu?” ölçütlerini karşılayan (evet) haritanın 6.3.2 numaralı harita olduğu görülmüştür. Diğer yandan, harita 4.8 incelendiğinde, Türkiye’nin gösterildiği alanda yön okunun bulunmadığı ve haritanın çerçevesinin çizilmediği tespit edilmiştir.

Harita 4. 8

Örnek Lokasyon Haritası

Kaynak: Şahin, 2023, s. 86

Tablo 4. 20

6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Renklendirme Özelliklerine Ait Bulgular

Harita Renklendirilmesi	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?	16	76,1	2	9,5	3	14,2
Haritadaki renklerin baskı kalitesi iyi mi?	20	95,2	1	4,7		

“Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu? ölçütüne yönelik yapılan değerlendirme sonucunda haritaların %76,1’inin ($f=16$) bu ölçütü karşıladığı (evet), %9,5’inin

($f=2$) kısmen karşıladığı, 14,2'sinin ($f=3$) ise karşılamadığı (hayır) belirlenmiştir. 6.3.1 ve 6.3.7 numaralı Türkiye Fiziki Haritaları ile 6.3.3 numaralı Dünya Siyasi Haritasında, renk sayısının fazla olması ve renklerin birbirine karışması nedeniyle 6. sınıf öğrencilerinin haritaları anlamasını zorlaştıran bir durum ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ilgili haritalar, söz konusu ölçüt açısından hayır şeklinde değerlendirilmiştir (Tablo 4.20). 6.3.14 ve 6.3.19 numaralı haritalarda tercih edilen renk tonlarının birbirine yakın olması, haritaların okunabilirliklerini olumsuz yönde etkilediğinden, bu haritalar ilgili ölçüt kapsamında kısmen olarak değerlendirilmiştir. “Haritadaki renklerin baskı kalitesi iyi mi?” ölçütüne ilişkin yapılan değerlendirme sonucunda, haritaların %95,2'sinin ($f=20$) baskı kalitesi açısından yeterli (evet), %4,7'sinin ($f=1$) ise kısmen yeterli bulunduğu belirlenmiştir. Baskı kalitesi yönünden yetersiz bulunan tek haritanın 6.3.1 numaralı harita olduğu tespit edilmiştir. Baskı kalitesinin yetersiz olması, işaret, sembol ve çizgilerin okunabilirliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Okunamayan bir işaret, sembol ya da çizginin öğrenciye katkı sağlaması mümkün değildir. Bu nedenle, hazırlanan haritalarda yer alan tüm unsurların anlaşılır ve okunabilir şekilde tasarlanması büyük önem taşımaktadır.

4.1.1.2.2. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Sayfa İçerisindeki Konumlandırılmasına Ait Bulgular

Tablo 4. 21

6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Sayfa İçerisindeki Konumlandırılmasına Ait Bulgular

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritanın sayfadaki yeri uygun seçilmiş mi?	19	90,4	2	9,5		
Harita sayfada tüm unsurları ile görünüyor mu?	21	100				

Haritaların ders kitabı içerisindeki sayfa konumlandırılmalarına ilişkin bulgular Tablo 4.21’de yer almaktadır. Yapılan incelemede, haritaların %90,4’ünün ($f=19$) sayfa üzerinde uygun biçimde konumlandırıldığı (evet), %9,5’inin ($f=2$) ise kısmen uygun yerleştirildiği görülmüştür. Kısmen uygun bulunan 6.3.8 ve 6.3.9 numaralı haritaların, konu açıklamalarıyla yan yana yerleştirildiği tespit edilmiştir. “Harita sayfada tüm unsurları ile görünüyor mu?” ölçütü doğrultusunda yapılan incelemede, %100 ($f=21$) oranında evet sonucuna ulaşılmıştır. Haritaların tüm öğeleriyle birlikte görüldüğü belirlenmiştir.

4.1.1.2.3. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların İçerdiği Bilgilere Ait Bulgular

Harita üzerindeki bilgilerin değerlendirilmesine yönelik yapılan inceleme sonuçları Tablo 4.22’de sunulmuştur. “Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?” ölçütü esas alındığında, incelenen haritalarda %90,4 oranında ($f=19$) evet, %9,5 oranında ($f=2$) kısmen sonuçlarına ulaşılmıştır. Kısmen olarak değerlendirilen haritalar 6.3.4 ve 6.3.19 numaralı haritalardır. Harita 6.3.4’te Ordu, Trabzon, Rize, Ardahan, Iğdır, Malatya, Elazığ, Kırşehir, Kırıkkale, Bursa, Uşak ve Antalya il merkezlerinin sembollerinin yanlış konumlandırıldığı; harita 6.3.19’da ise Artvin il merkezine ait sembolün hatalı olarak yerleştirildiği tespit edilmiştir.

“Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?” ölçütüne göre yapılan inceleme sonucunda, %80,9 ($f=17$) oranında evet, %19 ($f=4$) oranında hayır bulgularına ulaşılmıştır. Hayır olarak değerlendirilen dört harita (6.3.8, 6.3.9, 6.3.20 ve 6.3.21) incelendiğinde, bu haritalarda herhangi bir yer isminin bulunmadığı görülmüştür.

Tablo 4.22 incelendiğinde, “Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?” ölçütüne ilişkin değerlendirme sonuçlarına göre %61,9 ($f=13$) evet, %28,5 ($f=6$) kısmen ve %9,5 ($f=2$) hayır sonuçlarına ulaşılmıştır. Harita 6.3.1 ve 6.3.3’te yazı ve sembollerin çok küçük boyutta olması, haritanın okunabilirliğini engellemiştir. Bunun yanı sıra, 6.3.7, 6.3.14, 6.3.15, 6.3.16, 6.3.17 ve 6.3.19 numaralı haritalarda da yazı ve işaretlerin boyutlarının küçük olması ve yazı renginin zemindeki zıtlığa uygun olmaması (harita 6.3.19), harita üzerindeki bilgilerin okunmasını olumsuz yönde etkilemiştir.

Tablo 4. 22*6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların İçerdiği Bilgilere Ait Bulgular*

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?	19	90,4	2	9,5		
Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?	17	80,9			4	19
Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?	13	61,9	6	28,5	2	9,5
Haritada verilen bilgiler güncel mi?	20	95,2	1	4,7		
Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?	2	9,5			19	90,4
Haritanın tarihi belirtilmiş mi?	2	9,5			19	90,4
Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?	6	28,5			15	71,4
Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı var mı?	4	19	1	4,7	16	76,1

Tablo 4.22’de yer alan “Haritada verilen bilgiler güncel mi?” ölçütüne göre 6. sınıf düzeyindeki haritalar incelendiğinde, %95,2’sinin ($f=20$) güncel bilgilere sahip olduğu (evet), %4,7’sinin ($f=1$) ise kısmen güncel olduğu tespit edilmiştir. Kısmen güncel olarak değerlendirilen 6.3.3 numaralı harita, Dünya Siyasi Haritasıdır. Bu haritada hâlâ Makedonya ismine yer verildiği görülmektedir. Oysa ülke, 12 Şubat 2019 tarihi itibarıyla ismini Kuzey Makedonya olarak Avrupa Birliği’ne bildirmiştir. Dolayısıyla, söz konusu haritada Makedonya yerine Kuzey Makedonya isminin kullanılması gerekmektedir. Bu durum haritanın güncelliğini kısmen yitirmiş olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.22’de yer alan “Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?” ölçütü doğrultusunda 6. sınıfa ait haritalar değerlendirildiğinde, yalnızca %9,5’inde ($f=2$) kaynak bilgisine yer verildiği (evet), %90,4’ünde ($f=19$) kaynak gösterilmediği (hayır) tespit edilmiştir. Kaynağı belirtilen haritalar 6.3.12 ve 6.3.13 numaralı haritalar olup, bu haritalar dışında kalan haritalarda kaynak bilgisi bulunmamaktadır. 6.3.12 numaralı haritada, haritanın kaynağı sağ alt köşede belirtilmişken; 6.3.13 numaralı haritada ise kaynak haritanın başlığında verilmiştir. Bununla birlikte, ders kitabının kaynakça bölümü incelendiğinde, değerlendirilen 21 haritanın tamamının kaynağının belirtildiği görülmüştür.

“Haritanın tarihi belirtilmiş mi?” ölçütü doğrultusunda yapılan değerlendirme sonucunda, haritaların yalnızca %9,5’inde ($f=2$) tarih bilgisinin yer aldığı (evet), %90,4’ünde ($f=19$) bu bilginin bulunmadığı (hayır) belirlenmiştir. 6.3.12 numaralı haritada tarih, haritanın

sağ alt köşesinde yer alırken; 6.3.13 numaralı haritada tarih, harita başlığı içerisinde sunulmuştur.

Tablo 4.22 incelendiğinde, “Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?” ölçütüne ilişkin yapılan değerlendirmede %28,5 ($f=6$) evet ve %71,4 ($f=15$) hayır bulgularına ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, 6.3.4, 6.3.9, 6.3.14, 6.3.15, 6.3.16 ve 6.3.17 numaralı haritalar evet, 6.3.1, 6.3.2, 6.1.3, 6.3.5, 6.3.6, 6.3.7, 6.3.8, 6.3.10, 6.3.11, 6.3.12, 6.3.13, 6.3.18, 6.3.19, 6.3.20, 6.3.21 numaralı haritalar ise hayır şeklinde değerlendirilmiştir. Ekonomik faaliyetlere ilişkin haritalarda, içeriğe uygun görsellerin kullanılması, öğrencilerin haritaya olan ilgisini arttıracaktır. Ancak bu görsellerin, haritadaki diğer unsurların okunabilirliğini engelleyecek boyutta olmamasına özen gösterilmelidir.

Tablo 4.22’de yer alan “Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi ayrımı var mı?” ölçütüne ilişkin veriler incelendiğinde %19 oranında ($f=4$) evet, %4,7 oranında ($f=1$) kısmen ve %76,1 oranında ($f=16$) hayır bulgularına ulaşılmıştır. Bu bağlamda, 6.3.1, 6.3.3., 6.3.7 ve 6.3.19 numaralı haritalar hayır şeklinde; 6.3.14 numaralı harita kısmen şeklinde; 6.3.2, 6.3.4, 6.3.5, 6.3.6, 6.3.8, 6.3.9, 6.3.10, 6.3.11, 6.3.12, 6.3.13, 6.3.15, 6.3.16, 6.3.17, 6.3.18, 6.3.20 ve 6.3.21 numaralı haritalar evet şeklinde değerlendirilmiştir. 6.3.1 numaralı Türkiye Fiziki Haritası incelendiğinde, hem harita üzerinde hem harita işaretleri bölümünde doğrudan konuyla ilişkili olmayan çok sayıda sembole yer verildiği görülmektedir. Bu durum, haritanın amacına yönelik kullanımını zorlaştırmaktadır. 6.3.3 numaralı Dünya Siyasi Haritasında ise harita işaretleri bölümü yer almadığı için, harita üzerindeki işaret ve kısaltmaların anlamı anlaşılamamaktadır. Özellikle bazı ülke sınırlarında yer alan kırmızı çizgiler dikkat çekici olmakla birlikte, bu çizgilerin neyi temsil ettiğine dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. 6.3.7 numaralı Türkiye Fiziki haritasında da benzer şekilde harita işaretleri bölümünün eksik olduğu görülmektedir. Bu eksiklik nedeniyle, harita üzerindeki işaretlerin ve iller arasındaki kırmızı çizgilerin anlamı açık değildir. 6.3.19 numaralı Türkiye Orman Dağılımı Haritasında ise konu ile ilgili olmayan kırmızı ve gri renkli çizgilere yer verilmiştir.

4.1.1.2.4. 6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Öğretim Programı ve Kazanımlara Uygunluğuna Ait Bulgular

Tablo 4.23’te yer alan verilere göre, sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabındaki 21 harita “Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?” ölçütü doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda %76,1 ($f=16$) evet ve %23,8 ($f=5$) kısmen sonucuna ulaşılmıştır. 6.3.1, 6.3.3, 6.3.7, 6.3.19 ve 6.3.21 numaralı haritalar kısmen olarak değerlendirilmiştir. 6.3.1

ve 6.3.3 numaralı haritalar, “Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.” kazanımı kapsamında verilmiştir. 6.3.1 numaralı harita, yazı ve işaretler, lejant ve coğrafi koordinat bilgilerinin okunaklı olmaması nedenleriyle kazanıma uygunluk bakımından kısmen uygun bulunmuştur. 6.3.3 ve 6.3.7 numaralı haritalarda, lejant ve coğrafi koordinat bilgilerinin yokluğu, haritalardaki yazı ve işaretlerin okunaklı olmaması sebepleriyle kazanıma uygunluk bakımından kısmen olarak değerlendirilmiştir. 6.3.19 numaralı harita, bazı kısaltmalar ve işaretlerin lejantta açıklanmamış olması ile Artvin il merkezinin konumunun hatalı gösterilmesi sebepleriyle kazanıma uygunluk bakımından kısmen olarak nitelendirilmiştir. Harita 6.3.21 Dilsiz Kıtalar ve Okyanuslar Haritasıdır. Harita ünite değerlendirme çalışmaları içerisinde bulunmaktadır. Harita üzerinde kıtalar rakamlarla, okyanuslar ise harflerle gösterilmiştir. Haritanın alt kısmında bulunan boşluklara bu kıta ve okyanusların isimlerinin yazılması istenmiştir. Haritada ekvator çizgisi ile ülkemizin konumu kırmızı renk ile gösterilmiştir. Ancak haritada, harita işaretleri ve coğrafi koordinat bilgileri bulunmamaktadır. Bu nedenle harita, kazanıma uygunluk açısından kısmen uygun bulunmuştur.

Tablo 4. 23

6. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Öğretim Programı ve Kazanımlara Uygunluğuna Ait Bulgular

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?	16	76,1	5	23,8		
Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?	15	71,4	4	19	2	9,5

Tablo 4.23 incelendiğinde, “Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?” ölçütüne yönelik yapılan değerlendirmede %71,4 ($f=15$) evet, %19 ($f=4$) kısmen ve %9,5 ($f=2$) hayır sonucuna ulaşılmıştır. 6.3.1, 6.3.14, 6.3.16, 6.3.17 numaralı haritaları kısmen, 6.3.3 ve 6.3.7 numaralı haritalar ise hayır şeklinde değerlendirilmiştir. 6.3.1 numaralı harita, yazı puntosunun küçük olması, çok fazla yazı içermesi ve lejant bölümünün yeterince net olmaması sebepleriyle yaş grubuna kısmen uygun olarak değerlendirilmiştir. 6.3.14, 6.3.16 ve 6.3.17 numaralı haritalar ise sembollerin fazla kullanılması, bazı işaret ve kısaltmaların lejant bölümünde açıklanmamış olması nedeniyle yaş grubuna kısmen uygun bulunmuştur. 6.3.3 numaralı harita Dünya Siyasi Haritası, 6.3.7 numaralı harita Türkiye Fiziki Haritasıdır. Her iki harita da lejant bulunmamakta ve renk tercihi açısından problemler göze çarpmaktadır. Ayrıca haritaların gereğinden fazla

yazı, işaret, çizgiyle doldurulmuş olması ve işaretler tablosu olmadığı için ne anlama geldiği açıklanmayan kırmızı çizgiler haritaların anlaşılmasını güç hale getirmektedir. Bununla birlikte yazı puntosunun küçük olması sebebiyle birçok yer ismi okunamamaktadır. Bu sebeplerden dolayı iki haritanın yaş grubuna uygun olmadığı belirlenmiştir.

Harita 4. 9

Yaş Grubuna Uygun Olmayan Harita Örneği

Kaynak: Şahin, 2023, s. 87

Harita 4. 10

Yaş Grubuna Uygun Olmayan Harita Örneği

Kaynak: Şahin, 2023, s. 92

4.1.1.3. 7. Sınıf Ders Kitabındaki Haritaların Niteliklerine Ait Bulgular

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında yer alan haritaların isimleri ve dağılımları Tablo 4.24'te sunulmuştur. Haritaların ünitelere göre frekansları incelendiğinde, 2. ünite (Türk Tarihinde Yolculuk) ($f=7$), 3. ünite ise (Ülkemizde Nüfus) ($f=5$) harita bulunduğu belirlenmiştir. Yüzdelik dağılım açısından bakıldığında, 2. ünite (Türk Tarihinde Yolculuk) (%58,3), 3. ünite (Ülkemizde Nüfus) ise (%41,7) oranında harita içermektedir. Ders kitabında, Türkiye Haritası ve Türk Dünyası Haritası dahil olmak üzere toplam 14 harita yer almaktadır. Ünitelerde yer alan haritaların oransal dağılımı dikkate alındığında, incelenen haritaların oranı %41,7 olup, sayıları beş olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. 24*7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritalar ve Harita Kodları*

Harita Başlığı	Harita Kodları	Haritanın Yer Aldığı Ünite	Haritanın Yer Aldığı Sayfa
Osman Bey Dönemi'nde (1281-1324) Osmanlı Beyliği Haritası		2.Ünite/Türk Tarihinde Yolculuk	37
Orhan Bey Dönemi'nde (1324-1362) Osmanlı Devleti Haritası		2.Ünite/Türk Tarihinde Yolculuk	40
Yıldırım Bayezid Dönemi'nde (1389-1402) Osmanlı Devleti Haritası		2.Ünite/Türk Tarihinde Yolculuk	44
II. Murat Dönemi'nde (1421-1451) Osmanlı Devleti Haritası		2.Ünite/Türk Tarihinde Yolculuk	45
Osmanlı Devleti (15-16. yüzyıllar) Haritası		2.Ünite/Türk Tarihinde Yolculuk	54
İstanbul'u Kuşatma Planı Haritası		2.Ünite/Türk Tarihinde Yolculuk	56
Başlıca Coğrafi Keşifler Haritası (15. ve 16. yüzyıllar)		2.Ünite/Türk Tarihinde Yolculuk	63
Dünya Nüfus Yoğunluğu Haritası	7.3.1	3.Ünite/Ülkemizde Nüfus	99
Nüfus Haritası	7.3.2	3.Ünite/Ülkemizde Nüfus	102
Türkiye Fiziki Haritası	7.3.3	3. Ünite/Ülkemizde Nüfus	107
Türkiye Nüfus Haritası	7.3.4	3.Ünite/Ülkemizde Nüfus	108
Türklerin Anadolu'ya Göç Yolları (11. yüzyıl) Haritası	7.3.5	3.Ünite/Ülkemizde Nüfus	116

Kaynak: Azer, 2023.

4.1.1.3.1. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların, Harita Unsurları Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular

Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabında İYÇ öğrenme alanında bulunan haritalar, Harita İnceleme Formu temel alınarak incelenmiştir. Bu bölümde, harita unsurlarına ilişkin ölçütler değerlendirilmiştir.

Tablo 4. 25*7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların, Harita Başlığı ve Çerçevesine Ait Bulgular*

Haritanın Başlığı ve Çerçevesi	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritanın başlığı uygun bir yerde ve belirgin olarak verilmiş mi?	4	80			1	20
Haritanın çerçevesi var mı?	4	80			1	20
Haritanın başlığı harita için uygun mu?	4	80	1	20		

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabındaki 5 harita, başlık ve çerçeve açısından değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 4.25'te sunulmuştur. İncelenen haritalar, “Haritanın başlığı uygun bir yerde ve belirgin olarak verilmiş mi?” kriteri açısından değerlendirildiğinde, %80 ($f=4$) oranında evet, %20 ($f=1$) oranında hayır bulgusuna ulaşılmıştır. 7.3.1 kodlu Dünya Nüfus Yoğunluğu Haritası başlığının, haritanın alt orta kısmında yer aldığı belirlenmiştir. 7.3.2 kodlu Nüfus Haritasında ise başlık, harita üzerinde üst kenarın sol alt kısmına konumlandırılmıştır. Ancak yapılan değerlendirmeye göre, başlık belirgin bir şekilde seçilememekte ve haritanın işaretler bölümünün bir parçasıymış gibi algılanmaktadır. Bu nedenle ilgili haritaya hayır cevabı verilmiştir. Bu tür problemlerin önüne geçmek adına, harita başlıklarının haritanın üst kısmına ortalanarak yerleştirilmesinin daha uygun olacaktır.

Türkiye Fiziki Haritası (7.3.3), Türkiye Nüfus Haritası (7.4.4) ve Türklerin Anadolu'ya Göç Yolları (7.3.5) haritalarında başlıkların konumlandırılması haritanın sol alt köşesine yapılmıştır. Bununla birlikte, başlıklarda yalnızca ilk kelimenin baş harfinin büyük, diğer kelimelerin ise küçük harflerle yazıldığı tespit edilmiştir. Ancak başlıkların kalın yazılması ve her kelimenin baş harfinin büyük olması uygun görülmektedir.

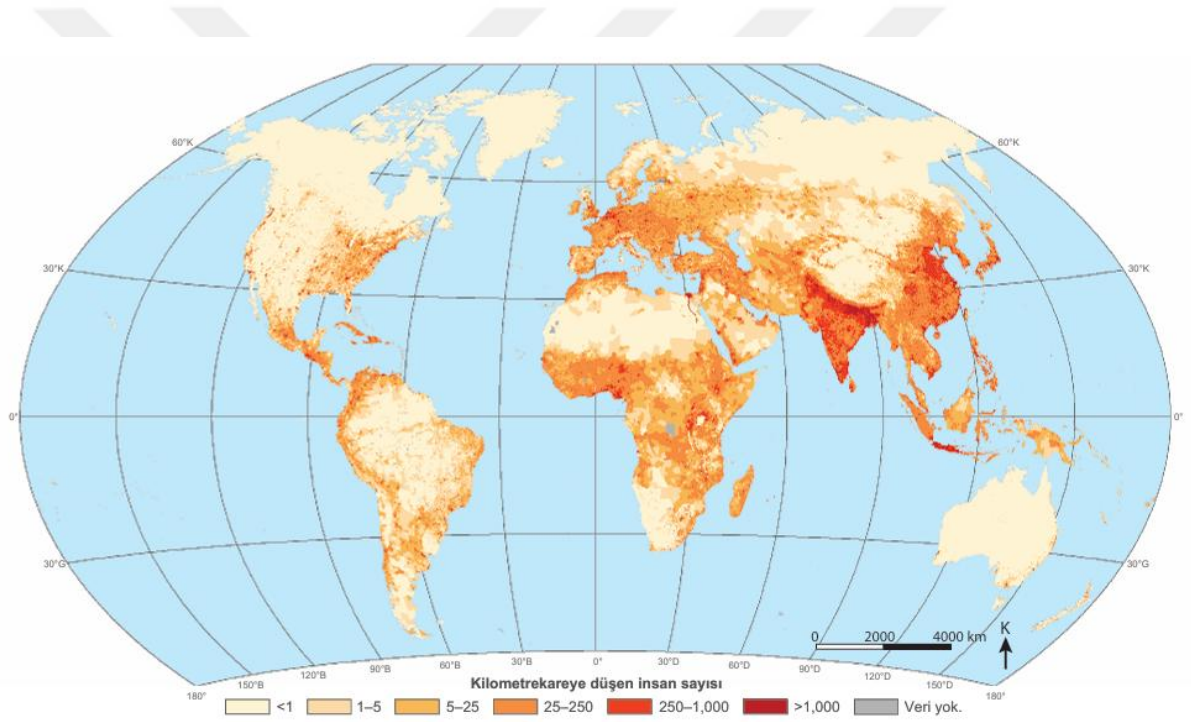
“Haritanın çerçevesi var mı?” ölçütüne ilişkin veriler değerlendirildiğinde sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında incelenen haritaların %80 ($f=4$) evet, %20 ($f=1$) hayır olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çerçevesi bulunmayan harita (7.3.1) Dünya Nüfus Yoğunluğu Haritasıdır. Harita çerçevesi, haritanın tüm unsurlarını içine alacak şekilde ve ince çizgilerle çizilmiş olmalıdır. Dünya Nüfus Yoğunluğu haritası ise sayfanın üst kısmına çerçevesiz olarak yerleştirilmiştir.

“Haritanın başlığı harita için uygun mu? Ölçütüne göre yapılan değerlendirmede, %80 ($f=4$) oranında evet, %20 ($f=1$) oranında kısmen bulgusuna ulaşılmıştır. Haritaların başlıkları sırasıyla 7.3.1 Dünya Nüfus Yoğunluğu Haritası, 7.3.3 Türkiye Fiziki Haritası, 7.3.4 Türkiye Nüfus Haritası, 7.3.5 Türklerin Anadolu'ya Göç Yolları (11. yüzyıl) şeklinde belirtilmiş olup

bu başlıkların uygun olduğu değerlendirilmiştir. 7.3.2 Nüfus Haritası incelendiğinde, nüfus kelimesinin haritanın içeriği hakkında genel bir bilgi sağladığı ancak kapsamını tam olarak yansıtmadığı görülmektedir. Harita Japonya'nın nüfus yoğunluğu dağılımını gösterdiği için başlık daha açıklayıcı olmalıdır. Bu nedenle bu harita başlığı için kısmen değerlendirilmesi yapılmıştır. Harita başlığında haritanın ait olduğu yer belirtilerek, Japonya Nüfus Yoğunluğu Haritası biçiminde gösterilmesi, harita başlığının belirtilmesi ile ilgili kurallara daha uygun olur.

Harita 4. 11

Çerçevesi Bulunmayan Harita Örneği

Kaynak: Azer, 2023, s. 99

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında bulunan haritaların işaretler bölümüyle ilgili yapılan inceleme sonucunda, elde edilen bulgular Tablo 4.26'da sunulmuştur. "Haritanın işaretler bölümü (lejant) var mı?" kriterine göre İYÇ öğrenme alanındaki beş haritanın tamamında lejant bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak 7.3.1, 7.3.2 ve 7.3.5 kodlu haritalarda yer alan lejantın çerçeve içine alınmadığı görülmüştür. Haritanın daha anlaşılır ve düzenli olması açısından, işaretler bölümünün çerçeveli bir şekilde haritanın sol alt veya sağ alt tarafında verilmesi uygun olacaktır.

Tablo 4. 26*7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Lejantına Ait Bulgular*

Harita İşaretleri (Lejant)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritanın işaretler bölümü (lejant) var mı?	5	100				
İşaretler bölümü haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?	2	40	3	60		
Harita işaretleri bölümü açıkça görünüyor mu?	5	100				
Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?	4	80	1	20		
İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?	4	80	1	20		
Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve semboller) anlaşılır mı?	2	40	3	60		
Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf düzeyine uygun mu?	3	60	2	40		

Tablo 4.26 incelendiğinde, “İşaretler bölümü haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?” ölçütü doğrultusunda yapılan değerlendirmede %40 ($f=2$) oranında evet, %60 ($f=4$) oranında kısmen sonucu elde edilmiştir. 7.3.2 kodlu Nüfus Haritasında işaretler bölümünde yer alan bazı sembollerin harita üzerinde yer almadığı tespit edilmiştir. Siyah nokta ile gösterilen 750.000-999.999 kişilik kentsel alan nüfusu ve siyah çember ile belirtilen 750.000 kişinin altındaki kentsel alan nüfusuna ilişkin sembollerin haritada bulunmadığı belirlenmiştir. 7.3.3 kodlu Türkiye Fiziki Haritası incelendiğinde, dağ zirvelerini ve yükseklikleri gösteren siyah üçgen sembollerinin işaretler bölümünde bulunmadığı tespit edilmiştir. Benzer bir eksiklik 7.3.4 kodlu Türkiye Nüfus haritasında da gözlemlenmiştir. Bu haritada, il merkezlerini temsil eden siyah nokta sembollerinin harita üzerinde yer almasına rağmen, işaretler bölümünde belirtilmediği görülmüştür.

Tablo 4.26’da yer alan verilere göre, “Harita işaretleri bölümü açıkça görünüyor mu?” kriteri doğrultusunda yapılan değerlendirmede %100 ($f=5$) evet sonucuna ulaşılmıştır. Harita 7.3.1’de haritanın alt, orta kısmında; 7.3.2’de haritanın üst, sol ve alt sağ kısmında; harita 7.3.3’te haritanın alt, sol ve alt sağ kısmında; harita 7.3.4’te haritanın alt, sol ve alt, sağ kısmında; 7.3.5’te haritanın alt, orta kısmında lejant bölümünün yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.26’da yer alan verilere göre, “Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?” ölçütü kapsamında yapılan değerlendirme sonucunda %80 ($f=4$) oranında evet, %20 ($f=1$) oranında ise kısmen sonucuna ulaşılmıştır. 7.3.1, 7.3.3, 7.3.4 ve 7.3.5

kodlu haritalarda kullanılan yazı puntosunun yeterli büyüklükte olduğu ve bu nedenle sembollerin anlaşılır ve okunaklı olduğu belirlenmiştir. Ancak 7.3.2 kodlu Nüfus Haritasında yazı puntosunun küçük olması, haritanın okunaklılığını azaltmış ve bu durum kısmen olarak değerlendirilmiştir.

“İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?” ölçütüne göre yapılan değerlendirmede, Tablo 4.26’da gösterildiği üzere %80 ($f=4$) oranında evet ve %20 ($f=1$) oranında kısmen sonucuna ulaşılmıştır. Nüfus Haritasında (7.3.1) işaretler bölümünde yer alan bazı sembollerin harita üzerinde yer almadığı tespit edilmiştir. Siyah nokta ile gösterilen 750.000-999.999 kişilik kentsel alan nüfusu ve siyah çember ile belirtilen 750.000 kişinin altındaki kentsel alan nüfusuna ilişkin sembollerin haritada bulunmadığı belirlenmiştir. Bu durum değerlendirme sonucunu kısmen olmasına sebep olmuştur.

Tablo 4.26’da yer alan verilere göre, “Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve semboller) anlaşılır mı?” ölçütü kapsamında %40 ($f=2$) evet ve %60 ($f=3$) kısmen bulgusuna ulaşılmıştır. Kısmen olarak değerlendirilen haritalar 7.3.2, 7.3.3 ve 7.3.4 numaralı haritalardır. Bu haritaların kısmen şeklinde değerlendirilmesinin nedeni, harita işaretleri bölümünde kullanılan renk tonlarının yakınlığıdır. Özellikle km^2 başına düşen nüfus yoğunluğunu gösteren renklerle, derinlik ve yükseklik basamaklarını ifade eden renk tonlarının birbirine çok yakın seçilmiştir.

“Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf seviyesine uygun mu?” ölçütüne ilişkin yapılan inceleme sonuçları Tablo 4.26’da sunulmuştur. Buna göre, %60 ($f=3$) oranında evet ve %40 ($f=2$) oranında kısmen bulgularına ulaşılmıştır. Kısmen uygun olarak değerlendirilen haritalar 7.3.3 ve 7.3.4 kodlu haritalardır. 7.3.3 numaralı Türkiye Fiziki Haritasında derinlik ve yükseklik basamaklarının sayısının fazla olması dikkat çekmiştir. 7.3.4 kodlu Türkiye Nüfus Haritasında ise hem işaretler bölümünde hem de harita üzerinde çok sayıda sembole yer verilmesi, haritanın okunabilirliğini ve anlaşılabilirliğini olumsuz etkilemektedir.

Tablo 4. 27*7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Ölçeğine Ait Bulgular*

Ölçek	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada ölçek belirtilmiş mi?	5	100				
Haritada kesir ölçek var mı?					5	100
Haritada çizgi ölçek var mı?	5	100				
Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?	5	100				
Haritanın ölçeği konuda gösterilmesi gereken alana uygun mu?	5	100				

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabındaki İYÇ öğrenme alanındaki haritalar incelendiğinde, “Haritada kesir ölçek var mı?” ölçütüne ilişkin değerlendirmede, beş haritanın tamamında kesir ölçeğin yer almadığı belirlenmiştir (%100, $f=5$). Tablo 4.27’de yer alan bulgular doğrultusunda yapılan incelemeye göre, “Haritada ölçek belirtilmiş mi?”, “Haritada çizgi ölçek var mı?”, “Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?”, “Haritanın ölçeği konuda gösterilmesi gereken alana uygun mu?” ölçütlerin %100 oranında evet oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 4. 28*7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Yön Okuna Ait Bulgular*

Yön İşareti (Yön Oku)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada yön işareti var mı?	5	100				
Haritadaki yön işareti görünür ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiş mi?	5	100				

Tablo 4.28’de incelenen haritalarda yer alan yön işaretlerine ilişkin bulgulara göre, tüm haritalarda yön okunun bulunduğu, bu yön oklarının görünür ve anlaşılır bir şekilde yerleştirildiği tespit edilmiştir. Harita 7.3.1’de haritanın alt, sağ bölümünde; harita 7.3.2’de haritanın alt, sol bölümünde; harita 7.3.3’te haritanın alt, sağ bölümünde; harita 7.3.4’te haritanın alt, sağ bölümünde; 7.3.5’te haritanın alt, sağ bölümünde olacak şekilde yön işareti yerleştirilmiştir. Ayrıca, harita 7.3.3’te bulunan yön okunun diğer haritalardan farklı olarak tüm yönleri gösterdiği belirlenmiştir.

Tablo 4. 29*7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Coğrafi Koordinat Bilgilerine Ait Bulgular*

Coğrafi Koordinat Bilgileri	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada coğrafi koordinat bilgileri (Ekvator, paralel, meridyen, enlem, boylam vb.) var mı?	1	20			4	80
Haritadaki koordinat bilgileri amaca uygun ve anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş mi?	1	20			4	80

Tablo 4.29 incelendiğinde, “Haritada coğrafi koordinat bilgiler (Ekvator, paralel, meridyen, enlem, boylam vb.) var mı?” ölçütüne göre değerlendirilen haritaların %20’sinin bu bilgileri içerdiği (evet), %80’inin ise içermediği (hayır) belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabının İYÇ öğrenme alanında bulunan haritalar arasından coğrafi koordinat bilgilerine sahip tek haritanın 7.3.1 kodlu Dünya Nüfus Yoğunluğu Haritası olduğu tespit edilmiştir. Bu haritada paralel ve meridyen çizgileri açıkça gösterilmiş, Ekvator (0°) ve Başlangıç Meridyeni belirgin bir şekilde işaretlenmiştir.

Tablo 4.29’da sunulan “Haritadaki koordinat bilgileri amaca uygun ve anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş mi?” ölçütüne ilişkin bulgular incelendiğinde %20 evet, %80 hayır sonucuna ulaşılmıştır. Hayır oranının %80 olmasının nedeni, incelenen haritalarda coğrafi koordinat bilgilerinin bulunmamasıdır. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında, İYÇ öğrenme alanında bulunan haritalar arasından coğrafi koordinat bilgileri amaca uygun ve anlaşılır biçimde düzenlenen tek haritanın 7.3.1 kodlu Dünya Nüfus Yoğunluğu Haritası olduğu belirlenmiştir. Bu haritadaki koordinat bilgileri, haritanın kullanım amacı olan nüfus yoğunluğu dağılımını anlamayı zorlaştırmayacak şekilde düzenlenmiştir.

Tablo 4. 30*7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Yer Bulduru Haritası Bilgilerine Ait Bulgular*

Lokasyon Haritası (Yer Bulduru Haritası)	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?					5	100
Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?					5	100
Lokasyon haritasının konumu doğru mu?					5	100

Tablo 4.30 incelendiğinde, “Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?” ölçütüne göre yapılan değerlendirme sonucunda, sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında lokasyon haritasının

yer almadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, “Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?” ile “Lokasyon haritasının konumu doğru mu?” ölçütleri açısından yapılan değerlendirmede, lokasyon haritası bulunmaması nedeniyle her iki ölçüt için de sonuç %100 hayır olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. 31

7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Renklendirme Özelliklerine Ait Bulgular

Harita Renklendirilmesi	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?	3	60	2	40		
Haritadaki renklerin baskı kalitesi iyi mi?	4	80	1	20		

Tablo 4.31’de haritaların renklendirilmesine ilişkin bulgular sunulmuştur. 7.3.1 kodlu Dünya Nüfus Yoğunluğu Haritasında kullanılan renklerin genel olarak belirgin ve iyi seçilmiş, nüfus yoğunluk farkları net olarak görülebilmektedir. Ancak harita işaretleri bölümünde gri renk ile gösterilen veri yok alanlarının çevresindeki renkler yeterince ayırt edilememektedir. Bu nedenle “Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?” ölçütü bu harita için kısmen uygun bulunmuştur. 7.3.2 kodlu Nüfus Haritasında, beyazdan kırmızıya beş farklı rengin kullanıldığı belirlenmiştir. Ancak, bazı renk geçişlerinin yeterince belirgin olmadığı ve ayırt edilebilmesinin zorlaştığı tespit edilmiştir. Harita işaretleri bölümünde sarı ve turuncu renklerle gösterilen km² başına düşen insan sayılarının harita üzerinde net bir şekilde seçilemediği ve bazı bölgelerde iç içe geçmiş bir görünüme yol açtığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle, “Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?” ölçütü, bu harita için kısmen uygun olarak değerlendirilmiştir.

4.1.1.3.2. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Sayfa İçerisindeki Konumlandırılmasına Ait Bulgular

Tablo 4. 32

7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Sayfa İçerisindeki Konumlandırılmasına Ait Bulgular

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritanın sayfadaki yeri uygun seçilmiş mi?	3	60	2	40		
Harita sayfada tüm unsurları ile görünüyor mu?	5	100				

Tablo 4.32’de, haritaların sayfa içerisindeki konumlandırılmasına ilişkin bulgular sunulmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda, 7.3.2 kodlu Nüfus haritasının bir görsel gibi yer aldığı görülmüştür. 7.3.2 kodlu Nüfus Haritası, konuya ilişkin bir görselle konumlandırılmışken, 7.3.5 kodlu Türklerin Anadolu’ya Göç Yolları Haritası ise ilgili konu metni ile yan yana yerleştirilmiştir. Bu durum, haritaların metin ve görseller arasında konumlandırıldığını göstermektedir. Haritalar sayfa düzeninde, içeriğin anlaşılabilirliğini azaltacak şekilde küçük bir alana yerleştirilmemelidir. Harita 7.3.1 sayfanın üst kısmına, harita 7.3.3 sayfanın alt kısmına, harita 7.3.4 sayfanın ortasına konumlandırılmıştır. Ayrıca, incelenen haritaların tamamı sayfada tüm unsurları ile görülmektedir.

4.1.1.3.3. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların İçerdiği Bilgilere Ait Bulgular

Tablo 4.33’ün incelenmesi sonucunda, haritadaki bilgilerin değerlendirilmesine ilişkin bulgular ortaya konulmuştur. “Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?” ölçütüne ilişkin yapılan değerlendirme sonucunda, bu ölçütün %100 oranında evet olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.33 incelendiğinde, “Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?” ölçütüne ilişkin değerlendirme sonucunda, bu ölçütün %100 oranında evet olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.33 incelendiğinde, “Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?” ölçütüne yönelik değerlendirme sonuçlarına göre %60 ($f=3$) oranında evet, %40 ($f=2$) oranında ise kısmen bulgularına ulaşılmıştır. Harita 7.3.2’de kullanılan yazı puntosunun, renk tercihinin ve baskı kalitesinin yeterli düzeyde olmaması nedeniyle haritanın okunabilirlik açısından yetersiz kaldığı görülmüştür. Benzer şekilde harita 7.3.3’te kullanılan renklerin, yazıların ve coğrafi unsurların iç içe geçmesi, işaretlerin, sembollerin ve çizgilerin okunuşunu zorlaştıran faktörler olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4. 33*7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların İçerdiği Bilgilere Ait Bulgular*

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?	5	100				
Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?	5	100				
Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?	3	60	2	40		
Haritada verilen bilgiler güncel mi?	4	80			1	20
Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?					5	100
Haritanın tarihi belirtilmiş mi?	1	20			4	80
Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?	2	40			3	60
Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı var mı?					5	100

Tablo 4.33'te yer alan "Haritada verilen bilgiler güncel mi?" ölçütüne ilişkin değerlendirme sonuçlarına göre, 7. sınıf haritaları incelendiğinde %80 ($f=4$) evet, %20 ($f=1$) hayır sonucuna ulaşılmıştır. Harita 7.3.2 Japonya'ya ait bir Nüfus Haritasıdır. Ancak görsel kaynakça incelendiğinde, söz konusu haritanın 2009 yılında yayımlanan Aile Kılavuzu Atlas Dünya adlı eserden alındığı anlaşılmıştır. Bu nedenle, haritada verilen bilgilerin güncellik durumu hayır olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4.33 incelendiğinde, "Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?" ölçütü kapsamında yapılan değerlendirme sonucunda %100 ($f=5$) oranında hayır bulgusuna ulaşılmıştır. Haritanın güvenilirliği açısından önemli bir unsur olan kaynak gösteriminin haritalar üzerinde yer almadığı belirlenmiştir. Ders kitabının kaynakça bölümü incelendiğinde, dört haritanın (7.3.1, 7.3.2, 7.3.3 ve 7.3.4) kaynağının belirtildiği ancak Türklerin Anadolu'ya Göç Yolları Haritası için ne harita üzerinde ne de kaynakça bölümünde herhangi bir kaynağın yer almadığı görülmüştür. Ayrıca, Dünya Nüfus Yoğunluğu Haritası, Türkiye Fiziki Haritası ve Türkiye Nüfus Haritasının, ders kitabının kaynakça bölümünde yayınevi tarafından çizildiği ifade edilmiştir.

Tablo 4.33 incelendiğinde, "Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?" ölçütüne ilişkin değerlendirmede, %40 oranında ($f=2$) evet ve %60 oranında ($f=3$) hayır sonucuna ulaşılmıştır. Evet şeklinde değerlendirilen haritalar 7.3.4 numaralı Türkiye Nüfus Haritası ve 7.3.5 numaralı Türklerin Anadolu'ya Göç Yolları (11. yüzyıl) Haritasıdır. Türkiye Nüfus Haritasında illerin nüfus miktarını göstermek amacıyla farklı boyutlarda, beyaz ve gri tonlarda daire şekillerine yer verildiği; Türklerin Anadolu'ya Göç

Yolları (11. yüzyıl) Haritasında ise göç yollarını belirten kırmızı ok işaretlerinin kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 4.33'ün incelenmesi sonucunda, “Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı var mı?” ölçütüne ilişkin değerlendirmede, %100 oranında hayır bulgusuna ulaşılmıştır.

4.1.1.3.4. 7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Öğretim Programı ve Kazanımlara Uygunluğuna Ait Bulgular

Tablo 4.34 incelendiğinde, “Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?” ölçütüne ilişkin yapılan değerlendirmede %100 ($f=5$) evet sonucuna ulaşılmıştır. 7.3.1 ve 7.3.2 numaralı haritaların İYÇ öğrenme alanı birinci kazanımına, 7.3.3 ve 7.3.4 numaralı haritaların İYÇ öğrenme alanı ikinci kazanımına ve 7.3.5 numaralı haritanın ise İYÇ öğrenme alanı üçüncü kazanımına uygun olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. 34

7. Sınıf Ders Kitabında Bulunan Haritaların Öğretim Programı ve Kazanımlara Uygunluğuna Ait Bulgular

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?	5	100				
Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?	3	60	1	20	1	20

Tablo 4.34 incelendiğinde, “Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?” ölçütü açısından yapılan değerlendirmede; %60 ($f=3$) oranında evet, %20 ($f=1$) oranında kısmen ve %20 ($f=1$) oranında hayır sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede 7.3.1, 7.3.4 ve 7.3.5 numaralı haritaların 7. sınıf düzeyine uygun olduğu belirlenmiştir. Ancak 7.3.2 numaralı Japonya Nüfus Yoğunluğu Haritası, hayır şeklinde değerlendirilmiştir. Bunun nedeni, haritada kullanılan sarı tonlarının birbirine çok yakın olması nedeniyle, öğrencilerin nüfus yoğunluğunun az veya fazla olduğu bölgeleri ayırt etmekte güçlük çekebilecek olmalarıdır. 7.3.3 numaralı Türkiye Fiziki Haritası, kısmen şeklinde değerlendirilmiştir. Bu sonuca ulaşılmasında, haritadaki derinlik ve yükselti basamakları sayısının 16 olması ve bu ayrıntı düzeyinin yaş grubu için fazla olabileceği düşüncesi etkili olmuştur.

4.1.1.4. 5, 6 ve 7. Sınıf Ders Kitaplarında Bulunan Haritaların Özelliklerine Ait Bulgular

Tablo 4.35’te ders kitaplarında (5,6 ve 7.sınıf) incelenen haritalara ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Ders kitaplarındaki haritaların incelenmesi sonucunda, haritaların %75’inde (24) başlığa yer verildiği, %25’inde (8) herhangi bir başlık bulunmadığı tespit edilmiştir. 6. sınıf ders kitabında yer alan 7 haritanın başlığının bulunmadığı, 7. sınıf ders kitabında ise 1 haritada başlığa rastlanmamıştır. Harita başlıklarının genellikle sağ alt, alt orta ve sol alt tarafa yerleştirildikleri görülmüştür. Haritaların %65,6’sının (21) çerçevesi olduğu belirlenirken, başlıkların harita için uygunluk oranı %71,8 (23) olmuştur.

Ders kitaplarındaki haritalar, harita işaretleri ölçütüne göre incelendiğinde bazı eksikler tespit edilmiştir. Tespit edilen eksikler; bazı haritalarda lejantın olmaması, lejantın harita verileriyle uyuşmaması, lejanttaki sembollerin okunaklı olmaması, lejantta kullanılan tüm sembollerin harita üzerinde bulunmaması ve işaret sayısının sınıf seviyesine elverişli olmamasıdır.

İncelenen haritaların %84,3’ünde (27) ölçek mevcuttur. Ölçeği bulunan 27 haritadan, 10 haritada hem çizgi ölçeğe hem de kesir ölçeğe birlikte yer verilmiştir. Bu iki ölçek türünün birlikte yer aldığı tüm haritaların, 6. sınıf ders kitabında bulunduğu belirlenmiştir. Ölçeğin konuda gösterilen alana uygunluğu incelendiğinde ($f=6$) harita uygun bulunmamıştır.

İncelenen haritaların %75’inde (24) yön işareti varken, %25’inde (8) ise yön işareti yoktur. Bu işaretlerin görünürlük ve anlaşılabilirliği incelendiğinde, haritaların %25 (8) oranında bu ölçütü karşılamadığı belirlenmiştir.

Haritaların çoğunda %71,8 (23) coğrafi koordinat bilgilerine yer verilmemiştir. Ayrıca bu bilgilerin amaca uygun ve anlaşılır biçimde düzenlenmesi açısından değerlendirildiğinde, bu ölçütün %78,1 (25) oranında karşılanamadığı tespit edilmiştir.

Lokasyon haritası, 5. ve 7. sınıf ders kitaplarında incelenen haritalarda bulunmamaktadır. Ancak 6. sınıf ders kitabında “Türkiye’nin Mutlak Konumu ve Bunun Sonuçları” başlığı altında bir harita lokasyon haritası yer almıştır. Söz konusu lokasyon haritası, öğrencilerin anlayabileceği şekilde hazırlanmış ve yeterli büyüklüktedir. Ayrıca, lokasyon haritasının konumu doğru biçimde gösterilmiştir.

Tablo 4. 35*5,6 ve 7. Sınıf Ders Kitaplarında Bulunan Haritalara Ait Bulgular*

	Evet		Kısmen		Hayır	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
HARİTA UNSURLARI						
1. Haritanın Başlığı ve Çerçevesi						
1.1.	24	75	-	-	8	25
1.2.	21	65,6	-	-	11	34,3
1.3.	23	71,8	2	6,2	7	21,8
2. Harita İşaretleri (Lejant)						
2.1.	23	71,8	-	-	9	28,1
2.2.	6	18,7	17	53,1	9	28,1
2.3.	23	71,8	-	-	9	28,1
2.4.	16	50	6	18,7	10	31,2
2.5.	20	62,5	3	9,3	9	28,1
2.6.	18	56,2	4	12,5	10	31,2
2.7.	15	46,8	8	25	9	28,1
3. Ölçek						
3.1.	27	84,3	-	-	5	15,6
3.2.	10	31,2	-	-	22	68,7
3.3.	27	84,3	-	-	5	15,6
3.4.	27	84,3	-	-	5	15,6
3.5.	26	81,2	1	3,1	5	15,6
4. Yön İşareti (Yön Oku)						
4.1.	24	75	-	-	8	25
4.2.	24	75	-	-	8	25
5. Coğrafi Koordinat Bilgileri						
5.1.	9	28,1	-	-	23	71,8
5.2.	5	15,6	2	6,2	25	78,1
6. Lokasyon Haritası (Yer Bulduru Haritası)						
6.1.	1	3,1	-	-	31	96,8
6.2.	1	3,1	-	-	31	96,8
6.3.	1	3,1	-	-	31	96,8
7. Harita Renklendirilmesi						
7.1.	24	75	5	15,6	3	9,3
7.2.	29	90,6	3	9,3	-	-
HARİTANIN SAYFADA KONUMLANDIRILMASI						
1.	24	75	7	21,8	1	3,1
2.	31	96,8	-	-	1	3,1
HARİTADAKİ BİLGİLER						
1.	29	90,6	3	9,3	-	-
2.	28	87,5	-	-	4	12,5
3.	21	65,6	8	25	3	9,3
4.	30	93,7	1	3,1	1	3,1
5.	3	9,3	-	-	29	90,6
6.	4	12,5	-	-	28	87,5
7.	8	25	-	-	24	75
8.	4	12,5	1	3,1	27	84,3
ÖĞRETİM PROGRAMINA VE KAZANIMA UYGUNLUK						
1.	26	81,2	6	18,7	-	-
2.	23	71,8	6	18,7	3	9,3

Haritaların renklendirilmesi ölçütü dikkate alındığında, %75 (24) oranında haritanın renklerinin belirgin ve ayırt edilebilir nitelikte olduğu saptanmıştır. Ayrıca, baskı kalitesi açısından yapılan incelemede haritaların %90,6'sının (29) kaliteli bir basıma sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Haritaların sayfada konumlandırılması incelendiğinde, genellikle haritaların bir bütün olarak sayfalarda bulunduğu görülmüştür. Ancak 5. sınıf ders kitabında ise iki sayfayı kaplayacak şekilde yerleştirilmiş 1 harita mevcuttur. Ayrıca bu ders kitabında konuya ait görselle verilen haritalar görülmüştür. 6. sınıf ders kitabında konu açıklamalarıyla yan yana yerleştirilen haritalar ve sayfaya dik olarak yerleştirilen 2 harita bulunmaktadır.

İncelenen haritalarda yer alan bilgilerin doğruluk oranı %90,6 (29), yer isimlerinin doğru yazımı ise %87,5 (28) olarak tespit edilmiştir. Ayrıca haritaların %93,7 (30) oranında güncel bilgi içerdiği görülmüştür. Ölçme aracının haritadaki bilgiler bölümüne ilişkin yapılan değerlendirmeler sonucunda; birçok haritada yazı ve işaretlerin okunaklı olması, harita kaynağının belirtilmesi, harita tarihinin verilmesi, gereksiz bilgi ve ayrıntıların bulunması konularında sorunların olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen haritaların, dersin kazanımına uygunluk oranının %81,2 (26) olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, haritaların yaş grubuna uygunluk oranını %71,8 (23) olarak belirlenmiştir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma, özel yayınevleri tarafından yayımlanan Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında bulunan haritaların harita becerilerini kazandırmaya dönük yeterliliğini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Yapılan değerlendirmeler neticesinde, incelenen haritalarda bulunması gereken temel unsurlar açısından bazı eksikliklerin olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte önceki yıllarda hazırlanan ders kitapları ve çalışmalar dikkate alındığında bulguların olumlu bir gelişim gösterdiği gözlemlenmiştir.

Araştırmada, ders kitaplarının İYÇ öğrenme alanındaki haritalar, Harita İnceleme Formu aracılığıyla incelenerek taşıdıkları nitelikler ortaya konulmuş ve elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Yapılan inceleme neticesinde, 5. sınıf ders kitabında toplam 11 harita yer almakta olup, bunların 6’sı İYÇ öğrenme alanında bulunmaktadır. 6. sınıf ders kitabında 36 harita tespit edilmiş, bu haritalardan 21’i İYÇ öğrenme alanına aittir. 7. sınıf ders kitabında ise toplam 12 harita bulunmakta ve bunların 5’i İYÇ öğrenme alanında yer almaktadır. Gürler (2022) ise yaptığı çalışmada, ders kitaplarında yer alan toplam harita sayılarını 5. sınıflar için 9, 6. sınıflar için 40 ve 7. sınıflar için 17 olarak belirtmiştir. Bu veriler karşılaştırıldığında, 5. sınıf düzeyi dışında kalan sınıflarda harita sayılarında genel olarak azalma olduğu gözlemlenmektedir.

Değerlendirilen 32 haritanın 25’inin (%78) harita başlığının olduğu, bu başlıkların ise %75’inin (24) uygun bir yerde ve belirgin olarak verildiği tespit edilmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki 5 haritada, harita başlığı haritanın alt kısmında; 1 haritada, harita başlığı haritanın üzerinde yer almıştır. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bulunan 12 haritada, harita başlığı haritanın alt kısmında; 2 haritada ise harita başlığının harita üzerinde olduğu görülmüştür. Başlığı bulunmayan 7 haritada ise sadece harita numarası verilmiştir. 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki 4 haritada, harita başlığı haritanın alt kısmında; 1 haritada, harita başlığı haritanın üzerinde bulunmaktadır. Uyanık (2016) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, değerlendirilen haritaların %71,09’unda (91) başlığının bulunduğu ifade edilmiştir. Mercimek’in (2021) gerçekleştirdiği benzer bir çalışmada bu oranın %79,1 (106) olduğu

bildirilmiştir. Gürler'in (2022) gerçekleştirdiği başka bir çalışmada ise değerlendirilen tüm haritaların başlığa sahip olduğu tespit edilmiştir. İncelenen haritaların %65,6'sının (21) çerçevesi bulunurken, %34,3'ünün çerçevesinin bulunmadığı belirlenmiştir. Haritalarda başlık, öğrencilerin ilk olarak dikkatini çeken öğelerden biridir. Haritanın amacını öz ve anlaşılır şekilde ifade etmelidir (Yıldırım S. , 2021).

Haritalarda yer alan sembollerin anlamlandırılmasını sağlayan lejant, haritanın temel öğelerinden biri olup haritanın dili şeklinde adlandırılmaktadır. Lejant, harita üzerinde yer alan sembollerin, renklerin ve işaretlerin neyi temsil ettiğini ortaya koyarak, haritanın doru anlaşılmasını sağlar. Bu bağlamda, harita becerilerinin geliştirilmesinde lejantın doğru ve eksiksiz bir biçimde kullanılması büyük önem taşımaktadır. Değerlendirilen haritaların %71,8'inde (23) lejantın bulunduğu, buna karşın %28,1'inde (9) lejantın bulunmadığı tespit edilmiştir. Konuyla ilgili yapılan önceki araştırmalar şu şekildedir: Gürler (2022) tarafından yürütülen çalışmada lejantın %92 oranında yer aldığı tespit edilmiştir. Mercimek'in (2021) çalışmasında bu oran %70,1 olarak belirlenmiş, Uyanık'ın (2016) araştırmasında ise lejant kullanımının %60,15 oranında olduğu ortaya konmuştur. İşaretler bölümünün harita üzerindeki verilere uygunluğu ölçütü doğrultusunda yapılan incelemede, yalnızca %18,7 (6) oranında haritanın bu kriteri karşıladığı (evet) belirlenmiştir. Kalan haritalarda ise işaretler bölümünde yer alan sembol ve işaretlerin, harita üzerindeki içerikle tam olarak örtüşmediği ve bu bağlamda yetersizliklerin bulunduğu tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, harita işaretleri bölümünün açık biçimde görülebildiği haritaların oranı %71,8 (23) olarak belirlenmiştir. Sembollerin anlaşılabilir ve okunabilir nitelikte olduğu haritaların oranı %50 (16) iken, işaretler bölümünde yer alan tüm sembollerin harita üzerinde kullanıldığı durumlara %62,5 (20) oranında rastlanmıştır. Renk kullanımının anlaşılabilirliği %56,2 (18) oranında yeterli (evet) bulunurken, haritalarda yer alan işaret sayısının sınıf düzeyine uygunluğu ise %46,8 (15) oranında evet olarak değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında haritalar, ölçek kullanımına ilişkin özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre haritaların %84,3'ünde (27) ölçek yer alırken, %15,6'sında (5) ölçeğe yer verilmemiştir. Bu oranlar, literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırıldığında, söz konusu araştırmalarda ölçek içeren haritaların sırasıyla %96, %82,8 ve %83,59 oranlarında olduğu görülmektedir (Gürler, 2022; Mercimek, 2021; Uyanık, 2016). Ölçek türleri açısından yapılan değerlendirmede ise, kesir ölçek kullanımının %31,2 (10), çizgi ölçek kullanımının ise %84,3 (27) oranında olduğu belirlenmiştir. Haritalarda ölçeğin

görünürlüğüne yönelik yapılan değerlendirme sonucunda, ölçeğin harita üzerinde açık bir biçimde yer aldığı durumların oranı %84,3 (27) olarak belirlenmiştir. Buna karşılık, %15,6'lık (5) bir oranda ölçeğin harita üzerinde görünür bir konumda yer almadığı tespit edilmiştir. Haritada kullanılan ölçeğin, konuda yer alması gereken bölgeyle uyumuna ilişkin yapılan değerlendirme sonucunda %81,2'lik (26) bir oranda bu ölçütün karşılandığı tespit edilmiştir. Haritalarda ölçek, içerik üzerinde belirleyici olan en önemli unsurdur (Durmuş, 2013). Ölçek gerçek ölçülerin belirli bir oranda küçültülerek temsil edilmesini sağlar (Yıldırım, 2021). Bir çizimin harita olarak kabul edilmesi için mutlaka ölçek içermesi gerekir. Bu bağlamda, ölçeğin doğru şekilde hazırlanması ve uygun şekilde sunulması büyük önem taşımaktadır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, incelenen haritaların %75'inde (24) yön oku bulunduğu, %25'inde (8) ise yer almadığı tespit edilmiştir. Benzer nitelikteki önceki çalışmalarda ise yön oku içeren haritaların oranı sırasıyla %93, %52,2 olarak belirtilmiş; ayrıca yön oku/enlem-boylam derecelerine sahip haritaların oranının %39,06 olduğu belirtilmiştir (Gürler, 2022; Mercimek, 2021; Uyanık, 2016).

Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan haritaların incelenmesi sonucunda, yalnızca %28,1 (9) oranında coğrafi koordinat bilgilerine yer verildiği; buna karşın %71,8 (23) oranında bu bilgilerin sunulmadığı belirlenmiştir. Sınıf düzeyinde yapılan değerlendirmede, 5. sınıf ders kitabındaki tüm haritalarda coğrafi koordinat bilgileri yer almazken, 6. sınıf ders kitabında bulunan 21 haritanın 8'inde bu bilgilere yer verildiği, 7. sınıf ders kitabında ise 5 haritadan yalnızca birinde coğrafi koordinat bilgilerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, koordinat bilgilerinin yer aldığı bazı haritalarda çeşitli sorunlara rastlanmıştır. Bu sorunlar arasında; koordinat derecelerinin okunamayacak kadar küçük puntuyla yazılması, bazı haritalarda koordinat derecelerinin hiç belirtilmemiş olması ve koordinat çizgilerinin harita üzerinde yeterince belirgin olmaması gibi eksiklikler yer almaktadır. Sosyal bilgiler dersi 6. sınıf müfredatında yer alan konum ve koordinat belirleme becerisine yönelik kazanımın, ders kitabında yer alan haritalarla yeterince desteklenemediği değerlendirilmektedir.

Araştırma kapsamında sosyal bilgiler ders kitapları, lokasyon (yer bulduru) haritasının kullanımına ilişkin nitelikler açısından incelenmiştir. Ders kitaplarının yalnızca %3,1'inde (1) lokasyon haritası yer almakta; buna karşılık %96,8'inde (31) bu haritalara yer verilmediği görülmektedir. Benzer şekilde, Gürler'in (2022) yürüttüğü çalışmada da ders kitaplarında lokasyon haritalarının %96 (27) oranında kullanılmadığı belirtilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda, bu haritalara ders kitaplarında yeterince yer vermediği görülmektedir.

Haritaların renklendirilmesine ilişkin yapılan değerlendirme sonucunda, haritaların %75'inin (24) renk kullanımının belirgin ve ayırt edilir olduğu, buna karşılık yetersiz ya da kısmen yeterli bulunan haritaların toplam oranının %24,9 (8) olduğu tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirmelerde, bazı haritalarda renklendirmeye dair çeşitli sorunların olduğu saptanmıştır. Bu sorunlar arasında, renklerin birbirinden ayırt edilememesi ve tercih edilen tonların birbirine yakın olması ön plana çıkmaktadır. Haritalarda kullanılan renklerin baskı kalitesine ilişkin yapılan inceleme sonucunda, haritaların %90,6'sının (29) baskı kalitesinin yeterli düzeyde olduğu, %9,3'ünün (3) ise kısmen yeterli olduğu belirlenmiştir. Uyanık (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, incelenen 128 haritanın %35,15'inin (45) renk uyumu ve baskı kalitesi açısından yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Gürler'in (2022) haritalardaki renklerin baskı kalitesine ilişkin yaptığı değerlendirmede örneklerin %82'sinin (23) baskı kalitesinin iyi düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Harita okuma becerilerinin öğrencilere etkili biçimde kazandırılması, haritalarda kullanılan renklerin anlaşılır olmasına bağlıdır.

Haritaların sayfa üzerindeki konumlandırılması ve tüm unsurlarıyla birlikte görünürlük durumuna ilişkin yapılan inceleme sonucunda, değerlendirilen 32 harita içerisinde yalnızca bir haritanın her iki ölçüt açısından da yetersiz bulunduğu belirlenmiştir. Söz konusu harita (harita 5.3.1) geniş bir alanı detaylı biçimde yansıtmak amacıyla iki tam sayfa olarak tasarlanmıştır. Ancak bu yerleşim biçimi, haritanın sayfa birleşim noktasında kalan kısımlarının net bir şekilde görülmesini engellemektedir.

Haritada sunulan bilgi ve birimlerin %90,6 (29) oranında doğru olduğu, %9,3 (3) oranında ise kısmen doğru olduğu belirlenmiştir. Yer isimlerinin yazımına ilişkin yapılan değerlendirmede ise %87,5 (28) oranında doğruluk tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Gürler'in (2022) çalışmasında ulaşılan harita bilgilerinin %75 (21) oranında doğru, yer isimlerinin %89 (25) oranında doğru yazıldığı bulgularıyla genel olarak örtüşmektedir. Ayrıca, Uyanık (2016) tarafından yürütülen araştırmada da haritaların %87,5'inde (112) yer adlarının ve sembollerin doğru biçimde kullanıldığı ifade edilmiştir. Haritada bulunan yazılar, kullanıcı tarafından kolaylıkla okunabilir nitelikte olmalıdır. Aksi durumda, bu yazılar haritada yer almamalıdır (Yıldırım S. , 2021). Haritalarda yer alan yazı ve işaretlemelerin okunabilirliği değerlendirildiğinde, %65,6 (21) oranında olumlu sonuç elde edilmiştir. Buna karşın, %34,3 (11) oranında kısmen ya da tamamen okunaklı olmayan içeriklerin bulunduğu belirlenmiştir. Literatürde yer alan benzer çalışmalarla karşılaştırıldığında, Gürler (2022) tarafından yürütülen

araştırmada haritaların %65'inin (18) okunaklı olduğu belirtilmiş; Mercimek (2021) çalışmasında bu oranın %35,8 (48) olarak kolay okunabilir şeklinde ifade edilmiş; Uyanık'ın (2016) çalışmasında ise haritaların %74,21'inin (95) kolaylıkla okunabilir olduğu konulmuştur. Bu bulgular, haritalarda okunabilirlik durumunun hâlâ iyileştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Haritaların güncellik durumuna ilişkin yapılan incelemelerde, incelenen haritaların %93,7'sinin (30) güncel bilgi içerdiği tespit edilmiştir. Ancak, veri kaynağının belirtilme oranı yalnızca %9,3 (3) ile sınırlı kalırken, %90,6'sında (29) bu bilginin yer almadığı görülmüştür. Benzer şekilde, harita tarihinin belirtilme oranı %12,5 (4) düzeyindeyken, %87,5'inde (28) bu bilgiye rastlanmamıştır. Haritalarda kullanılan verilerin güncelliği, doğruluk düzeyi ve haritanın hazırlanmasında tercih edilen yöntemler güvenilirlik üzerinde doğrudan etkili unsurlar arasında yer almaktadır (Kartal, 2021). Ekonomik faaliyetlere ilişkin haritalarda dikkat çekici resim ve şekillerin kullanımı incelendiğinde, haritaların %75'inde (24) bu tür görsel öğelerin bulunmadığı belirlenmiştir. Öğretim sürecinde hedefle uyumlu olmayan materyallerin kullanımı, öğrenciler üzerinde beklenen etkiyi oluşturmakta yetersiz kalabilir (Aksoy ve Demirci Şenkal, 2021). Ders kitaplarındaki haritalarda, amaç ve sınıf düzeyine göre gereksiz bilgi ve ayrıntıların yer alma durumu %84,3'lük (27) bir oranla hayır olarak gözlemlenmiştir.

İncelenen haritaların öğretim programındaki kazanımlara uygunluğu %81,2 (26) oranında evet bulunmuştur. Haritaların kazanımlara uygun bulunmama sebepleri; haritanın konuyla doğrudan ilgisinin olmaması, bazı harita unsurlarının bulunmaması ve haritalarda bilgi eksikliği ya da hatalı bilgilere yer verilmesidir.

5.2. Öneriler

1. Ders kitaplarının hazırlanma sürecinde görev alan yazım komisyonunda yer alacak uzman sayısının artırılması yararlı olacaktır. Komisyon çalışmalarında dil uzmanı ve görsel tasarımcıların yanında öğretmenler, editörler, üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyelerinin görev alması, ders kitaplarının daha nitelikli olmasına katkı sağlayacaktır.
2. Ders kitapları dijital çağın gereksinimlerine yanıt verecek şekilde yeniden yapılandırılmalı ve bu doğrultuda elektronik eğitim içeriklerine daha fazla yer verilmelidir. Bu kapsamda, geleneksel basılı materyallerin dijital destekli içeriklerle zenginleştirilmesi, öğrenme öğretme sürecine katkı sağlayacaktır.

3. Ders kitaplarında yer alan haritaların daha ayrıntılı biçimde incelenebilmesi amacıyla, bu haritaların yüksek çözünürlüklü dijital sürümlerine erişim sağlayan karekodlara kitap içerisinde yer verilmesi yararlı olacaktır.
4. Ders kitaplarının içeriğine, karekodlar aracılığıyla erişilebilen etkileşimli etkinliklerin dahil edilmesi önerilmektedir. Bu etkinlikler, harita becerilerini geliştirmeye yönelik olarak tasarlanmış dijital harita oyunları şeklinde yer almalıdır.

KAYNAKLAR

- Akkuş, Z., ve Kuzey, M. (2018). Ortaokul öğrencilerinin harita ve yön becerilerine sahip olma ve bu becerileri yaşama aktarabilme durumları üzerine bir değerlendirme. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(218), 201-234.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/39856/472058>
- Aksoy, B., ve Demirci Şenkal, A. (2021). Görsel iletişim aracı olarak haritalar. H. Koç, ve A. Ergün (Ed.), *Bilginin görsel ifadesi: haritalar* içinde (1. baskı, ss. 34-56). Pegem Akademi.
- Aksoy, H. ve Ünlü, M. (2012). Coğrafya derslerinde harita becerisine yönelik uygulamalarının öğrenci tutumlarına etkisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (26), 16-4.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3297>
- Aktürkoğlu, B. (2021). Ders kitaplarına yardımcı materyaller. Ö. Demirel, ve K. Kiroğlu (Ed.), *Ders kitabı incelemesi* içinde (5. baskı, ss. 51-67). Pegem Akademi.
- Atalay, İ. (1994). *Genel fiziki coğrafya* (Genişletilmiş 3. b.). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Azer, H. (2023). *Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı*. Ekoyay Eğitim Yayıncılık.
- Baştürk, M. (2021). Ders kitaplarının tarihçesi. Ö. Demirel, ve K. Kiroğlu (Ed.), *Ders kitabı incelemesi* içinde (5. baskı, ss. 15-35). Pegem Akademi.
- Bilgin, T. (2019). *Genel kartografya II* (5. baskıdan tıpkı 8. baskı). Filiz Kitabevi.
- Buğdaycı, İ. (2012). *İlköğretimde harita kullanımı üzerine bir inceleme* (Tez No. 302488) [Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Buğdaycı, İ. ve Bildirici, Ö. İ. (2009, 11-15 Mayıs). Harita kullanımının coğrafya eğitimindeki önemi. [Bildiri sunumu]. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, Ankara. https://obs.hkmo.org.tr/show-media/resimler/ekler/f489f642a0ddb10_ek.pdf
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2022). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (32. baskı). Pegem Akademi.

- Demircioğlu, E. (2016). Sosyal bilgiler öğretimi ve ders kitapları. D. Dilek (Ed.), *Sosyal bilgiler eğitimi içinde* (1. baskı, ss. 577-600). Pegem Akademi.
- Demirel, Ö., Kıroğlu, K. (2021). Eğitim ve ders kitapları. Ö. Demirel, ve K. Kıroğlu (Ed.), *Ders kitabı incelemesi içinde* (5. baskı, ss. 3-13). Pegem Akademi.
- Demiralp, N. (2006). *Coğrafya öğretiminde gösteri yöntemi kullanılarak harita ve küre kullanım becerilerinin geliştirilmesi* (Tez No. 191122) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Demirkaya, H., Çetin, T. ve Tokcan, H. (2004). İlköğretim birinci kademe öğrencilerine yön kavramı öğretiminde kullanılabilecek metotlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(3), 39-70. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/77290>
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50439>
- Doğanay, H. (1993). *Coğrafya'da metodoloji genel metodlar ve özel öğretim metodları*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Doğanay, H. ve Sever, R. (2022). *Genel ve fizikî coğrafya* (19.baskı). Pegem Akademi.
- Durmuş, E. (2013). Küre ve harita bilgisi. H. Akengin, ve İ. Dölek (Ed.), *Genel fiziki coğrafya içinde* (1. baskı, ss. 65-118). Pegem Akademi.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8-26. https://www.researchgate.net/publication/292980652_IDEAL_DERS_KITABI_ARAYISINDA_SOSYAL_BILGILER_DERS_KITAPLARININ_BAZI_OZELLIKLER_ACISINDAN_INCELENMESI_THE_EXAMINING_OF_THE_SOCIAL_STUDIES_TEXTBOOKS_IN_TERMS_OF_SOME_FEATURES_IN_THE_RESEARCH_OF_THE_IDEA

- Gürler, A. (2022). *Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının harita becerileri yönünden değerlendirilmesi* (Tez No. 715930) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Harita Genel Müdürlüğü. (t.y.). *Haritanın tanımı özellikleri, sınıflandırmalar*. <https://www.harita.gov.tr/uploads/files/downloadabledocuments/haritanin-tanimi-ozellikleri-siniflandirmalar-18.pdf>
- Harita Genel Müdürlüğü. (2023). *Türkiye mülki idare bölümleri haritası*. <https://www.harita.gov.tr/uploads/files/products/turkiye-mulk-idare-bolumleri-haritasi-1720.pdf>
- Harut, S. B. (2023). *Sosyal bilgiler 5 ders kitabı*. Ata Yayıncılık.
- İzmir, R. (1964). *Coğrafya terimleri sözlüğü*. Doğu Matbaacılık ve Ticaret Limited Şirketi Matbaası.
- Karatekin, K., Sönmez, Ö. F. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde neden coğrafya?. D. Dilek (Ed.), *Sosyal bilgiler eğitimi içinde* (1. baskı, ss. 151-178). Pegem Akademi.
- Kartal, F. (2021). Haritalarda aranan özellikler ve haritaların sınıflandırılması. H. Koç, ve A. Ergün (Ed.), *Bilginin görsel ifadesi: haritalar içinde* (1. baskı, ss. 92-112). Pegem Akademi.
- Kızılcıoğlu, A. (2007). Harita becerilerine pedagojik bir bakış. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 341-358. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61794/924246>
- Koç, H. (2008). *Coğrafya öğretim programındaki kazanımların öğrencilerin harita beceri düzeyleri etkisi* (Tez No. 219713) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Koç, H. (2013). Harita beceri düzeyleri ile öğrenme stilleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi üzerine bir inceleme. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 17-32. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/799673>

- Kuzey, M. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin harita ve yön okuryazarlığı üzerine bir inceleme* (Tez No. 443006) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Mercimek, Y. (2021). *Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafi haritaların değerlendirilmesi* (Tez No. 685511) [Yüksek lisans tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Sosyal bilgiler ders öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6, ve 7. sınıflar)*. <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf>
- Oruç, Ş. (2021). Sosyal bilgiler ders kitapları. M. Safran (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi içinde* (5. baskı, ss. 267-287). Pegem Akademi.
- Oruç, Ş. ve Liman, E. (2012). Sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan harita ve şekiller üzerine bir değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 145-159. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/715780>
- Parker, W. C. (2018). *İlkokul ve ortaokullarda sosyal bilgiler eğitimi*. (F. Zayimoğlu Öztürk ve S. B. Demir, Çev.). Pegem Akademi.
- Sarıgül, O. (2021). Yaşantımızın vazgeçilmez araçları: haritalar. H. Koç, ve A. Ergün (Ed.), *Bilginin görsel ifadesi: haritalar içinde* (1. baskı, ss. 1-32). Pegem Akademi.
- Sever, R. (2018). Harita bilgisi (kartografya). H. Yazıcı, ve N. Koca (Ed.), *Genel coğrafya içinde* (9. Baskı, ss. 176-203). Pegem Akademi.
- Sönmez, Ö. F., ve Aksoy, B., (2012). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin harita beceri düzeylerinin belirlenmesi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(1), 1905-1924. DOI:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3126>
- Şahin, E. (2023). *Sosyal bilgiler 6 ders kitabı*. Anadol Yayıncılık.

- Top, E. (2009). *Ortaöğretim dokuzuncu sınıf coğrafya ders kitaplarının niteliği hakkında öğretmen görüşlerinin tespit edilmesi* (Tez No. 249840) [Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Tuna, F., Demirci, A. ve Gültekin, N. (2012). Temel coğrafi bilgi ve beceriler toplumda ne ölçüde kullanılıyor? yön, konum ve harita becerilerinde mevcut durum analizi. *Milli Eğitim Dergisi*, 42(195), 211-227.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36172/406706>
- Ünal, F. (2008). *İlköğretim 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi yurdumuzun komşuları ve türk dünyası ünitesinde geçen haritaların kullanılabilirlik düzeyi* (Tez No. 219687) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Türk Dil Kurumu. (2024). *Güncel Türkçe Sözlük* içinde. Kasım, 2024, tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu. (2025). *Güncel Türkçe Sözlük* içinde. Ocak, 2025, tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Uyanık, C. (2016). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının, harita okuma becerisi açısından analizi* (Tez No. 449646) [Yüksek lisans tezi, Kastamonu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ünlü, M. (2011). Coğrafya derslerinde coğrafi becerilerin gerçekleşme düzeyi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 2155-2172.
https://www.academia.edu/10360609/Co%C4%9Frafya_Derslerinde_Co%C4%9Fraf%C3%A7Becerilerin_Ger%C3%A7ekle%C5%9Fme_D%C3%BCzeyi_The_Level_of_Realizing_Geographical_Skills_in_Geography_Lessons
- Ünlü, M. (2021). Harita becerileri. H. Koç, ve A. Ergün (Ed.), *Bilginin görsel ifadesi: haritalar* içinde (1. baskı, ss. 388-420). Pegem Akademi.
- Ünlü, M., Üçışık, S. ve Özey, R. (2002). Coğrafya eğitim ve öğretiminde haritaların önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (5), 9-25.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/marucog/issue/452/567516>

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Güncellenmiş 12. baskı). Seçkin yayıncılık.

Yıldırım, S. (2021). Harita özellikleri, öğeleri, tipografik unsurlar ve tasarım ilkeleri. H. Koç, ve A. Ergün (Ed.), *Bilginin görsel ifadesi: haritalar* içinde (1. baskı, ss. 57-90). Pegem Akademi.

EKLER

EK-1. Ölçek İzin Formu

08.03.2024

Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ramazan Arslan tarafından gerçekleştirilecek olan “Özel Yayınevleri Tarafından Yayınlanan Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Harita Becerileri Yönünden İncelenmesi” isimli çalışmada, “Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Harita Becerileri Yönünden Değerlendirilmesi” adlı tezimde tarafımdan oluşturulmuş olan Harita İnceleme Formunun kullanılmasına izin veriyorum.

ÖLÇEK SAHİBİNİN;

UNVANI: *Doktora öğrencisi*

ADI-SOYADI: *Ayşe Gül Gürler*

İMZA:

EK-2. Harita İnceleme Formu**HARİTA İNCELEME FORMU**

	Evet	Kısmen	Hayır
HARİTA UNSURLARI			
1. Haritanın Başlığı ve Çerçevesi			
1.1. Haritanın başlığı uygun bir yerde ve belirgin olarak verilmiş mi?			
1.2. Haritanın çerçevesi var mı?			
1.3. Haritanın başlığı harita için uygun mu?			
2. Harita İşaretleri (Lejant)			
2.1. Haritanın işaretler bölümü (lejant) var mı?			
2.2. İşaretler bölümü haritadaki verilere uygun hazırlanmış mı?			
2.3. Harita işaretleri bölümü açıkça görünüyor mu?			
2.4. Haritanın işaretler bölümünde belirtilen semboller anlaşılır ve okunaklı mı?			
2.5. İşaretler bölümünde kullanılan sembollerin her biri, harita üzerinde kullanılmış mı?			
2.6. Haritanın işaretler bölümünde belirtilen renkler (yükseklik-derinlik basamakları ve semboller) anlaşılır mı?			
2.7. Haritadaki işaretlerin sayısı sınıf düzeyine uygun mu?			
3. Ölçek			
3.1. Haritada ölçek belirtilmiş mi?			
3.2. Haritada kesir ölçek var mı?			
3.3. Haritada çizgi ölçek var mı?			
3.4. Haritanın ölçek değeri/işareti görünür bir yerde mi?			
3.5. Haritanın ölçeği konuda gösterilmesi gereken alana uygun mu?			
4. Yön işareti (Yön oku)			
4.1. Haritada yön işareti var mı?			
4.2. Haritadaki yön işareti görünür ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiş mi?			
5. Coğrafi Koordinat Bilgileri			
5.1. Haritada coğrafi koordinat bilgileri (Ekvator, paralel, meridyen, enlem, boylam vb.) var mı?			
5.2. Haritadaki koordinat bilgileri amaca uygun ve anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş mi?			
6. Lokasyon Haritası (Yer Bulduru Haritası)			
6.1. Haritada lokasyon haritası verilmiş mi?			
6.2. Lokasyon haritası anlaşılır ve yeterli büyüklükte mi?			

6.3. Lokasyon haritasının konumu doğru mu?			
7. Harita renklendirilmesi			
7.1. Haritadaki renkler belirgin ve ayırt edilebiliyor mu?			
7.2. Haritadaki renklerin baskı kalitesi iyi mi?			
HARİTANIN SAYFADA KONUMLANDIRILMASI			
1. Haritanın sayfadaki yeri uygun seçilmiş mi?			
2. Harita sayfada tüm unsurları ile görünüyor mu?			
HARİTADAKİ BİLGİLER			
1. Haritada verilen bilgi ve birimlerin (Dağ, akarsu, yükselti, yerleşme...) işaretlemeleri doğru yapılmış mı?			
2. Haritadaki yer isimleri vb. doğru yazılmış mı?			
3. Haritadaki yazı ve işaretlemeler okunaklı mı?			
4. Haritada verilen bilgiler güncel mi?			
5. Haritanın kaynağı belirtilmiş mi?			
6. Haritanın tarihi belirtilmiş mi?			
7. Ekonomik faaliyetler... gibi özel haritalarda ilgi çekici resim, şekil vb. kullanılmış mı?			
8. Amaca ve sınıf seviyesine göre gereksiz bilgi-ayrıntı var mı?			
ÖĞRETİM PROGRAMINA VE KAZANIMINA UYGUNLUK			
1. Kullanılan harita dersin kazanımına uygun mu?			
2. Kullanılan harita yaş grubuna uygun mu?			

(Gürler, 2022, ss. 39-41).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Ramazan ARSLAN

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı (2013-2017)

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı (2018-2021)

Yüksek Lisans Öğrenimi : Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Afyonkarahisar/Kızılören-İsmet Attila Ortaokulu (2019-)

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih :

İNTİHAL RAPORU

Sayfa 2 of 86 - Bütünlük Genel Bakış

Gönderi Kimliği trn:oid::1:3258153515

19% Genel Benzerlik

Her veri tabanı için çıkarılan kaynaklar da dâhil tüm eşleşmelerin kombine toplamı.

Rapordan Filtrelenen

- Bibliyografya
- Alıntılanan Metin

Ön Sıradaki Kaynaklar

- 18% İnternet kaynakları
- 9% Yayınlar
- 4% Gönderilen çalışmalar (Öğrenci Makaleleri)

Bütünlük Bayrakları

İnceleme için 0 Bütünlük Bayrağı

Herhangi bir şüpheli metin manipülasyonu belirlenmedi.

Sistemimizin algoritmaları bir belgede, onu normal bir gönderiden ayırabilecek her türlü tutarsızlığı derinlemesine inceler. Tuhaf bir şey fark edersek incelemeniz için bayrak ekleriz.

Bir Bayrak mutlaka bir sorun olduğunu göstermez. Ancak daha fazla inceleme için dikkatinizi vermenizi öneririz.

Sayfa 2 of 86 - Bütünlük Genel Bakış

Gönderi Kimliği trn:oid::1:3258153515

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylıyorum:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
Tezim/Raporum sadece Akdeniz Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Temmuz, 2025

Ramazan ARSLAN